UNICHECK
by Turnitin

Ім'я користувача:
К-ра історії ст. світу

ID перевірки:
1015940219

Дата перевірки:
25.11.2023 08:45:34 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library + DB

Дата звіту:
25.11.2023 08:46:46 EET

ID користувача:
34049

Назва документа: Велемець _Магістерська

Кількість сторінок: 122 **Кількість слів:** 31343 **Кількість символів:** 236130 **Розмір файлу:** 542.50 KB **ID файлу:** 1015613014

0%
Схожість

Збіги відсутні

0.3% Цитат

Цитати 8 ..... Сторінка 125

Не знайдено жодних посилань

1.02%
Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за **15 слів** та **2%**)

1.02% Вилучення з Інтернету 90 ..... Сторінка 126

0.15% Вилученого тексту з Бібліотеки 276 ..... Сторінка 126

Міністерство освіти і науки України

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра всесвітньої історії

Діяльність інквізиції у середньовічній Іспанії

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав: студент 6 курсу, групи 601

спеціальності 032 Історія та археологія

Велемець Павло Олександрович

Керівник: д.і.н. проф. Чучко М.К.

Рецензент: завідувач кафедри історії України, к.і.н., доц. Гуйванюк М.Р.

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....3
РОЗДІЛ І: ІНКВІЗИЦІЯ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ПОЯВИ В ІСПАНІЇ.....16
1.1. Інквізиція як інститут Католицької Церкви для боротьби з єресями та її функції.....16
1.2. Історичні передумови виникненя інквізиції в Іспанії.....24
1.3. Причини та обставини створення інквізиції в середньовічній Іспанії. .32
РОЗДІЛ ІІ: ДІЯЛЬНІСТЬ ІНКВІЗИЦІЇ ІНКВІЗИЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ІСПАНІЇ В СЕРЕДНІ ВІКИ.....44
2.1. Організація і структура іспанської інквізиції.....44
2.2. Методи роботи та механізм ведення розслідування, судочинства та покарання, що застосовувалися інквізицією в Іспанії.....57
2.3. Переслідування та знищення єретиків іспанською інквізицією.....74
РОЗДІЛ ІІІ: НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ІСПАНСЬКОЇ ІНКВІЗИЦІЇ.....93
3.1. Вплив інквізиції на суспільство та релігійну сферу Іспанії.....93
3.2. Політичні, культурні та економічні наслідки інквізиції.....101
3.3. Зміна поглядів у сучасній історичній науці щодо оцінки діяльності іспанської інквізиції.....109
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК.....119
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....123

ВСТУП

Іспанська інквізиція, відома також як Святе Офіційне Судочинство, була однією з найбільш контроверсійних установ середньовіччя. Заснована у 1478 році католицькими монархами Фердинандом II і Ізабелою I, вона мала за мету боротьбу з інакодумством та навернення всіх нехристиян у католицизм. Ця діяльність тривала впродовж тривалого періоду і стала втіленням релігійної нетерпимості та переслідувань.

Однією з основних цілей інквізиції було виявлення, переслідування та карання іудеїв, мусульман та інших некатолицьких релігійних груп. Іспанська інквізиція мала повноваження арештувати, допитувати, катувати і карати тих, хто був підозрюваний у вірогідності розповсюдження єресі. Її діяльність спричинила велику кількість страждань, болі і страт серед населення.

Дослідження теми «Діяльність інквізиції в середньовічній Іспанії» має велику історичну та академічну вагу, оскільки інквізиція відіграла важливу роль у формуванні соціального, релігійного та політичного життя Іспанії протягом кількох століть. Воно сприяє кращому розумінню середньовічної Іспанії та формуванню контексту для розуміння сучасних суспільних проблем.

Іспанська інквізиція мала свій особливий підхід. Офіційно відомий як Двір Святої Канцелярії Святого Престолу, хоча він був тісно пов'язаний з пізнім Середньовіччям, проте існував і кілька століть, уже в період Нового часу. Інквізиція в Іспанії почалась в 1478 році і тривала аж до кінця в 1834 року. Тим, що дозволило їй тривати понад 350 років, були особливості Піренейського півострова. До них можна віднести його розмір, історичне аспекти та політичну динаміку минулого. Практика інквізиційних розслідувань не була новинкою в Піренейському регіоні, який на сьогоднішній день розділений між Португалією та Іспанією. Ще в XIII столітті королівство Арагон і регіон Наварра брали участь у ширшій європейській інквізиції, тенденції, яка поширилася на Португалію в XIV столітті.

Що відрізняє іспанську інквізицію від її європейських аналогів, так це її відокремлення від католицької церкви. У 1478 році король Арагону Фердинанд II і королева Кастилії Ізабелла I звернулися до Папи Сікста IV з проханням папської булли, яка надала б їм повноваження призначати незалежних інквізиторів. Це прохання було схвалено, після виходу Папської булли "Exigit sincerae devotionis affectus" у 1479 році, яка надавала монархам право призначати інквізиторів та контролювати процес розслідування єретичних випадків. Це призвело до створення ради через два роки, під головуванням Томаса де Торквемади, першого Великого інквізитора. З цього моменту іспанська інквізиція діяла автономно, незважаючи на часті заперечення Папи.

Попри те, що іспанські інквізитори продовжували традиційно націлюватися на «відступників» у вірі, їхні зусилля дедалі більше пов’язувались керованим прагненням корони зміцнити владу за допомогою релігійних переслідувань і політичних маневрів. До появи на троні Фердинанда та Ізабелли, Піренейський півострів складався з невеликих регіональних королівств. Така ситуація була звичною для середньовічної Європи. Франція, Німеччина та Італія також перебували в подібній політичній обстановці через кризу феодальної системи, що пронизувала їхнє політичне життя.

Однак Іспанія мала свою власну особливість: більша частина Піренейського півострова протягом багатьох століть перебувала під мусульманським правлінням після завоювання майже всього півострова маврами. Відвоювання півострова охопило переважно 1200-ті роки, але завершившись падінням останньої мусульманської країни, Гранади, лиш у 1492 році. Іберія протягом століть сприяла атмосфері мультикультурної толерантності, де у відносному балансі співіснували християни, мусульмани та євреї — рідкість на європейському континенті. Однак під рішучим католицьким правлінням Фердинанда та Ізабелли ця ідеалістична парадигма почала змінюватися.

Мета дослідження:

- Дослідити роль інквізиції в середньовічній Іспанії з релігійної, політичної та соціокультурної перспективи.

- Розкрити методи та практики, використовувані інквізицією в середньовічній Іспанії.

- Проаналізувати наслідки та вплив інквізиції на іспанське суспільство того часу.

- Встановити зв'язок між діяльністю інквізиції та політичними процесами, що відбувалися в Іспанії тоді.

- Оцінити актуальність інквізиції та її спадкоємців у сучасному суспільстві.

Завдання дослідження:

- Аналізувати первісні джерела, такі як історичні документи, листування, звіти та хроніки, що стосуються діяльності інквізиції в Іспанії.

- Вивчити характеристики інквізиторської системи того часу, включаючи процедури судових розглядів, покарання та релігійні мотиви.

- Вивчити соціальний контекст, в якому діяла інквізиція, зокрема роль церкви, феодальної системи, інквізиторської влади та ставлення суспільства до релігійної нетерпимості.

- Проаналізувати наслідки діяльності інквізиції, включаючи економічні, політичні, релігійні та соціокультурні аспекти.

- Вивчити зв'язок між інквізицією та процесами розширення імперії та утвердження католицизму в Іспанії.

- Розглянути вплив інквізиції на життя та думку простих людей, включаючи міжрелігійні стосунки та роль жінок.

Об'єкт дослідження: діяльність інквізиції в середньовічній Іспанії.

Предмет дослідження: Інквізиційна система та її вплив на релігійну, політичну, соціальну та культурну сфери середньовічної Іспанії.

Проблематика дослідження:

- Роль інквізиції у формуванні релігійної та культурної ідентичності середньовічної Іспанії.

- Взаємозв'язок між інквізицією та політичними процесами в Іспанії.

- Наслідки діяльності інквізиції для релігійних меншин та загальної свободи сумління.

- Вплив інквізиції на становлення інтелектуальної та наукової діяльності в Іспанії.

- Зв'язок між інквізицією та сучасними викликами, пов'язаними з релігійною нетерпимістю та правами людини.

Актуальність дослідження:

- Розуміння історичного контексту та діяльності інквізиції допомагає краще розуміти сучасні суспільні та релігійні проблеми, такі як релігійна нетерпимість, права людини та свобода сумління.

- Дослідження інквізиції в середньовічній Іспанії розкриває причини та механізми, які сприяли формуванню системи релігійного переслідування, що має важливе значення для попередження подібних явищ у майбутньому.

- Аналіз діяльності інквізиції дає можливість оцінити вплив релігійних інституцій на суспільство та політику, а також роль держави у контролі над релігійними практиками.

- Вивчення історії інквізиції розширює наші знання про середньовічну Іспанію, сприяючи розвитку культурного та історичного освітнього контексту.

Територіальні рамки дослідження включають всю територію підконтрольній іспанській короні, де діяла інквізиція.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з початку створення інквізиції в Іспанії в XIII столітті до кінця XVI століття.

З падінням Римської імперії, навалою гунів, великим переселенням народів, багатьом стало не до теологічних питань, і про активність інквізиції в перехідний період від античності до середньовіччя відомо мало. Але вже з настанням середніх віків діяльність інквізиції відродилася з новою силою.

Як ми знаємо церква в середньовіччі володіла величезним впливом, і була, в якійсь мірі паралельною державою. Влада папи римського, глави католицької церкви часто була сильніше влади світських королів, і коли виникали конфлікти, між папою і королем (а вони виникали), то папа міг просто «відлучити» норовливого короля від церкви, що для останнього могло мати вельми неприємні наслідки. Володіючи великою політичною силою і будучи фактично паралельною державою, в якій не мали влади світські правителі, церква, як будь-яка держава, потребувала своєї спецслужби, такою спецслужбою і стала «свята інквізиція».

У 1184 році папа Луцій III наділяє ченців жебрацьких орденів, перш за все домініканців і францисканців, особливими повноваженнями – розшукувати і викривати єретиків, і передавати їх світському суду. Таким чином, домініканці і францисканці стали головним оплотом середньовічної інквізиції. Особливо домініканці, яких ще називали «псами Господніми», так як у них на емблемі була зображена собака з факелом в зубах, що сидить на розкритій книзі.

Інквізиція в середньовічній Іспанії була системою церковних судів та органів, які відіграли важливу роль у забороні та придушенні релігійних відхилень та єретичних вчень. Ця діяльність була важливою частиною реформації Католицької церкви та зусиль європейських монархій для зміцнення контролю над вірянами та політичною стабільністю.

Основними цілями Іспанської інквізиції були:

- Боротьба з єретиками. Інквізиція спрямовувалася на виявлення та придушення будь-яких форм релігійних відхилень, які вважалися загрозою для католицької доктрини.

- Зміцнення влади корони та церкви. Монархи використовували інквізицію для підтримки своєї влади та зміцнення контролю над церковними справами.

- Заборона євреїзації та ісламізації. Після завершення реконкісти та вигнання мусульман з Іспанії, інквізиція допомагала запобігти збереженню мусульманських або єврейських практик серед християн.

- Економічні мотиви. Інквізиція допомагала здійснювати конфіскацію майна осіб, звинувачених у єретичних діях, що відбувалося на користь монархів та церкви.

Процес інквізиції може бути охарактеризований надмірною суворістю і жорсткістю. Звинувачені у єретичних діях піддавалися допитам, під час яких застосовувалися різноманітні методи примусу для визнання провини. Часто використовувалися публічні покаяння чи кари, такі як конфіскація майна, заслання, ув'язнення або вигнання з країни. У деяких випадках, єретиків передавали світській владі для реалізації покарання, включаючи страти.

Інквізиція в Іспанії тривала багато століть і мала серйозний вплив на релігійне та соціокультурне життя країни. Вона відіграла роль у формуванні ідентичності католицької Іспанії та підтриманні єдності віри. Протягом історії Іспанської інквізиції, було декілька значущих фаз та подій:

- Початкові роки (1478 – 1492): Перші роки інквізиції були спрямовані на придушення єврейських та мусульманських відхилень від католицької віри. Це була частина загального процесу реконкісти (відновлення Іспанії під християнським контролем). У 1492 році була видалена декретами Альгамбра, які наказували вигнати євреїв з Іспанії.

- Поширення інквізиції на інші регіони (XVI – XVII століття): Інквізиція поширилася на інші області Іспанії та її колонії, включаючи Америку. В колоніях інквізиція грала роль у зміцненні католицької влади та придушенні будь-яких проявів інших релігій чи культур.

- Відновлення влади Габсбургів та контрреформація (XVI століття). Під час габсбурзької династії та руху контрреформації, інквізиція стала ще більш активною у боротьбі з протестантизмом та іншими релігійними відхиленнями.

- Скасування (XIX століття). У 1808 році, під час наполеонівської окупації Іспанії, інквізицію було тимчасово припинено. Пізніше, після відновлення Фердинандом VII, інквізиція була офіційно скасована в 1834 році.

Інквізиція мала значний вплив на суспільство та культуру Іспанії. Вона створила атмосферу страху, цензури та контролю над ідеями та думками. Багато людей стали жертвами інквізиційних переслідувань, і це залишило величезний слід на колективної свідомості іспанців.

У сучасному контексті інквізиція часто розглядається як символ релігійного фанатизму, порушення прав людини та репресій. Обговорення її діяльності нагадує про важливість розділення релігії та держави, свободи віри та дотримання прав людини. Проте також вона породила навколо себе велику кількість самих різноманітних міфів.

Заснована інквізиція отримала папську легітимацію та була організована у вигляді спеціального суду, який діяв поза звичайною цивільною та кримінальною юстицією. Іспанська інквізиція діяла на підставі ідеології, що вважала релігійне інакодумство великою загрозою для єдності та безпеки католицької церкви та держави.

Інквізиція використовувала різні методи для виявлення та судового переслідування осіб, яких вважали єретиками або загрозою релігійній єдності. Він створив мережу інформаторів, які повідомляли про підозри в єресі чи девіантній поведінці. Доноси, анонімні чи інші, відігравали значну роль у ініціюванні розслідувань. Обвинувачені піддавалися ретельній перевірці, що часто призводило до їх арешту та ув'язнення.

Інквізиція використовувала різні методи для виявлення та судового переслідування осіб, яких вважали єретиками або загрозою релігійній єдності. Вона створила мережу інформаторів, які повідомляли про підозри в єресі чи девіантній поведінці. Доноси, анонімні чи інші, відігравали значну роль у ініціюванні розслідувань. Обвинувачені піддавалися ретельній перевірці, що часто призводило до їх арешту та ув'язнення.

Допит становив вирішальну частину діяльності інквізиції. Підозрюваних доставляли до інквізиторів і допитували. Методи примусу, такі як позбавлення сну, психологічні маніпуляції та фізичні тортури, використовувалися, щоб отримати «зізнання» або отримати інформацію про ймовірні єретичні практики. Ці методи мали на меті зламати волю обвинувачених і змусити їх визнати провину навіть у випадках відсутності доказів.

Найганебнішим елементом діяльності іспанської інквізиції було аутодафе, публічна церемонія, під час якої оголошувалися вироки та виконувалися вироки. Ці видовища мали на меті продемонструвати авторитет Церкви та навести страх на населення. Ті, кого визнавали винними в єресі, зазнавали різних покарань, починаючи від публічного приниження, втрати майна чи примусового навернення до більш суворих покарань, таких як ув'язнення, вигнання чи навіть страта через спалення на вогнищі.

Під час написання дослідження вибраної теми використувувались такі методи дослідження:

1) Історичний метод. Цей метод передбачає систематичне дослідження подій, процесів, особистостей та інших аспектів минулого для розуміння і реконструкції історичних фактів і явищ.

Основні складові історичного методу включають наступне:

- Збір літератури і джерел пов'язаних з іспанською Інквізицією. Сюди відносять можуть бути архівні документи, листування, релігійні тексти, свідчення свідків, історичні хроніки та інші записи того часу.

- Аналіз та оцінка джерел. Оцінюється достовірність та об'єктивність кожного джерела. Розглядається, хто був автором, які були його мотиви та чи був він свідком подій.

- Історичний контекст. Розглядається історичний контекст епохи, коли діяла іспанська Інквізиція. Це включає політичну, соціальну та релігійну ситуацію у Іспанії та Європі загалом.

- Порівняння та аналіз. Порівнюються різні джерела між собою, щоб виявити суперечності та спільні точки зору. Аналізуються, як різні фактори впливали на розвиток Інквізиції.

- Синтез. На основі аналізу формується комплексне розуміння іспанської Інквізиції, з урахуванням всіх зібраних доказів і контексту.

- Інтерпретація. Після синтезу історичних даних відбувається інтерпретації подій та процесів, що відбувалися під час Інквізиції.

Історичний метод дозволяє отримати більш глибоке і точне розуміння історичних подій, таких як іспанська Інквізиція, і відокремити об'єктивні факти від ідеологічних або політичних перекручень.

2.) Структурно-аналітичний метод був одним із способів дослідження інквізиції в середньовічній в Іспанії. Цей метод дозволяє розглядати історичні події з різних ракурсів, аналізувати їх структуру, причини, наслідки та вплив на суспільство.

Основні складові структурно-аналітичного метод включають наступне:

- Аналіз структури інквізиції – її організацію, ієрархію, процедури і методи діяльності. Спробуйте з'ясувати, як вона функціонувала як інститут.

- Вивчення історичного контексту і причин, що призвели до створення інквізиції в Іспанії. Це включає політичні, релігійні та соціальні фактори.

- Аналіз наслідків діяльності інквізиції на іспанське суспільство, релігійну та політичну обстановку.

- Порівняння іспанскьої інквізиції з інквізиціями в інших країнах. Це допоможе отримати більший контекст і розуміння історичних процесів.

- На основі зібраних даних і аналізу формуються висновки щодо інквізиції в Іспанії. Які були її головні характеристики, чому вона існувала, і який був її вплив на іспанське суспільство і історію.

Структурно-аналітичний метод дозволяє ретельно дослідити складні історичні події, такі як інквізиція, і зрозуміти їхні причини і наслідки з більш глибокого і об'єктивного ракурсу.

3.) При дослідження іспанської інквізиції використовувався статистичний метод для аналізу даних та виявлення закономірностей в судових справах. Використання цього методу дозволяє вивчити зміни в активності інквізиції протягом певного періоду, враховуючи кількість справ, розглянутих інквізицією з року в рік, і спробувати з'ясувати, чи були якісь сезонні або довготермінові тенденції. Які вироки частіше за все виносили інквізиційні суди.

4.) Діалектичний метод є одним із методів дослідження, який був застосований при досліджені діяльності Іспанської інквізиції в середньовіччі. Він передбачає вивчення розвитку подій, конфліктів, суперечностей та їх впливу на суспільство та культуру в різні періоди історії. Діалектичний метод також передбачає вивчення впливу Іспанської інквізиції на суспільство, культуру, релігію та інші аспекти іспанського життя. Як вона вплинула на інші історичні події та процеси і на основі аналізу суперечностей та їх динаміки, можна підсумувати свої висновки щодо природи та важливості Іспанської інквізиції в історії Іспанії та Європи в цілому. Цей метод допомагає розглядати історичні події як процеси, що розвиваються в часі, і розуміти їх у контексті суперечливих відносин та впливу на суспільство та культуру.

5.) Системно-структурний метод – це підхід до дослідження, який дозволяє розглядати об'єкт дослідження як систему, що складається з різних компонентів і підсистем. У випадку дослідження Іспанської інквізиції, цей метод був дуже корисним для аналізу структури, функцій та взаємозв'язків у цій історичній інституції. Системно-структурний метод передбачає аналіз структурної організації системи. Це включає в себе вивчення ієрархії, ролей, законодавчих актів та функцій різних компонентів організаційої системи Іспанської інвізиції.

Історіографічний огляд:

Льоренте Хуан-Антоніо – автор «Критичної історії іспанської інквізиції». У своєму дослідженні, Льоренте аналізує інквізиційні практики

та їх вплив на суспільство, розкриваючи основні причини проведення релігійних переслідувань.

Генрі Кеймен – британський історик, один із провідних дослідників іспанської інквізиції. Найбільш відомий своєю науквою працею «Іспанська інквізиція. Історичний перегляд». Є представником ревізіоністського підходу до історії діяльності іспанської інквізиції.

Тобі Грін – автор «Інквізиція. Царство Страху». Його робота глибоко досліджує психологічні та соціокультурні аспекти діяльності інквізиції, розкриваючи вплив страху на поведінку і віру людей. Представник традиційного критичного погляду на діяльність іспанської інквізиції.

Лозинський Самуіл – автор «Історії іспанської інквізиції». Його дослідження ставить мету розкрити еволюцію інквізиції протягом історії, віддзеркалюючи зміни в політичних, релігійних та культурних умовах.

Наталя Будур – авторка «Історії інквізиції. Генії і злодії». В її дослідженні фокус зроблений на розкритті особистостей інквізиторів та їх взаємодії з суспільством, виходячи з впливу цих особистостей на історію.

Плейді Джин – автор «Іспанської інквізиції». Його робота, що була видана в 2002 році, зосереджується на розкритті внутрішніх механізмів інквізиційної системи та її впливу на релігійний та соціокультурний ландшафт.

Плавскин З.І. – автор «Іспанської інквізиції». В його роботі, що датується 2000 роком, досліджуються корені, розвиток та спад інквізиції в Іспанії, зокрема з оглядом її релігійних та політичних аспектів.

Парнах В. – автор «Іспанських і португальських поетів, жертв інквізиції». Його дослідження стосуються вивчення впливу інквізиції на літературний світ Іспанії та Португалії, розкриваючи історії поетів, що постраждали від релігійних переслідувань.

Генрі Чарлз Лі – автор дослідження «Виникнення інквізиції». Його робота розкриває походження та організацію інквізиційної системи, зосереджуючись на правовому та інституційному аспектах.

Пьер Вилар – автор «Історії Іспанії». Його дослідження пропонує велику перспективу на історію країни, включаючи інквізицію, в контексті соціальних, політичних та культурних змін.

Хью Томас – автор «Великої іспанської імперії». Його дослідження аналізує інквізицію як один з ключових аспектів в історії іспанської імперії, розкриваючи вплив на її розширення та владу.

Аделіна Рюкуа – авторка, яка досліджує середньовічну Іспанію в більш широкому контексті, включаючи роль інквізиції в політичних та соціокультурних змінах.

Рафаель Альтамира-і-Крева – автор «Історії Іспанії в 2-х томах». Його робота дає повний огляд історії Іспанії, включаючи періоди, коли інквізиція відігравала суттєву роль.

Жозев Перес – автор, який досліджує образ Ізабели Католички як символу християнського світу через призму інквізиції та релігійних реформ.

Микола Бессонов – автор, що зосереджується на судовій практиці над відьмами та відображає її в контексті інквізиційних процесів.

Бенеціон Нетаньягу – автор дослідження, який аналізує історичні корені інквізиції в Іспанії XV століття та її вплив на релігійний та політичний ландшафт.

Сергій Нечаєв – автор, який глибоко вивчає роль Торквемади, як інквізитора та ключової постаті в історії іспанської інквізиції.

Йосип Григулевич – історик, який досліджує історію інквізиції через призму культурних та релігійних аспектів, розкриваючи взаємодію інквізиції з різними групами населення та їх переконаннями.

А. Мейкок – автор «Історії Інквізиції». Він пропонує огляд всіх аспектів інквізиції в Іспанії, включаючи її походження, організацію та наслідки. Представник традиційного критичного підходу до розгляду діяльності інквізиції.

Діяльність інквізиції справила глибокий вплив на середньовічне іспанське суспільство. Страх і параноя, породжені інквізицією, створили

серед населення атмосферу закритості та недовіри. Люди жили в постійній тривозі, боячись бути засудженими сусідами, колегами чи навіть членами родини. Ця атмосфера страху придушувала і сповільнювала інтелектуальні дослідження, перешкоджала релігійній різноманітності та обмежувала свободу думки.

Після скасування Іспанської інквізиції у 1834 році, Іспанія поступово входила у період модернізації та політичних змін. Завдяки конституційним змінам та боротьбі за громадянські права, країна здійснила перехід до конституційної монархії та почала формувати більш відкрите та демократичне суспільство.

Іспанська інквізиція залишила незгладимий слід в історії середньовічної Іспанії. Його довготривалі наслідки вийшли за межі періоду, коли вона діяла. Інквізиція сприяла зміцненню влади в руках монархії і католицької церкви та їх контролю над населенням. Крім того, травма, завдана інквізицією окремим особам і громадам, залишилася впродовж поколінь, залишивши шрами, які все ще відчувають відгук в іспанському суспільстві сьогодні.

Отже, діяльність інквізиції в середньовічній Іспанії була відзначена невпинним прагненням до релігійної одноманітності та готовністю застосовувати крайні заходи для досягнення своїх цілей. Шляхом поєднання стеження, допитів, тортур і публічних видовищ покарання інквізиція намагалася викорінити «єресь» і інакомислення. Незважаючи на те, що інквізиція досягла успіху в забезпеченні релігійного конформізму, вона також увічнила атмосферу страху й параної, яка придушувала і сповільнювала інтелектуальний і культурний прогрес. Його спадщина служить яскравим нагадуванням про небезпеку безконтрольної влади та наслідки релігійної нетерпимості.

РОЗДІЛ І: ІНКВІЗИЦІЯ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ПОЯВИ В ІСПАНІЇ

1.1. Інквізиція як інститут Католицької Церкви для боротьби з єресями та її функції

Християнство ще не було встановлена в світі як одна з панівних релігій, коли єресь виникла серед його послідовників. У цей час апостол Павло повчає свого учня Тита, єпископа Криту, як він повинен поводитися з єретиками, радить кілька разів попередити його і, якщо він не зміниться, не допускати його існування в майбутньому.

Ця настанова, виголошена словами апостола, показує нам різницю, яку слід робити між єрессю та іншими гріхами, де Ісус Христос хоче, щоб грішник був покликаний змінитися тричі, перш ніж припинити будь-яке спілкування з ним, тому що тільки коли три попередження подані в установленому порядку в Євангелії, дозволено дивитися на нього як на чужинця і збирача податків, тобто на того, хто відділений від єдності вірних.

Св. Павло бажає, щоб єретиків напоумляли лише двічі; можливо тому, що єресь є розумовою помилкою, і слід зауважити, що якщо він не вірить після того, як йому двічі показали правду, розсудливість не дозволяє сподіватися, що він буде підтверджений після третього попередження, тому що після того, як він двічі показав себе не слухатися голосу свого брата, це змушує його бути відлученим від Церкви. Накладаючи на нього це покарання, Церква вірить, що сором і впертість його серця зведуть його, а смуток, що він буде відлучений від ради через свої помилки, змусить його покаятися [30, с.44-45].

Але святий Павло не каже, що відступник повинен бути страчений; а Ісус Христос, говорячи про святого Петра, висловлює бажання, щоб грішна людина була прощена і возз'єдналася з Церквою не сім разів, а сімдесят сім разів, тобто кожного разу, коли вона покається; воно передбачає, що він ніколи не повинен бути страчений за вироком Церкви. Такими були незмінні вчення Церкви в перший період, тобто в перші три століття, аж до примирення з Костянтином. Відступників не вбивали, окрім як після брехні.

Зважаючи на встановлення цієї системи, вони часто пишуть неправдиву інформацію, щоб запобігти її поширенню. Церква, яка тоді ще не думала про встановлення фізичної влади, дозволяла безпомилково поширювати єретичні твори і не перешкоджала читанню, відкидаючи їх авторів, як це робилося в короткі й бездоганні часи [22, с.146].

Про це свідчать твори Тертуліана, особливо грецька Біблія, перекладена на іврит Теодотіоном Ефеським за імператора Коммода в період з 180 по 193 роки. Хоча Церква засудила Теодотіона, він зберіг і дозволив читати своє тлумачення. З цієї причини, коли язичницькі жерці заохочували королів і провінційних лідерів переслідувати християн, віруючі видавали багато помилувань і продовжували просити вибачення у влади, показуючи, що вони не корилися суспільним правилам, що вони з покірністю підкоряються імператорським указам у всьому, що не суперечить їх релігії, і що на своїх зборах вони вважають за обов'язок молитися про благополуччя государя і про благоденство імперії [6, с.72].

Якби Церква суворо дотримувалася свого початкового підходу до єретиків після примирення з Костянтином I Великим, можна було б запобігти появі інквізиційного трибуналу проти єресей, що потенційно призвело б до зменшення кількості єресей із меншою тривалістю. Проте протягом наступних 4-ох століть папи та єпископи активно уникали цього шляху. Використовуючи прийняття християнства імператорами, вони певною мірою віддзеркалювали поведінку язичницьких жерців, яку вони критикували. У той же час, ці первосвященики заслужено шановані за святість і праведність у своєму житті, час від часу дозволяли своєму запалу, спрямованому на просування Всесвітньої віри та викорінення єресей, збивати їх зі шляху. Вони вважали, що для досягнення цілей християнства, варто схилити Костянтина та його наступників до прийняття цивільних законів, спрямованих проти осіб, які сповідували єретичні вчення.

Цей початковий крок, вчинений папами та єпископами в протиріччі до вчення святого Павла, ознаменував початок трансформації Святої Церкви. Як

тільки практика застосування смертної кари до єретиків, навіть якщо вони залишалися вірними та дотримувалися закону, закріпилася, це зумовило необхідність подальших змін до цих покарань. Влада була змушена варіювати суворість покарань залежно від розпорядження правителя та виробляти відповідну стратегію переслідування правопорушників відповідно до обставин, що склалися. Примітно, що вони намагалися класифікувати брехню як злочини проти цивільних статутів, виправдовуючи смертну кару згідно з указами монархів. Усі інші аспекти цього питання були побічною деталлю і природно випливали з із вжитих заходів [6, с.75].

Термін *«inquisitio»* в перекладі означає «розслідування», «пошук» або «дізнання». Хоча сьогодні ми асоціюємо інквізицію з церковною установою, її початкові функції стосувалося певного типу кримінального процесу. На відміну від *«accusatio»* (звинувачення) і *«denunciatio»* (доносу), коли справи порушувалися власне за відкритим звинуваченням або таємним доносом, *«inquisitio»* передбачало, що суд сам розпочинає провадження на підставі наявних підозр, намагаючись знайти підтвердження за допомогою свідків. Цей термін був введений вченими-юристами під час пізньої Римської імперії та набув популярності в середні віки, коли він став тісно пов'язаним із вивченням, адаптацією та інтеграцією римських правових принципів у XII столітті. Таким чином, інквізиція – це система судових процесів і розслідувань, яка була встановлена Церквою у середньовічній Західній Європі для припинення і розслідування єретичних злочинів. Головною метою інквізиції було забезпечення єдності віри і придушення будь-яких форм відхилення від католицького християнства [48, с.21].

Через уявлення про те, що релігійні злочини, такі як єресь, становлять значну загрозу моральним основам суспільства і, як наслідок, державній безпеці, римське кримінальне право передбачало суворі покарання, включаючи спалення на вогнищі, як найвищу і крайню міру. Наприклад, імператор Діоклетіан, який сам дотримувався язичницьких вірувань, наказав засудити до спалення лідерів маніхейства, їхніх послідовників — стратити

через обезголовлення, а їх майно — конфіскувати.

Подібним чином 31 березня 382 року Феодосій Великий видав указ, що що дозволяв застосування смертної кари для осіб, пов'язаних з енкратітами – надаскетичною групою християн II століття, а в 435 році він видав ще один указ, що дозволяв смертну кару до тих, хто залучав інших до сект.

У 1215 році у відповідь на посилення єретичного руху XII Вселенський Собор прийняв важливе рішення. Він постановили, що єретики, визнані винними церковними судами, повинні бути передані світській владі для відповідного покарання. Примітно, що Церква утрималася від визначення точних мір покарання для єретиків. Загалом католицькі синоди та собори уникали накладення смертної кари на іновірців, на відміну від Константинопольського православного синоду під час правління патріарха Михаїла Оксиста, який наказав карати богомильських єретиків спаленням [8, с.24].

Однак, незважаючи на позицію католицької Церкви в Священній Римській імперії та Північній Франції, цивільна влада виступала за спалення єретиків ще з XI століття. Практика спалення єретиків була офіційно встановлена в католицькій Європі державним законом у березні 1224 року в Ломбардії під правлінням німецького короля, а згодом імператора Священної Римської імперії Фрідріха II. Згодом подібні закони пізніше були прийняті в інших регіонах.

У 1232 році Фрідріх II прийняв закон, про покарання єретиків через страту, а також висловив побажання, щоб розслідування єресі було доручено домініканським ченцям. Також, він у 1224, 1231 і 1238 роках видав укази про те, щоб непокаяних єретиків варто піддавати спаленню на вогнищі. Ці закони були схвалені папою Інокентієм IV, хоча суворі покарання, які вони накладали, ніколи не були формально включені до кодексу церковного права. Натомість вони залишалися у сфері світського права і виконувалися на розсуд державних судів. Покарання набували чинності тоді, коли інквізиція передавала правопорушників під юрисдикцію державної влади. У ту епоху

єресь вважалася більш тяжким злочином, ніж політичні злочини [12, с.51].

У середні віки судове розслідування було поширеною практикою, яку проводили як королівські суди, так і церква. Воно застосовувалось не тільки в боротьбі з єрессю, але й при розгляді інших злочинів, які підпадали під юрисдикцію церковних судів, таких як блуд і полігінія. Однак найбільш, тривалою та широко відомою формою церковного розслідування була *«inquisitio hereticae pravitatis»*, зосереджена на виявленні єретичних переконань. Для прикладу, це була назва посібника, написаного французьким інквізитором Бернаром Гі, який фігурує як один із персонажів у історичному детективному романі «Ім'я рози» Умберто Еко.

Початок історії інквізиції сягає XI століття, коли папа Григорій VII видав булу, що дозволяла використання судових процедур для припинення єретичних рухів.

Важливим для становлення інквізиції став Альбігойський хрестовий похід, який почався в 1209 році. Папа Інокентій III оголосив хрестовий похід проти катарів, християнської секти, яку церква вважала єретичною. Церква послала в регіон домініканців і францисканців для боротьби з єрессю. У відомому нам вигляді інквізиція була заснована за ініціативи папи Луція III. Наприкінці XII століття він видав єпископам директиву активно шукати єретиків у своїх єпархіях. Це передбачало періодичні візити до закріплених за ними регіонів, під час яких вони опитували надійних і вартих довіри місцевих жителів про будь-яку потенційно підозрілу поведінку серед громади. Також він створив постійний орган – Папську інквізицію, яка була відповідальна за розслідування справ про єретичність [12, с.19-21].

У XIII столітті інквізиція отримала новий поштовх розвитку під час папи Григорія IX. Були створені різні інквізиторські органи, які мали повноваження арештувати, судити і карати єретиків. У 1231 році папа Григорій IX призначив перших папських інквізиторів для розслідування та судового переслідування єресі по всій Європі. Ці інквізитори, як правило, були членами домініканського ордену, який мав сильну репутацію у своїй

теологічній строгості та вірності Церкві. Папська інквізиція мала значний авторитет і використовувала різні методи, включаючи тортури, щоб вимагати зізнань від підозрюваних єретиків [9, с. 403].

Інквізиція була використовувана як засіб боротьби з тими, хто вважався відступниками від католицької віри. Її діяльність була спрямована на знищення "єретиків" і встановлення релігійної однорідності. Інквізитори мали широкі повноваження, включаючи право арештувати, допитувати, засуджувати і покарати підозрюваних у єретицтві. Проте, інквізиція не була винятковою практикою католицької церкви. Інші християнські церкви також використовували судові процеси для боротьби з єретиками. Наприклад, у Північній Європі існувала Лютеранська інквізиція, яка переслідувала протестантів.

Важливим при розгляді діяльності інквізиції є не тільки релігійний, а й політичний аспект, оскільки вона допомагала зміцнити владу церкви і папи. Багато інквізиторів мали прямі зв'язки з владарями і отримували підтримку від них. Це сприяло поширенню інквізиції на багато країн Європи. Вона була супроводжена суворими методами для отримання зізнань і покарання, які часто включали суворі допити, катування і спалення на вогнищі. Інквізиція у своїй діяльності використовувала методи терору і залякувань для забезпечення своєї влади і придушення будь-яких форм відхилення від офіційно релігійної доктрини. Важливою частиною інквізиції була ідеологія, яка пропагувала ідею єдності віри і вважала будь-яке відхилення від католицизму за загрозу для суспільства. Інквізитори використовували релігійні доктрини і аргументи для виправдання своїх дій і переслідувань тих кого вони вважали єретиками [1, с.21].

Інквізиція також мала економічну складову. В процесі розслідувань інквізитори конфісковували майно підозрюваних у єретицтві і використовували його для підтримки своєї діяльності. Це дозволяло їм залучати нових інквізиторів і забезпечувати їхню мотивацію.

Спочатку інквізиційна діяльність була найбільш помітною в південній Франції, а згодом і в сусідньому Коронлівстві Арагону. В обох випадках основною метою було викорінення катарської єресі – дуалістичної системи вірувань, що походила з Балкан і широко поширювалась по всій Західній Європі, особливо набираючи великої популярності по обидва боки Піренеїв. Після хрестового походу у 1215 році катари сховалися, і звичайна військова сила виявилася неефективною. Натомість потрібні були невпинні зусилля церковних слідчих [12, с.17].

Протягом XIII століття інквізиція поступово запроваджувалася в різних італійських державах під керівництвом папи. Домініканцям було доручено нагляд за інквізицією в Ломбардії та Генуї, тоді як францисканці взяли на себе відповідальність у Центральній та Південній Італії. Наприкінці століття інквізиція міцно утвердилася в Неаполітанському королівстві, Сицилії та Венеції. У XVI столітті, під час Контрреформації, італійська інквізиція під наглядом папської курії завзято відновила свою діяльність, борючись з протестантами та різними формами інакомислення.

У Священній Римській імперії час від часу діяли домініканські інквізитори, але постійних трибуналів не було створено. Це насамперед було пов’язано з давніми конфліктами між імператорами та папами, а також через адміністративну роздробленість імперії, через що було складно координувати діяльність на загальнонаціональному рівні. Наприклад у тогочасній Чехії діяла єпископська інквізиція, хоча вона виявилася неефективною настільки, щоо Італія була змушена вислати спеціалістів для придушення єресі гуситів, послідовників Івана Гуса, реформатора чеської церкви, якого спалили на вогнищі в 1415 році.

Ближче до кінця XV століття в об’єднаній Іспанії з’явилася нова форма інквізиції, відома як королівська інквізиція. Вперше вона з'явився в Кастилії, а потім в Арагоні на початку XVI століття. Згодом вона поширилась на Португалію, а в 1570-х роках досягла іспанських колоній в Перу, Мексиці, Бразилії та Гоа [2, с. 292].

З часом інквізиція зазнала кількох трансформацій, адаптуючись до мінливих політичних і релігійних ландшафтів тогочасної Європи. Так, у 1542 році папа Павло III буллою *«Licet ab initio»* заснував римську інквізицію, яка централізувала владу інквізиції під владою святого престолу. Цей період збігся з протестантською Реформацією, і інквізиція зіграла значну роль у боротьбі з нею і збереженні католицької ортодоксії.

Однією з визначальних характеристик власне Римської інквізиції була її централізована влада. На відміну від попередніх інквізицій, які часто проводилися на регіональному або місцевому рівні, Римська інквізиція контролювалася безпосередньо папством. Великий інквізитор, який призначався папою, мав значний вплив та владу над діяльністю всієї організації. Ця централізація дозволила забезпечити одноманітність і координацію в застосуванні релігійної ортодоксальності в різних регіонах [23, с.97].

До XVIII століття влада та вплив інквізиції значно ослабли. Ідеї Просвітництва та секуляризм призвели до зниження релігійного запалу, і багато європейських монархів прагнули обмежити владу інквізиції і загалом впливу церкви на внутрішньодержавні справи. Згодом, папа Пій VI скасував Римську інквізицію в 1819 році, ознаменувавши кінець офіційної інквізиції як установи. Проте, спадкові елементи інквізиції можна досі знайти і в сучасному судочинстві, особливо в судових системах, де релігійні організації мають значний вплив [2, с. 352].

Таким чином, інквізиція, яка першочергово виникла для боротьби з єрессю, протягом століть перетворилася на потужний і часто репресивний інструмент релігійної влади. Хоча її методи часто були жорстокими, а її вплив на релігійну та інтелектуальну свободу незаперечним, важливо враховувати історичний контекст, у якому вона діяла. Інквізицію неможливо повністю зрозуміти, дивлячись через призму сучасності, де значна частина суспільства або байдужа, або навіть вороже ставиться до релігії. У той час християнська ідеологія переважала як офіційна державна доктрина, а релігія була наріжним

каменем моралі та суспільного ладу. Спасіння душі часто мало більше значення, ніж збереження фізичного тіла, а моральна цілісність мала більшу вагу, ніж саме життя.

Заперечення авторитету Церкви також сприймалося як акт повстання проти державної влади, що становить загрозу для єдності та стабільності держави. У наш час багато країн все ще застосовують смертну кару за політичні злочини. Тому не дивно, що католицькі правителі, намагаючись захистити свої держави, застосовували смертну кару, коли мали справу з особами, яких вважали небезпечними та злочинними для їх країн.

1.2. Історичні передумови виникненя інквізиції в Іспанії

Іспанську інквізицію, що виникла наприкінці XV століття, слід розглядати окремо від церковної єпископської та папської середньовічної інквізиції. Піренейський півострів – земля, яка майже вісім століть перебувала під владою арабів, помітно відрізнялася від решти Європи. У її межах регіональні лідери були змушені знаходити тонкий баланс, необхідний для гармонійного співіснування різноманітних релігійних вірувань. У цю епоху навіть виникло поняття *«convivencia»*, що означає здатність мусульман, християн і євреїв мирно співіснувати. Коріння інквізиції можна простежити до складної мережі історичних подій і факторів, що охоплюють століття до її офіційного заснування [44, с. 78].

Перш за все варто згадати про Реконкісту, яка була багатовіковим процесом християнської експансії на Піренейський півострів, спрямований на повернення території з-під влади мусульман. Реконкіста сягає своїм корінням у мусульманське завоювання Піренейського півострова, яке почалося в 711 році нашої ери, коли мусульманські війська на чолі з Таріком ібн Зіядом перетнули Гібралтарську протоку та перемогли вестготського короля Родеріка в битві при Гвадалете. Протягом наступних десятиліть мусульманські правителі створили низку могутніх еміратів і халіфатів, відомих під загальною назвою Аль-Андалус, які охоплювали більшу частину

сучасної Іспанії та Португалії. Християнська реакція на мусульманське правління спочатку була розрізненою та неорганізованою, але з часом набрала обертів. Цей історичний епізод охоплював сім століть, від початку VIII століття до кінця XV століття, і мав глибокий вплив на культурний, релігійний і політичний ландшафт Європи [3, с. 87].

Одним із головних релігійних наслідків Реконкісти була поступова рехристиянізація Піренейського півострова, така політика призвела до релігійної напруги в регіоні. Християнські монархи заохочували навернення мусульманського та єврейського населення в католицтво, іноді силою, що призвело до створення інквізиції. Також це призвело до поступового придушення ісламської культури та вигнання євреїв і мусульман з регіону.

У політичному плані Реконкіста сприяла формуванню окремих християнських національних держав на Піренейському півострові. Такі королівства, Кастилія, Арагон, Леон і Португалія, виникли як могутні країни з чіткими кордонами. Це дозволило християнським монархам консолідувати свою владу, а бажання відвоювати територію у мусульман і необхідність захищатися від потенційних мусульманських контратак часто призводили до більшої централізації політичної влади.

Реконкіста завершилася в 1492 році, коли королівство Гранада пало до ніг католицьких монархів Фердинанда та Ізабелли. Ця подія ознаменувала возз'єднання Іспанії під християнським правлінням і мала глибокий вплив на майбутнє Піренейського півострова, включаючи розширення іспанського впливу в Америці [10, с. 250].

Закінчення Реконкісти привело до об'єднання Іспанії та створення Кастильсько-Арагонської королівської держави. Це дозволило монархам зміцнити свою владу, а інквізиція стала тим інструментом для підтримання релігійної єдності та державної влади. Об'єднання Іспанії наприкінці XV століття є ключовим моментом в європейській історії, ознаменованим одруженням Фердинанда Арагонського та Ізабелли Кастильської. Цей

історичний союз не лише об'єднав два могутні Піренейські королівства, але й заклав основу об'єднаної Іспанії.

Фердинанд Арагонський та Ізабелла Кастильська народилися у двох найвпливовіших іспанських королівських родинах. Фердинанд народився 10 березня 1452 року в сім'ї Іоанна II Арагонського та Хуани Енрікес, тоді як Ізабелла народилася 22 квітня 1451 року в сім'ї Іоанна II Кастильського та Ізабелли Португальської. Вони обидва були спадкоємцями своїх відповідних престолів, і їхній остаточний союз мав стратегічне значення для консолідації їхньої влади та об'єднання держав. До їх одруження Іспанія була поділена на кілька незалежних регіонів і королівств, кожне зі своїми звичаями, законами і традиціями. Найбільш впливовими з них були Королівство Арагон і Королівство Кастилія. На початку XV століття Піренейський півострів перебував у стані політичної роздробленості, і ідея об'єднаної Іспанії була необхідним рішенням [19, с. 22-24].

Шлюб Фердинанда та Ізабелли в 1469 році був не просто політичним альянсом, а союзом, заснованим на взаємній повазі. Він створив потужне партнерство, яке призвело до об'єднання Іспанії. Воно було унікальним у тому, що обидва монархи мали рівні повноваження та спільно приймали рішення. Одним із найвизначніших досягнень Фердинанда та Ізабелли було завершення вище згаданої Реконкісти. А у 1478 році Фердинанд та Ізабелла заснували іспанську інквізицію, яка мала на меті підтримувати релігійну чистоту та конформізм. Незважаючи на суперечки, це дозволило монархам централізувати владу та усунути інакодумство. У 1492 році вони видали Альгамбрський декрет, який фактично унеможливив присутність євреїв у країні.

Загалом шлюб Фердинанда та Ізабелли був критичним кроком у формуванні сучасної Іспанії. Їхнє спільне правління заклало основу Іспанської імперії та мало тривалий вплив на політичну, релігійну та культурну ідентичність Іспанії [38, с. 89].

Проте варто зазначити що інквізиція не була новим явищем на Піренейському півострові. Ще до 1478 року вона існувала в Кастилії і Арагоні, маючи свої особливості. У королівстві Арагон трибунал папської інквізиції виник завдяки едикту про відлучення від церкви Папи Григорія IX у 1232 році. Це відбулося в розпал єресі альбігойців і стало передумовою миру з Арагоном. Місцеве населення досить негативно ставилось до інквізиції, що спонукало королівський двір до введення заборони на образи чи нападки на її адресу. Занепокоєння в Римі головним чином оберталося навколо потенційного «єретичного» впливу значного мусульманського та єврейського населення Піренейського півострова на католицьку громаду. У Королівстві Арагон єпископ Бернард провів перший інквізиційний трибунал в 1233 році, а 1238 року Папа офіційно визнав створення інквізиційної інституції в Королівстві Арагон. Згодом інквізитори розпочали свої судові процеси в єпархіях Арагону, розташованих поблизу французького кордону, які охоплювали Леріду, Ургель, Херону та Барселону [39, с. 193].

Варто зазначити, що законодавча база Арагону включала положення, спрямовані на захист прав меншин. Примітно, що особи, які націлювались на єврейських чи мусульманських підданих корони Арагону через іновір'я, підлягали суворим покаранням, включаючи смертну кару через повішення. Це положення про захист зберігалося до XIV століття, про що свідчать переписи населення та весільні записи, які демонструють повну відсутність побоювань щодо змішаних шлюбів або кровних ліній. Ці правові практики відрізнялися від домінуючих норм у більшості країн Центральної Європи. Римська інквізиція та сусідні християнські держави висловлювали занепокоєння арагонськими законами та їхнім очевидним ігноруванням етнічної приналежності, хоча ці занепокоєння мали обмежений вплив. Але також паралельно існувала певна дискримінаційна політика оподаткування релігійних меншин. Проте це зазвича призводило до практики удаваного навернення у християнство як засобу ухилення від цих податків [24, с. 451].

З часом арагонська інквізиція набувала все більш суворого та сумнівного характеру. Показовим є судовий процес 1237 р., під час якого єпископ Понс де Віламур звинуватив графа Фейша в єресі. Згодом з'ясувалося, що мотивом цього звинувачення була давня ворожнеча між цими знатними особами. Перші випадки спалення єретиків на вогнищі в Арагоні відбулися між 1300 і 1315 роками.

У ранні роки інквізиції в Арагоні місцева влада видала декрет, згідно з яким усі особи, які відмовляються покаятися у своїх гріхах, мають бути передані до суду. Тим єретикам, які покаялися, було наказано щонеділі з'являтися до входу в храм у покаянному одязі протягом десяти років. У другій половині XIV століття Ніколас Еймерік взяв на себе роль генерального інквізитора Аргону. Його життя охоплював період з 1320 по 1399 роки. За час своєї діяльності він заслужив репутацію титул попередника сумнозвісного Торквемади, оскільки його керівництво ознаменувало початок масових страт і переслідування єретиків у королівстві [39, с. 200].

Процедура аутодафе (з іспанської – «акт віри») стала надзвичайно поширеною в Арагоні, відбуваючись із жахливою регулярністю. Ці урочисті видовища часто влаштовувалися на центральних площах міст, як правило, у вихідні та святкові дні. Громадська влада та великі натовпи незмінно відвідували ці заходи, а участь в аутодафе вважалася виявом релігійної відданості в ту епоху.

Інвізитор Еймерік розпочав масові переслідвування і терор послідовників філософа-теолога Раймунда Луллія. Він накладав анафему на праці Лулля та його прихильників. Однак королі Арагону виступили проти його дій, успішно стримуючи вплив Еймеріка. У 1395 році Папа Римський вимушений був звільнити його від керівної ролі в іспанській інквізиції. Приблизно у цей час у католицькій церкві спалахнув розкол, який почався після смерті папи Григорія XI і тривав до 1429 року. Протягом цього періоду існували два папи, які взаємно піддали анафемі один одного, що спричинило розкол і в інституті інквізиції, а її дві фракції ворогували між собою. Тим не

менш, розкол не приніс полегшення народу Іспанії, оскільки обидва табори інквізиції змагалися, з метою перевершити один одного у виявленні єретиків [27, с. 90].

Кульмінацією всіх цих подій стала ситуація, коли до середини XV століття інквізитори зіткнулися з нехваткою єритиків, що призвело до різкого зростання сфабрикованих справ. Шлюб королеви Ізабелли Кастильської та короля Фердинанда VII Арагонського ознаменував появу єдиної Іспанії. Одночасно вплив інквізиції поширювався на новоутворену державу. Внесок королеви Ізабелли у формування іспанської держави був вагомим, проте саме під час її правління в 1481 році в Іспанії було створено жахливий інститут нової іспанської інквізиції, який почав безжальні переслідування маврів, євреїв, марисків та звичайних іспанців [6, с. 472].

На відміну від Арагону, в Кастилії не існувало постійно діючого органу інквізиції до другої половини XV століття. Незважаючи на постійні конфлікти королівства з маврами, монархи утримувалися від дозволу на подібні каральні операції.

У розквіт середньовіччя в Кастилії католицька правляча еліта та широке населення виявляли обмежену стурбованість єретичними віруваннями. На відміну від Англії та Франції в XIII і XIV століттях, де поширювалися антиєврейські памфлети, Кастилії особливо бракувало такої тенденції. Навіть ті кілька памфлетів, які були знайдені, зазвичай були змінені та представлені як більш м'які адаптації оригінальних. У Кастилії до євреїв і мусульман загалом ставилися терпимо, надаючи їм свободу дотримуватися звичаїв у своїх внутрішніх справах. У 1215 році 12-й Вселенський собор навіть розкритикував кастильське духовенство за відсутність реальних дій по відношенню до нехристиян, оскільки єдине що було запровадженно – це особливі вимоги до одягу для мусульман і євреїв і заборона будувати нові синагоги. У 1312 році під час 15-го Вселенського собору, що відбувся у Відні, знову прозвучали заклики до обмеження свобод нехристиян. Однак місцева влада продовжила нехтувати цими закликами [39, с. 208].

Закони, що регулювали перебування мусульман і євреїв на території Кастилії, зазнавали значних змін із помітним зростанням нетерпимості в періоди великої нестабільності та династичних конфліктів наприкінці XIV століття. Проте якесь узагальнення кастильського законодавства може бути складним через різноманітність правових систем. Королівські вілли, мери та жителі прикордонних регіонів мали повноваження встановлювати власні місцеві закони, відомі як «fueros», які могли відрізнятися від одного міста до іншого. В загальному кастильська правова база була схожа на звичайну модель ісламської Іспанії. ї. Особи, які не були католиками, стикалися з різними дискримінаційними законами, пов'язаними з оподаткуванням чи спеціальними правилами, такими як обмеження на носіння шовку або «яскравого одягу», які відрізнялися від регіону до регіону. Тим не менш, їм було дозволено жити згідно зі своїми переконаннями. Примусове навернення релігійних меншин було заборонено, як і віра в чаклунство і інші надприродні речі [35, с. 232].

По суті, усі, хто належав до «людей писання», могли вільно сповідувати свої звичаї та релігії, доки вони утримувалися від спроб навернути християнське населення. Євреї, зокрема, користувалися значною свободою та захистом порівняно з іншими частинами Європи, і їм навіть дозволялося обіймати видатні державні посади, включаючи радника, скарбника та секретаря корони. Протягом більшої частини середньовіччя практика змішаних шлюбів із новонаверненими була не лише дозволена, але й активно пропагувалась. У Кастилії було нормальним явищем інтелектуальна співпраця між різними релігійними групами.

Єдиними випадками, коли винакала ворожнеча до мусульман чи євреїв були періоди внутрішньополітичної нестабільності. Під час правління короля Генріха II почались з'являтись настрої проти єврейської громади. Керівником антиєврейської кампанії був Феран Мартінес, генеральний вікарій архієпископа Севільї. Стурбовані переслідуваннями, місцеві євреї протягом 1378-1380 рр. подали скарги до Ватикану та Папи. У відповідь Папа

Римський видав заборону на подальше переслідування євреїв. Проте зіткнувшись із невпинними переслідуваннями та обмеженнями у цей час, багато євреїв вирішили навернутися на християнство в гонитві за економічним добробутом [4].

У 1391 році знову почались ширитись антиєврейські настрої, до яких цього разу активно долучилися численні ремісники. У цей неспокійний час вплив цього руху призвів до хрещення понад 10 000 єврейських сімей, що складалося приблизно з мільйона осіб. Значну кількість цих навернень приписують зусиллям домініканського місіонера Вісенте Феррера. Ці євреї стали відомі як марани. Однак значна частина єврейського населення переходила у християнство нещиро, таємно зберігаючи свою єврейську віру. Їхня поведінка лиш підігрівала ворожнечу населення [3, с. 147].

Проте незважаючи на різкий сплеск нетерпимості до інших віросповідань, яке зазнало королівство під час кризи XIV століття, яка, безсумнівно, посилила труднощі, з якими стикались некатолики в Кастилії, воно все одно зберегло свій статус одного з найбільш інклюзивних і терпимих регіонів у Європі. Воно зіткнулося зі значною напругою у відносинах з Римом у світлі зусиль Церкви розширити свій вплив. Однією із головних причин суперечок було небажання кастильців повністю відмовитися від мосарабського обряду та їх рішуча відмова поступитися папській владі над землями, відвойованими під час Реконкісти. Цікаво, що і Арагон, і Португалія погодилися на це прохання. Ці суперечки також викликали рішучу опозицію щодо введення інквізиції, і королівство виявило схильність надавати притулок єретикам, які намагалися уникнути переслідувань у Франції [4].

Після створення Інквізиції в Іспанії у 1478 році відбувалися подальший розвиток і події, які вплинули на її функціонування та на суспільство. Початково Інквізиція була спрямована на боротьбу з єресі, але згодом вона стала інструментом для переслідування та вигнання євреїв, а також для підтримання релігійної чистоти. У 1492 році була видана Декретальна була,

яка наказувала всім євреям навернутись у християнство або покинути Іспанію. Багато з них перейшли в нову віру, але все одно зазнали переслідувань і підозрювалися від багатьох злочинах, зокрема у збереженні єврейської віри та практик [25, с. 36].

Згодом інквізиція також поширилася на іспанські колонії в Америці та Філіппінах. Вона використовувалася для зміцнення релігійної та політичної контролю над колоніями, а також для боротьби з місцевими обрядами та традиціями.

Таким чином, Створення іспанської інквізиції було не раптовою подією, а кульмінацією багатовікових історичних суперечностей і факторів. Реконкіста, роль католицької церкви, амбіції Фердинанда та Ізабелли, підтримка папи, наявність значного єврейського і мусульманського населення, економічні мотиви та зовнішні загрози – усе це відіграло значну роль у формуванні середовища, яке призвело до встановлення інквізиції.

1.3. Причини та обставини створення інквізиції в середньовічній Іспанії

Іспанська інквізиція, яка виникла наприкінці XV століття, суттєво відрізнялась від церковної, єпископальної та папської, яка діяла у всіх інших країнах Західної Європи. Піренейський півострів, який був під владою арабів майже вісім століть, мав свої регіональні особливості, які визначили його відмінність від решти Європи у багатьох аспектах. З роками з'являлось все більше новонавернених (converso), які нагромаджували значне багатство та консолідували великий вплив. Такий розвиток подій закономірно викликав негативну реакцію та заздрість серед старих християн, особливо представників аристократичного походження та середнього класу.

Під час перебування Ізабелли у Севільї між 1477 та 1478 роками, вона зустріла місцевого монаха-домініканця Фрея Алонсо де Охеду, який успішно переконав королеву у присутності «таємного юдаїзму» в андалузькому співтоваристві. Це було додатково підтвердженно у звіті, підготовленим архієпископом Севільї – Педром Гонсалесом де Мендосою і домініканецем із

Сеговії – Томасом де Торквемадою, який сам мав родовід converso. У відповідь на значний наплив скарг і звинувачень монархи Іспанії Фердинанд і Ізабелла були змушені визнати необхідність розслідуваннь щодо осіб, яких називають «таємними євреями».

У 1478 році іспанські монархи звернулися до Папи Сікста IV з офіційним проханням видати папську буллу, яка дозволяє створення інквізиції в Іспанії. Фердинанд II Арагонський чинив тиск на Папу Сикста IV, погрожуючи припиненням військової допомоги в період, коли турки становили значну загрозу для Риму, що зрештою змусило Папу задовольнити їхнє прохання, дозволивши монархам вибрати і призначити двох або трьох священиків старше сорока років для роботи інквізиторами. До 1483 Фердинанд і Ізабелла заснували державну раду, якій було доручено керувати інквізицією, а лідером було призначено домініканського ченця Томаса де Торквемаду.

У січні 1482 року папа Сикст IV публічно засудив дії інквізиції, пожалкувавши що дав дозвіл на створення та закликав обмежити її діяльність. Він навіть зайшов так далеко, що погрожував санкціями. У квітні цього року Сикст IV видав другу папську буллу, спеціально спрямовану проти інквізиції в Арагоні. Проте король Фердинанд ігнорував вимоги папи.

Травнем 1483 року Сікст IV змушений був відкликати буллу, пішовши на поступки Ізабеллі, погодившись не допускати попадання скарг на вироки іспанської інквізиції до Риму. Натомість він доручив прийом таких скарг архієпископу Севільї Ініго Манріке. Однак важливо відзначити, що Сікст IV продовжував приймати скарги на іспанську інквізицію і навіть скасовував деякі вироки [37, с. 47].

Папа Римський стверджує, що дії Бога характеризує не надмірна суворість до винних, а радше поблажливість, лагідність і співчуття. Він бажає, щоб ті, хто щиро покаявся, не зазнавали переслідувань і щоб їм були надані всі права, ніби вони ніколи не були підозрювані в єресі.

Перше аутодафе відбулося в Севільї 6 лютого 1481 року, за підсумками якого було спалено живцем шість осіб. Після цієї події вплив інквізиції швидко поширився в Королівстві Кастилія. До 1492 року інквізиційні трибунали були засновані у восьми містах, а саме: Авіла, Кордова, Хаен, Медіна-дель-Кампо, Сеговія, Сігуенса, Толедо та Вальядолід. Сікст IV видав нову папську буллу, яка прямо забороняла поширення інквізиції на Арагон, але вона булла проігнорована [29, с. 102].

У 1483 року єврейські громади були насильно вигнані з усього регіону Андалусії. Незважаючи на прагнення Папи припинити наявні зловживання, Фердинанд чинив на нього тиск, щоб Сікст IV видав нову папську буллу. Король погрожував виходом інквізиції з під юрисдикції Церкви, якщо його вимоги не будуть задоволені. Папа знову пішов на поступки і 17 жовтня 1483 видав буллу, якою Томаса де Торквемаду генеральним інквізитором з юрисдикцією над Арагоном, Валенсією та Каталонією [6, с. 489].

Наступник Сікста – Папа Інокентій VIII у 1484 році зробив спробу дозволити апеляцію в Рим проти вироків інквізиції, крок, який би підірвав роль цієї установи як захисту від папської влади. Однак Фердинанд в грудні 1484 року знову зайняв рішучу позицію, видавши указ про покарання стратою та конфіскацією майна для будь-кого, хто наважився використати такі процедури без явного дозволу іспанської корони в грудні 1484 року і повторив його у 1509 році. Таким чином, інквізиція стала єдиною організацією, що має юрисдикцію у всіх володіннях іспанської монархії, і слугувала цінним інструментом у руках корони. На територіях Арагона опір зберігався і навіть виявлявся у повстаннях, таких як повстання в Теруелі з 1484 по 1485 рік, проте це нічого не змінило. Більше того, вбивство інквізитора Педро Арбуеса в Сарагосі 15 вересня 1485 призвело до зміни суспільних настроїв, зростання прихильності до інквізиції та негативної реакції на conversos. На території Арагону інквізитори фанатично зосередили свою увагу безпосередньо на особах, які належали до впливової меншості

converso, зрештою ліквідувавши їхній вплив в арагонській адміністрації [6, с. 132].

Створення інквізиції в середньовічній Іспанії було зумовлене специфічними для регіону причинами та обставинами, тому існує кілька гіпотез щодо того, що спонукало до створення трибуналу після століть толерантності.

Гіпотеза «мультирелігійності». Іспанську інквізицію можна розглядати як реакцію на різноманітний релігійний ландшафт в Іспанії після Реконкісти, яка ознаменувала відвоювання християнами Піренейського півострова у мусульманських маврів. Незважаючи на Реконкісту, мусульман і євреїв не було повністю вигнано з Іспанії; правляча християнська еліта дозволила їм залишитися. Великі міста, такі як Севілья, Вальядолід і Барселона, мали процвітаючі єврейські громади, зосереджені в своїх юдеріях. Проте протягом наступних років мусульманське населення відчувало зростання відчуження та втрачало свої владні позиції.

Середньовічна Іспанія після Реконкісти, за описом Америко Кастро, була суспільством, що характеризується відносно гармонійним співіснуванням (convivencia) на тлі спорадичних конфліктів між домінуючими католицькими правителями та єврейськими і мусульманськими громадами. Історик Генрі Кеймен зауважив, що «так звана convivencia завжди була відносинами між нерівними». Незважаючи на те, що були певні правові відмінності, все одно продовжувала існувати давня традиція, згідно з якою євреї служили Короні Арагона, при цьому відіграючи значну роль як у релігійній, так і політичній сфері. У Кастилії був присутній неофіційний рабин, а Іоанн II, батько Фердинанда, призначив Абіатара Крескаса, єврейського вченого, придворним астрономом [54, с. 48].

Наприкінці XIII століття та протягом XIV століття антисемітські настрої пережили значний сплеск по всій Європі. Зокрема, у 1290 році Англія та у 1306 році Франція вигнали свої єврейські громади. Водночас у період Реконкісти в Іспанії спостерігалося постійне зростання антиєврейських

упереджень, яке досягло свого піку влітку 1391 року, коли в іспанських містах, таких як Барселона, спалахнули жорстокі антиєврейські заворушення. Щоб відрізнити тих, хто навернувся або нещодавно прийняв католицтво, від давніх католицьких родин, новонавернених називали conversos, або новими католиками. Варто відзначити, що на відміну від спонтанних антисемітських настроїв, які виникали у інших країнах Європи, у данному випадку важливо врахувати бурхливу громадянську війну та політичну трансформацію, яка почала відбуватись за короля Кастилії та Леону Петра Жорстокого [42, с. 49].

Примусове хрещення прямо суперечило законам католицької церкви, і теоретично будь-хто, кого хрестили примусово, мав законне право повернутися до юдаїзму. Згідно з правовими тлумаченнями того часу, примусове хрещення не вважалося дійсним таїнством, проте якщо особа погоджувалася на хрещення під загрозою смерті або серйозної фізичної шкоди, вона все одно вважалася добровільно наверненою і, отже, їй було заборонено повертатися до юдаїзму [51, с. 82].

Після цих актів публічного насильства 1391 року багато з тих, хто навернувся, вирішили залишитися у своїй новознайденій релігії з міркувань безпеки, так з'явилася нова соціальна група, яку називають «conversos» або «нові християни». Значна кількість conversos, тепер звільнених від антисемітських обмежень, які обмежували кар'єрні можливості євреїв, піднялися до високих позицій в Іспанії п'ятнадцятого століття. Вони займали вагомі місця в уряді, церкві та в різних інших сферах управління [5, с. 61].

Помітними фігурами серед цих conversos були такі лікарі, як Андрес Лагуна та Франсіско Лопес де Вільялобос (придворний лікар Фердинанда), такі письменники, як Хуан дель Енсіна, Хуан де Мена, Дієго де Валера та Алонсо де Паленсія, а також банкіри, такі як Луїс де Сантанхель і Габріель Санчес, які фінансували подорож Христофора Колумба. Conversos, незважаючи на опозицію, зуміли піднятися до високих рангів у церковній ієрархії, іноді навіть стаючи гучними критиками юдаїзму. Деякі навіть отримали дворянські титули. Як наслідок, у наступному столітті почали

з’являтись літературні праці, які мали на меті вивести єврейське походження багатьох іспанських дворян [51, с. 90].

Гіпотеза «Заспокоїти Європу». У період, коли більшість християнських королівств у Європі вже вигнали євреїв, іспанці зіткнулися з широко поширеними підозрами та зневагою через їхню «брудну кров». З роками важливість міжнародних відносин для збереження влади зростала, тому негативний імідж потенційного нащадка євреїв та маврів ставав все більш серйозною проблемою. Політичний маневр, який дозволив Ізабеллі зійти на трон, скинувши Жоану Авіську та її наступний шлюб із Фердинандом, загострив стосунки Кастилії з Португалією, давнім історичним союзником. Це вимагало створення нових союзів. Арагон у свою чергу, прагнув встановити контроль над Середземномор'ям і захиститися від зростаючої сили Франції.

Незважаючи на престиж, отриманий від Реконкісти, іспанці залишились в очах свої сусідів як єретики і «невірні християни», через століття співіснування трьох різних релігій на їхніх територіях. Стереотипи, які спочатку були спрямовані на європейських євреїв, несправедливо приписувались іспанцям у багатьох європейських країнах.

Хроніки іноземних мандрівників які подорожували Європою, часто описували атмосферу толерантності, яка панувала при дворах Ізабелли та Фердинанда, де маври та євреї могли вільно сповідувати свою релігію без примусу. Більше того, історичні конфлікти між папством та іберійськими королівствами, такі як проблематика впровадження інквізиції в Кастилії та кадрова політика Арагону, також сприяли міжнародному сприйняттю іспанців як єретиків [55, с. 53].

Ці звинувачення та стереотипи могли мати значні політичні та військові наслідки на той час, особливо враховуючи делікатний характер союзу між королівствами Іспанії. Такі уявлення можуть викликати страх і спровокувати агресивну реакцію з боку сусідніх націй, особливо в поєднанні з експансією османських турків у Середземному морі.

Таким чином, створення інквізиції та примусове вигнання як єврейської, так і морісконської громад, могло бути продуманим кроком, спрямованим на підвищення міжнародної репутації Іспанії. У цьому контексті започаткування інквізиції могло стати стратегічним маневром католицьких монархів, спрямованих на зміщення вектору уваги з африканських сусідів на тісніші зв'язки з Європою. Це стало засобом узгодження фактичної політики Іспанії та її глобального сприйняття як країни з європейськими цінностями, що сприяло покращенню відносин з Папою.

Гіпотеза «османського страху». У період, коли Османська імперія швидко розширювалася, Арагонська держава зіткнулася з економічною напругою і втомою від складної зовнішньополітичної ситуації. У Фердинанда були законні побоювання з приводу здатності відбити напад Османської імперії на береги Іспанії, особливо якби османи мали внутрішню підтримку. Регіони з найвищою чисельністю морисків розташовувалися поблизу найважливіших морських шляхів, що з'єднують Іспанію та Африку. У поєднанні з ослабленим станом арагонського флоту, невдоволенням знаті монархами, претензіями Португалії на Кастилію та зміни орієнтації у міжнародних відносинах на користь Європи, побоюваннями потенційного другого мусульманського вторгнення та окупації не було безпідставним [52, с. 33].

Цей страх, міг бути однією з причин для початку вигнання і переслідування людей, які могли мати релігійні мотиви для підтримки османського вторгнення (мориски), або не мали сильних релігійних заборон проти нього (євреї). Створення інквізиції могло бути частиною підготовки до здійснення заходів для виявлення та усунення хибних новонавернених, які все ще могли становити загрозу і бути іноземними шпигунами.

Гіпотеза «об'єднаних кордонів». Згідно з цією гіпотезою, інквізиція була створена для стандартизації безлічі законів та багатьох юрисдикцій, які існували у розрізненій Іспанії. Основними цілями католицьких монархів було об'єднання двох королівств та посилення монаршого впливу для забезпечення

стабільності. Переслідуючи цю мету, вони прагнули подальшої уніфікації законів своїх королівств та зменшення влади дворянства у певних місцевих сферах. Частково вони досягли цього за рахунок грубої військової сили, створивши об'єднану армію, яка перевершувала війська більшості шляхетних коаліцій на півострові.

Проте неможливо було змінити всю правову основу обох сфер за допомогою однієї лиш військової сили. Через взаємні побоювання монархи вважали за краще зберегти окремішність своїх королівств протягом усього свого життя. Єдиним способом злиття обох королівств та забезпечення панування Ізабелли, Фердинанда та його нащадків над обома без негайного об'єднання було створення центрального керівного органу, що охоплює виконавчу, законодавчу і судову владу безпосередньо під короною, уповноваженого діяти в обох королівствах. домени.

Проте неможливо було змінити всі закони обох королівств тільки силою, і через розумну підозрілість один до одного монархи за життя тримали свої королівства окремими. Єдиний спосіб об'єднати обидва королівства і гарантувати, що Ізабелла, Фердинанд та їхні нащадки збережуть владу обох королівств, не поєднуючи їх у житті, — це знайти або створити виконавчу, законодавчу та судову владу безпосередньо під владою Корони, уповноважену діяти в обидва королівства. Таким чином, подібні амбіції могли бути однією із причин для введення інквізицію.

Вибір релігійної організації для нагляду за цією роллю був очевидним: католицизм був релігією, спільною для обох королівств, і він користувався широкою громадською підтримкою, що робило його недоторканним для потенційних нападів знаті. Заснувавши іспанську інквізицію, Ізабелла та Фердинанд створили спеціальну правоохоронну установу та унікальну правову базу, яка виходила за межі їхніх окремих сфер. Цей інститут функціонував незалежно в обох королівствах, не об’єднуючи та не змінюючи їх. Маючи підтримку обох царств, інквізиція діяла автономно, поза впливом знаті чи місцевих інтересів у будь-якому королівстві. Цю гіпотезу

підтверджує факт значної присутності знаті та високопоставленого духовенства серед осіб, яких перевіряла інквізиція. Крім того, вона підкріплюється широкою юрисдикцією інквізиції щодо різноманітних адміністративних і цивільних правопорушень. Інквізиція відповідала за розгляд справ, пов'язаних із фальсифікацією королівських печаток і валюти, гарантувала ефективне розповсюдження королівських указів і перевіряла легітимність офіційних документів, що переміщувалися між різними регіонами та королівствами [49, с. 48].

Гіпотеза «бажання іспанської монархії звільнитись від впливу Папи». З огляду на те, що обидва монархи, особливо Ізабелла, залежали від легітимності церкви для підтримки своєї влади, створення іспанської інквізиції могло послужити засобом нібито заспокоїти вимоги Папи та критику щодо різноманітного релігійного ландшафту Іспанії. Одночасно це служило засобом для того, щоб запобігти Папі Римському розпочати другу інквізицію, а також забезпечувало інструмент для здійснення контролю над впливом Римської церкви в Іспанії. Що відрізняло іспанську інквізицію в ту епоху, так це її унікальна структура керівництва. Після видання булли про її створення головою інквізиції де-факто став іспанський монарх, відповідальний за виконання королівських указів щодо питань віри та приватного життя, а не просто за виконання вказівок із Риму, таким чином зберігаючи свою незалежність від Ватикану, що було значним відходом від норми того часу.

Ця автономія надала інквізиції повноваження розслідувати, переслідувати та засуджувати священнослужителів як за корупцію, так і за потенційні звинувачення у державній зраді чи змові проти корони, від імені Папи, не вимагаючи участі Папи. Незважаючи на свій «Святий» титул, вона не складалася виключно з духовенства; часто учасниками були світські юристи. З завданням тримати Рим на відстані витягнутої руки від іспанських справ, інквізиція чудово справлялась, оскільки функціонувала як бюрократичний орган з номінальною владою церкви, маючи привілей

переслідувати членів духовенства — завдання, яке самі монархи не могли виконати, — залишаючись підзвітним виключно перед іспанською короною.

Очевидно, що створення інквізиції було частково спрямовано і на зміцнення католицизму та популяризацію його доктрин. Особливо в мультирелігійній об'єднаній Іспанії де влада намагалася приборкати будь-які релігійні рухи, щоб уніфікувати віросповідання населення. Таким чином, інквізиція також слугувала засобом для уникнення релігійних розколів та конфліктів у суспільстві, які могли призвести до потенційної соціальної та політичної нестабільності. У колоніальні часи вона діяла і у іспанських колоніях, включаючи області Латинської Америки та Філіппінські острови. Її метою було підтримувати релігійну ортодоксію серед колонізованих народів.

Не можна забувати і про кризу в католицькій церкві та вплив реформації, коли в середині XVI століття протестантські ідеї почали проникати в Іспанію, інквізиція була використана для придушення подібних тенденцій. Це була спроба попередити поширення протестантських ідей та зберегти католицьку владу [5, с.59].

Також, інквізиція була свого роду відображенням цінностей тієї епохи. Створення іспанської інквізиції відповідало основним ідеям видатних політичних філософів Флорентійської школи, які взаємодіяли з правлячими монархами, таких як Франческо Гвіччардіні, Джованні Піко делла Мірандола, Ніколо Макіавеллі, та інші. І Гвіччардіні, і Макіавеллі відстоювали важливість централізації та єдності у створенні сильної держави, здатної захиститися від іноземних вторгнень. Останній також наголошував на важливості благочестя і моральності серед підданих, але вважав їх менш важливими для правителів, які повинні використовувати ці чесноти як засіб об'єднання свого населення. Макіавеллі також наголошував про згубний вплив корумпованої церкви на формування корисливого суспільства та роздробленого середнього дворянства, це у свій час послабило італійський півострів, зробивши його безсилим протистояти зазіханням як Франції, так і Арагону [50, с. 50].

Таким чином, інквізицію можна як результат реалізації цих концепцій. Використання релігії для об'єднання суспільства, зберігаючи при цьому певне різноманіття та окремі правові системи, а також створення органу відповідального за підтримання законів, збереження релігійної згуртованості та здійснення влади над місцевими елітами – все це відповідало основним принципам тогочасних ідей.

Отже, створення інквізиції в середньовічній Іспанії було складним і багатогранним процесом, зумовленим поєднанням релігійних, соціально-політичних і антисемітських факторів. Це була відповідь на мінливу динаміку Піренейського півострова, включаючи Реконкісту, зростання єресі, королівські амбіції та економічні інтереси.

Висновки до Розділу І

Походження інквізиції Іспанії та причини її появи у Іспанії визначається комплексністю факторів, які сприяли виникненню цієї інституції. По-перше, важливим чинником було релігійне та політичне

середовище Середньовіччя, де католицька церква відігравала ключову роль у формуванні ідеології та контролі за духовним життям суспільства. Походження інквізиції було пов'язане зі зміцненням католицької церкви та її боротьбою за єдність віри.

По-друге, інквізиція виникла на тлі соціальних та економічних трансформацій, пов'язаних зі зростанням впливу королівської влади та дворянства. Монархія використовувала інквізицію для зміцнення свого політичного контролю та придушення будь-яких потенційних загроз для стабільності королівства.

По-третє, поява інквізиції пов'язана зі зростанням антисемітизму та ісламофобії в середньовіччі. Влада сприяла винищенню або конверсії "інаковірних" шляхом проведення релігійних переслідувань. Необхідно також зазначити, що інквізиція в Іспанії мала свої відмінності від інших інквізицій у Європі. Вона була більш радикальною та мала сильний національний підтекст.

У висновку можна зазначити, що походження інквізиції в Іспанії було складним процесом, обумовленим взаємодією релігійних, політичних та соціокультурних чинників, які визначали обличчя інквізиційної системи та впливали на її подальший розвиток. Її походження і причини появи пов'язані зі складними взаємовідносинами релігії, політики та суспільства. Ця інституція відобразила дух епохи та зміни, що відбувалися в Іспанії середньовіччя, та залишила свій слід у культурі та колективній свідомості країни.

РОЗДІЛ II: ДІЯЛЬНІСТЬ ІНКВІЗИЦІЇ ІНКВІЗИЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ІСПАНІЇ В СЕРЕДНІ ВІКИ

2.1. Організація і структура іспанської інквізиції.

До XIII століття смак до власного образного тлумачення Святого Письма став настільки поширеним, що цим займались майже всі. Постанови, дані Церквою щодо поводження з відступниками, обмежені забороною спілкування з ними після їх першого та другого попередження, виявилися недостатніми. Було вирішено, що для нагляду за віровідступниками слід створити спеціальну установу, призначену для їх виявлення всіма можливими способами, засудження їх, не попереджаючи їх окремо, і покарання суворими методами.

Згідно з церковною традицією, лідери церкви не мали права давати ці покарання, але вони всіляко примушували правителів до їх виконання, погрожуючи їм відлученням, прокльонами чи іншими санкціями з боку Церкви, що змусило б законних правителів втратити свою корону чи підірвати свій авторитет. Представникам Святого Престолу зовсім не здалося, що така поведінка суперечить духові Євангелія.

Вимагалось щоб у кожній парафії був відображений список усіх жителів: серед них усі чоловіки від чотирнадцяти років і жінки від дванадцяти років мають присягнути, що вони віддані у католицькій вірі, будуть протистояти єресі та переслідуватимуть єретиків. Вони повинні будуть поновлювати цю присягу кожні два роки; тих, хто відмовляється це зробити, починали підозрювати у єресі. Всі ті хто присягнули вимушені були відвідувати свої парафії мінімум тричі на рік – на Різдво, Великдень і Трійцю. Відсутніх починали підозрювати в єресі і відступництві. Також, заборонялось світським особам читання Святого Письма народною мовою [11].

У 1233 році єпископ Турне скликав собор в Мелені, на якій були присутні граф Тулузи та архієпископ Нарбони разом зі своїми вікаріями. Під час цього собору було прийнято кілька важливих указів щодо переслідування єретиків.

Зокрема, було постановлено, що всі барони, лицарі, міські коменданти та інші васали графа зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для розшуку, затримання та покарання єретиків. Крім того, було встановлено, що будь-яке місто, де будуть виявлені єретики, винагороджуватиме інформаторів, які допомогли в їх захопленні, срібним знаком за кожного затриманого єретика. Будь-які будинки, які служили притулками для єретиків, підлягали знесенню, а також ті, де єретики проповідували, а майно власників будинків підлягало конфіскації, а їхні діти не матимуть права претендувати на будь-яку його частину. Ті, хто допомагав, приховував або захищав єретиків, зазнають такого ж покарання. Будь-який житель, підозрюваний у єресі, був би зобов'язаний публічно заявити про свою віру під присягою, був змушений говорити правду, із загрозою покарання такого ж як для єретика, якщо він не зробить цього. Ті, хто примирився з Церквою, мали носити на грудях два видимих хрести. Відмова виконати цей наказ призведе до конфіскації їхнього майна або інших санкцій, у тому числі активів, які могли бути продані обманним шляхом, щоб уникнути судового розгляду. Кожен, хто залишався відлученим від Церкви протягом року і не домагався звільнення, був би змушений зробити це шляхом конфіскації свого майна.

Того ж року єпископ Турне скликав ще одну раду в Безьє. Під час цього зібрання він оприлюднив нові правила щодо ідентифікації та переслідування єретиків. Ці правила були структуровані в кілька статей, які переважно віддзеркалювали попередні, але мали і кілька нововведень. Оскільки одним із ключових завдань було затримання єретиків, то священикам було дано суворе розпорядження під загрозою вилучення церковних доходів після одноразового перестороги складати вичерпний список парафіян, підозрюваних у єресі, і забезпечувати їх відвідування богослужінь щонеділі та в свята [28, с. 83].

Крім того, спеціальне положення вимагало від примирених єретиків, тих, хто повернувся в лоно Церкви, вивішувати на своєму верхньому одязі два хрести — один на грудях, а інший — на плечі. Ці хрести мали бути

виготовлені з жовтої тканини, розміром три пальці в ширину, дві з половиною долоні у висоту і дві долоні в ширину. Якщо на одязі був капюшон, на ньому також обов'язково був хрест. Недотримання цих правил призведе до класифікації осіб як єретиків і рецидивістів, що призведе до конфіскації їхнього майна.

Як можна зрозуміти з вище сказаного, члени римської адміністрації, щоб допомогти папі, їх світовому правителю, у здійсненні заходів, видавали різні муніципальні закони для пошуку та покарання єретиків. Григорій IX надіслав укази римської влади та ті, які він сам дав, до архієпископа Мілана, щоб той суворо дотримувався їх у своїй єпархії, у єпархії його намісництва та в деяких інших регіонах [30, с. 41].

Діяльність папи змусила імператора Фрідріха II переглянути закони проти віровідступників, які він оголосив згодом у 1224 році, особливо закон про богохульство, який засуджував усіх без різниці єретиків до спалення або відрізання язиків, навіть якщо вони були єпископами, оскільки не вважав за потрібне давати їм шанс на каяття, щоб у майбутньому у них не було можливості зневажати святе ім'я Бога. Про це імператор написав папі. Також повідомив, що єресі проникли в Неаполь і на Сицилію, тому він вирішив їх жорстоко переслідувати і що багато винних уже потрапили до рук правосуддя.. Справді, він послав до Неаполя архієпископа Регіна з подібним дорученням, і багато єретиків було виявлено і страчено. Такою була форма, яку інквізиція прийняла вже у Франції та Італії, коли Григорій IX ввів її на територію Піренейського півострова [28, с. 91].

Коли інквізиція була заснована, її основною метою було знайти та покарати єретиків, тобто осіб, які дотримувалися поглядів, що відрізняються від ідеології та практики католицької церкви. Водночас справи, які розглядали церковні та світські суди, суттєво відрізнялися. Осіб, визнаних винними у нерелігійних правопорушеннях, не можна було автоматично затаврувати як віровідступників, а розслідування їхніх дій підпадала під юрисдикцію цивільних суддів. Тим не менш, були випадки, коли слідчі

інквізиції все ж брали участь у таких справах, оскільки Церква стверджувала, що ці злочини не могли бути скоєні без потенційно негативного єретичного впливу на людську душу.

Іноді причиною для початку розслідування могла стати проста, часто безпідставна підозра. Таким чином, якщо особа, відлучена від Церкви, з різних причин не просила відпущення своїх гріхів протягом року і виявляла невелику ревність у виконанні покаяння, це давало достатню підставу для підозри в єресі. Наприклад, якщо особа, відлучена з різних причин від Церкви, не просила відпущення своїх гріхів протягом року і виявляла невелику ревність у виконанні покаяння, це давало достатню підставу для підозри в єресі [13, с. 74].

Під судову юрисдикцію інквізиції потрапляли не лише самі віровідступники, а також їхні симпатики, «які приховувались і від імені Католицької Церкви підтримували єресь». Також слідство могли почати проти тих, хто не тільки не надавав допомоги, а часом навіть перешкоджав слідчим Господнім у виконанні їх обов'язків. Крім того, заможні верстви населення, включаючи феодалів, могли опинитися в цій категорії, особливо якщо під тиском членів Церкви чи інквізиції, пообіцяли конфіскувати маєтки чи майно всіх віровідступників, але не виконали своїх зобов’язань. Долучали до таких «підозрілих» членів різноманітних товариств та жителів міст (іноді навіть правлячу верхівку), які не погоджувалися скасувати чинні в містах статути та положення, що суперечили розпорядженням інквізиторів.

Навіть більше, у випадку, на бік засудженого ставав адвокат чи інший служитель Феміди, якому, власне, самим законом і наказувався захист нещасного, вони теж автоматично потрапляли до розряду ненадійних і підозрюваних.

Переслідування «єретиків» виправдовувались католицькими вченнями про те, що це діло праведне і на це воля Божа, а в таборі слідчих діяли за принципом: «ти не з нами — проти нас». У такому випадку немає ні родинних зв’язків, ні хвороби підозрюваного, ні елементарної порядності, ні

правильних переконань. Підозрюваного можна підібрати навіть у храмі, ігноруючи святиню. Однак підозра не могла стосуватися самого папи та його заступників, спадкоємців, єпископів, родичів. У разі засудження чи підозри зазначених осіб слідчий мав право надіслати лише документи [45, с. 69].

Інквізиторами передусім були домініканці та францисканці. Проте серед них можна було зустріти також представників інших орденів, і навіть осіб без церковного сану. Історики описують інквізиторів як людей рішучих, суворих і часто жорстоких у своїй наполегливій діяльності. Вони були сповнені енергією та не відзначалися смиренням чи благочестям, навпаки, мали амбіції до влади і слави, були захоплені світськими благами. Іншими словами, це були фанатичні прихильники своєї справи та відчайдушні кар'єристи. Основним їхнім принципом була «справедлива відплата» за гріхи. Інквізиторів призначав папа, який обіймав верховне керівництво священним трибуналом. Інквізиційний суд, як винятковий орган, не підлягав контролю ані зі сторони папських легатів, ані зі сторони керівників чернечих орденів, які призначали інквізиторів [33, с. 5].

У 1245 році папа Інокентій IV встановив, що інквізитори мали право на отримання відпущення гріхів виключно від інших інквізиторів. Ця ініціатива робила їх фактично непідсудними і звільняла від покори перед керівниками своїх чернечих орденів. Це рішення також надало інквізиторам привілейоване право звертатися безпосередньо до папи для вирішення проблемних питань [28, с. 65].

Організаційна структура інквізиції на території Іспанії до 1483 року включала кілька рівнів, мала сувору ієрархію та була розроблена спеціально для ефективного виконання її місії виявлення та переслідування єретиків. На вершині ієрархії був Папа Римський, який мав вищу владу над інквізицією. Під безпосереднім контролем Папи низка чиновників і офісів відповідали за повсякденну роботу.

Папа був стояв на вершині ієрархії і мав значний вплив на інквізицію Він призначив Генерального Інквізитора, який відповідав за нагляд над всією

системою Інквізиції в регіоні. Він служив головою Інквізиції і мав право призначати та контролювати регіональних інквізиторів, гарантуючи, що вони дотримуються директив Церкви. Його основним завданням було контролювати роботу інквізиційних трибуналів та вживати заходів для посилення їх ефективності.

На регіональному рівні були інквізиційні трибунали, які розташовувалися у різних містах Іспанії. Ці посадові особи відповідали за певні географічні райони. Вони складалися з трьох інквізиторів, які у свою чергу були призначені Генеральним інквізитором і підпорядковувались йому, та їхніх помічників. Вони мали право створювати місцеві інквізиційні трибунали, вимагати допомоги місцевих чиновників, проводили розслідування, виносити вироки та реалізовувати покарання. Під керівництвом регіональних інквізиторів, були рядові інквізитори – ці посадові особи напряму займались за проведенням розслідувань, допитом підозрюваних та участю на судових процесах [12, с. 60-62].

Під наглядом трибуналів діяла мережа локальних органів, які називались комісаріатами. Вони перевіряли релігійну відповідність населення, збирали інформацію про можливих єретиків та повідомляли про це трибуналам.

Інквізиція також наймала різних посадових осіб та помічників, які проводили розслідування, збирали докази та допомагали у судових процесах. Сюди входили нотаріуси, переписувачі та миряни, які могли дати свідчення.

Основним інструментом роботи інквізиції було дізнання. Були розроблені спеціальні методи, які допомагали інквізиторам отримувати зізнання. Часто використовувалися погрози, підступи, фізичний примус та підтримка з боку церкви.

Покарання за єретицтво були жорстокими і включали в себе вигнання, конфіскацію майна, позбавлення волі та страту. Єретиків, яких засуджували інквізитори, часто піддавали публічному позору та катуванням перед

відбуттям покарання. Це робилось з метою запобігання поширенню їхніх ідей та показового прикладу іншим.

Інквізитори мали широкі повноваження і велику владу, що часто дозволяло їм діяти поза законом і без виконання процесуальних норм. Вони могли арештувати, допитувати та карати будь-кого, кого вони вважали єретиком. Часто ця влада використовувалася для політичних, економічних та особистих цілей [32, с. 38].

Іспанська інквізиція після 1483 року зазнала деяких змін. Вона залишила свою складну організаційну структуру, яка допомагала виконувати її завдання релігійного нагляду та придушення єретичних поглядів, проте тепер на верху ієрархії вже стояв не папа, а іспанські монархи, що знайшло свій відбиток на її діяльності.

У 1483 році Фердинанд та Ізабелла створили Раду Верховної та Генеральної інквізиції, яку очолив Томас де Торквемада, взявши на себе роль генерального інквізитора, його призначення здійснювалося безпосередньо короною і потребує схвалення Папи Римського. Це була унікальна державна посада з юрисдикцією над усіма регіонами Іспанії, включаючи американські колоні в майбутньому. Хоча у монарх немає повноважень безпосередньо звільнити генерального інквізитора, він має можливість змусити його піти у відставку. Лише з 1507 по 1518 роки був короткий виняток, коли було два генеральних інквізитора, один у королівстві Кастилія, а інший в Арагоні. Генеральний інквізитор має повноваження призначати та звільняти рядових інквізиторів [16, с. 53].

Раду Верховної та Генеральної інквізиції, ще називають «Супремою», повна назва якої звучить як «Supremo Tribunal de la Santa Inquisicion». Вона складалася з шести членів, які призначалися безпосередньо правлячим монархом. Хоча її розмір коливався протягом усієї історії інквізиції, він ніколи не перевищував десять членів. До складу Рада Верховної та Генеральної інквізиції зазвичай входили кілька священнослужителів та обов’язково дві особи з Державної ради. До обов'язків Супреми входило

встановлення всеосяжних правил, регулюючих діяльність інквізиції, нагляд над діяльністю трибуналів, вирішення спірних питань і проведення перевірок. Рада мала повноваження припиняти поточні слідчі процедури, а також була місцем для оскарження вироків та клопотання про помилування. З часом вплив Супреми розширювався, поступово зменшуючи авторитет Генерального інквізитора [58, с. 88].

Рада збиралася кожного ранку, за винятком святкових днів, і додатково на двогодинні сесії у другій половині дня у вівторок, четвер і суботу. Ранкові збори були присвячені питанням, що стосуються питань віри, тоді як післяобідні сесії були спеціально виділені для розгляду справ, пов’язаних із «незначними єресями», включаючи неприйнятну сексуальну поведінку, бігамія, чаклунство та інші подібні злочини [40, с. 171].

Нижче Супреми, були місцеві трибунали інквізиції. Вони спочатку були мобільними і розташовувалися там, де була необхідність боротьби з єрессю. Однак згодом вони поступово перейшли на постійні фіксовані місця. На початковому етапі виникло безліч трибуналів, але після 1495 р. відбулося помітне зрушення у бік централізації.

Спочатку кожен із трибуналів складався з двох інквізиторів, кваліфікаторів (calificadors), судового пристава (alguacil), та прокурора (fiscal). При виборі кандидатів на посаду інквізитора перевага надавалася особам з юридичною освітою, а не теологам. З часом це стало офіційною вимогою, коли у 1608 Філіп III зайшов так далеко, що зажадав, щоб всі інквізитори мали юридичну освіту. Зазвичай інквізитори не перебували на посадах протягом тривалого часу; наприклад, у суді Валенсії середній термін перебування на службі становив приблизно два роки. Більшість з них входили до складу світського духовенства, тобто були священиками, не пов'язаними обітницею з жодними релігійними орденами, і мали університетську освіту. Інквізитори були ключовими фігурами у роботі інквізиції, вони слідкували за додержанням ортодоксальних вірувань та проводили допити свідків [37, с. 98-99].

Прокурор відповідав за висування звинувачень, розслідування звинувачень та допит свідків із застосуванням як фізичного, так і психологічного примусу. За свою роботу вони отримували частину активів, конфіскованих у єретиків, і вони користувалися імунітетом від нагляду світських судів. Фіскалами могли були як державні діячі, так і представники мистецтва. По всій Іспанії було приблизно 15 000 таких чиновників, а великі міські центри мали штат, який міг доходити до тисячі.

Кваліфікаторам, зазвичай богословам, було доручено вирішити, чи є дії обвинуваченого порушенням релігійних канонів. У свою чергу консультанти, які були досвідченими вченими-юристами, давали суду рекомендації щодо процесуальних питань [32, с. 68].

Суд відбувався за участю трьох секретарів: «нотаріус власності» (notario de secuestros), відповідальний за каталогізацію майна обвинувачених під час їхнього затримання; «нотаріус таємниці» (notario del secreto), якому було доручено документувати свідчення обвинуваченого та свідків; та «генеральний нотаріус» (escribano general), який виконував обов'язки офіційного секретаря суду. Alguacil служив судовим виконавчим органом, на який покладалися обов'язки щодо затримання, взяття під варту і, в деяких випадках, застосування до обвинуваченого фізичного примусу. Додатковий цивільний персонал включав nuncio, відповідального за поширення офіційних судових повідомлень, та alcaide, який займався доглядом та утриманням ув'язнених.

Крім членів суду, за Священної канцелярії працювали дві допоміжні групи: familiares та comissarios. Familiares – миряни, які служили інквізиції на постійній основі. Стати familiar вважалося за честь, оскільки означало публічне визнання їхнього статусу «limpieza de sangre», тобто давньохристиянського статусу, та надавало певні додаткові привілеї. Хоча цю посаду інколи обіймала деяка часто дрібна знать, більшість з них були з рядів простолюдинів. У той час як comissarios були представниками релігійних орденів, які іноді співпрацювали з Інквізицією.

Церковні та державні посадовці мали певну роль у забезпеченні співпраці між церквою та державою в рамках інквізиції. Вони визначали політику щодо виявлення та придушення єретичних поглядів та забезпечували виконання рішень інквізиційних трибуналів. Свята канцелярія також контролювала діяльність духовенства та чернецтва. Це включало перевірку книг, проповідей та проведення релігійних ритуалів, щоб забезпечити відповідність офіційним католицьким канонам [48, с. 79].

Часто інквізиція співпрацювала з місцевою владою, зокрема з королівськими та муніципальними органами, для виконання своїх завдань. Це включало участь місцевих посадовців у розслідуваннях та реалізації покарань. Проте варто зауважити, що кортеси, які були регіональними представницькими асамблеями та середньовічним попередником парламенту в Іспанії, люто чинили опір розширенню вплипу інквізиції в Каталонії, Валенсії та Арагоні. Проте зрештою вони поступилися вимогам іспанської корони. Хоча місцеві громади цих регіонів продовжували зустрічати інквізиторів із глибокою ворожістю, коли вони прибували до міст [46, с. 125].

Одним із найбільш важливих елементів діяльності інквізиції в Іспанії був акт доносу. Ця практика активно пропагувалась церквою за допомогою проповідей. Більше того, священослужителі стверджували, що донесення було необхідним кроком для забезпечення місця на небесах. Важливо відзначити, що особливо цінувалися звинувачення на адресу членів власної родини, найближчого оточення, підлеглих проти начальства і слуг проти господарів. Особу донощика інквізитори зберігали в таємниці і щедро винагороджували конфіскованим майном. Більше того, інформатори іноді вербувалися із єврейської громади. У деяких випадках рабини, наприклад в Севільї, навіть засуджували членів власної общини, які не повідомляли інквізиції про осіб, які таємно сповідували іудаїзм. Таким чином, позиція церкви в поєднанні із страхом населення перед інквізиторами призвела до збільшення кількості інформаторів та шпигунів для виявлення осіб, які вважалися єретиками. Ці агенти збирали інформацію, приймали участь у

допитах і запрошувались на суди, для того щоб спровокувати можливих порушників [29, с. 112].

Важливим є і той факт, що Інквізиція вела докладну документацію про справи, розслідування та суди. Архіви інквізиції містили записи про допити, зізнання, покарання та вироки. Ці архіви стали цінним джерелом для вивчення історії того періоду [48, с. 81].

Окремо варто відзначити фінансову структуру інквізиції. На відміну від більшості тогочасних релігійних організацій, вона не мала власного бюджету. Натомість інквізиція повністю покладалася на арешт активів, що належали обвинуваченим. Тому, не дивно, що значний відсоток з тих, хто зіткнувся з судовим переслідуванням, були багатими та заможними людьми. По суті, оскільки іспанські інквізитори та інші співробітники, які приймали участь у трибуналах, фінансувались за кошти конфіскованих у їхніх жертв, то їх власні інтереси були тісно пов'язані кількістю підозрюваних. Фонд конфіскованого майна було поділено на три частини наступним чином: у королівську скарбницю, на благо католицької церкви та власне на інквізицію. Іспанська корона, за правління Фердинанда і Ізабелли, отримала значний прибуток завдяки конфіскаціям майна, який оцінюється в 10 мільйонів золотих дукатів. Це була величезна сума навіть за королівськими мірками [32, с. 189]. На початку XVII століття зарплата генерального інквізитора становила 3870 дукатів на рік. Інші члени Супреми отримували по половині цієї суми. На середину XVIII століття зарплата генерального інквізитора становила вже 7 тисяч дукатів на рік [33, с. 26].

Розглядаючи організацію і структуру іспанської інквізиції, не можна не згадати про особу, яка відіграла важливу роль у її формуванні – Томаса де Торквемуду, який зіграв важливу роль в розвитку та укріпленні інквізиційної системи в Іспанії. Він ввів нові методи допитів і катувань, щоб отримати зізнання в єритичних поглядах, часто використовував фізичний біль, намагаючись змусити людей визнати свої гріхи. Його метою було не лише покарати єретиків, але й знищити будь-які сумніви які б могли зашкодити

католицькій церкві. Торкемада був призначений на посаду Генерального інквізитора Іспанії в 1483 році. Він виявив себе як дуже ефективний і суворий інквізитор, який активно вів боротьбу з єретиками та іншими "загрозами" для католицької віри.

За час його діяльності діяльності було посилено інквізиційні процедури, введено більше жорстких правил і покарань, включаючи смертні вироки. Торкемада допоміг сформувати єдину інквізиційну систему, яка була підзвітна папі Римському та королю Іспанії. Це дозволило забезпечити єдність та контроль над інквізиційною діяльністю в країні.

Він також сприяв упорядкуванню організаційної структури інквізиції, що дозволило забезпечити більшу ефективність і контроль, а також розширив сфери її компетенції, що дозволяло їй діяти не тільки в галузі віри, але й торкатись політичних, культурних та соціальних аспектів [57, с. 16].

Варто зазначити, що Томас де Торквемада взяв на себе не тільки роль засновника і організатора інквізиції в Іспанії, але й став її головним теоретиком і ідеологом. Він є автором «Кодексу Святої Інквізиції», що складається з 28 директив. В роботі над цим документом брали участь крім членів королівської сім'ї, визначні богослови тієї епохи. Кодекс був оприлюднений у 1484 році і охоплював усі папські інструкції щодо переслідування єретиків. Крім того, він ґрунтувався на висновках, отриманих від інквізиційних трибуналів, які діяли в інших країнах Європи. Можна виділити наступні ключові положення цього кодексу:

- Інквізиція діяла як таємний суд;

- Суд інквізиції над єретиками був першою та останньою інстанцією;

- Вердикти, винесені інквізицією, мали незаперечний авторитет, були остаточними і не підлягали перегляду;

- Особам, які рішуче заперечували свою провину, але були визнані інквізицією єретиками, загрожувало відлучення від церкви. Згодом вони мали були передані світській владі для страти через спалення на багатті. Тільки зізнавшись у своїх гріхах, викривши своїх посібників і зрікшись єресі,

обвинувачені могли сподіватися уникнути жаливої долі. Після цього вони були змушені повністю підкоритися владі трибуналу інквізиції.

Важливим аспектом цього документу є те, що Кодекс не встановлював конкретних термінів проведення розслідувань та судових процесів. Таким чином, інквізитори мали повноваження затримувати підозрюваних на невизначений термін. Не рідкими були випадки, коли затримані десятиліттями томилися у в'язниці до винесення вироку. Навіть більше, були і ті хто загинув у похмурих в'язницях, так і не отримавши шансу постати перед судом.

З часу свого написання «Кодекс Святої Інквізиції» інквізиції зазнав багатьох змін та поправок. Проте його основні принципи залишилися переважно недоторканими. По суті, цей Кодекс наділяв інквізиторів майже безмежною владою, оскільки вони несли відповідальність виключно перед Радою Верховної та Генеральної інквізиції і Генеральним інквізитором, який у свою чергу підкорявся лише іспанській монархії. Таким чином він відіграв ключову роль у розширенні організаційної структури Інквізиції. Оскільки крім Супреми, під головуванням Генерального інквізитора, передбачав створення постійних місцевих трибуналів. Більше того, коли це вважалося за необхідне, кодекс надавав право створювати додаткові трибунали інквізиції у будь-якому регіоні країни [33, с. 120-137].

Таким чином, іспанська інквізиція була складною та ієрархічною установою з чітко визначеною організацією та структурою. Це був прояв прагнення до релігійного та політичного конформізму в нещодавно об’єднаній Іспанії. Ключовою постаттю в історії іспанської інквізиції був Томас де Торквемада. Його вплив на створення інквізиційних структур, удосконалення методів розслідувань та репресій залишили помітний слід на цій інституції. Він був не тільки її організатором, але й ідеологом, оскільки окреслив цілі, які повинна переслідувати інквізиція, а також описав і обгрунтував методи діяльності, які вона повинна використовувати. Торквемада підкреслював значення чистоти католицької віри та активно

боровся з будь-якими її «ворогами». Його діяльність, хоч і супроводжувалася жорсткістю, проте мала довготривалий вплив на історію релігійного та культурного розвитку Іспанії.

У майбутньому іспанська інквізиція сильно вплинула на колоніальне правління у Новому Світі, оскільки ставила під сумнів релігійну чистоту та вірність місцевого населення і проводила процеси та покарання за їхнє відхилення від католицької віри. Це у свою чергу зіграло свою роль у формуванні культурної та релігійної ідентичності колоніальних народів.

2.2. Методи роботи та механізм ведення розслідування, судочинства та покарання, що застосовувалися інквізицією в Іспанії

Іспанської інквізиція Ця організація стала ключовим інструментом для релігійного нагляду та переслідування єретиків. Вона найбільш активно працювала впродовж XV-XVI століть і проводила масові розслідування та судові процеси. У середні віки єретиків вважали політичними злочинцями. У християнських королівствах тієї епохи влада Церкви була тісно переплетена з світською владою, утворюючи своєрідний симбіоз. Таким чином, будь-який виклик Церкві сприймався як загроза громадському порядку та державній владі. З тими, хто виступав проти Церкви, поводилися як із заколотниками та зрадниками, їм загрожували серйозні наслідки, такі як конфіскація їхнього майна, довічне ув'язнення і навіть страта через спалення на багатті.

Існували три категорії людей, які вважалися єретиками:

- Єретики, які зреклися своїх переконань, розкаялися і примирилися з Церквою. Їхнє покарання було пов'язане з актом покаяння.

- Єретики, щодо яких існували сумніви у щирості їхньої відмови від єресі. Вони засуджувалися до довічного ув'язнення.

- Єретики, які залишалися стійкими у своїх єретичних поглядах, вагалися у своїй прихильності католицької віри або неодноразово підозрювались у єресі, передавались цивільній владі для подальших дій.

Інквізиційний суд часто зображується критиками в більш негативному світлі, ніж це було насправді. Зазвичай він надав обвинуваченим можливість для самоаналізу та ґрунтувався на визнанні особою своєї провини та її готовності виправити свої дії. На перший раз, суд накладав лише легкі покарання, а суворо засуджував лиш тих, хто вперто пропагував свої єретичні переконання часто шляхом насильства. Вироки проти таких осіб незмінно будували або на визнанні особою власної провини, або на надійних свідченнях і додаткових доказах. Особи, засуджені судом інквізиції за єресь, згодом мали постати перед світським судом, відповідальним за втілення відповідних покарань [23, с. 47].

Проте важливо провести чітке розмежування між церковною і іспанською інквізицією. Остання, діяла переважно як політична інституція, що функціонувала як найвищий державний суд. Хоча вона проводила судові процеси над єретиками та особами, звинуваченими в певних моральних проступках, її основною метою була підтримка політичного абсолютизму. Іспанська інквізиція слугувала інструментом монархії для придушення конверсо, морісків і маранів – осіб, які лицемірно навернулися в християнство, але підозрювалися в підтримці таємних зв'язків з мусульманським населенням в Африці, або просто збагачувались за рахунок місцевого населення. Навіть більше, вона служила засобом збереження контролю за дворянством і духовенством, одночасно поповнюючи державну скарбницю за допомогою конфіскації майна. Хоча жорстокість іспанської інквізиції була справедливо засуджена, важливо зазначити, що її упередженні критики також поширювали певні перебільшення щодо її дій.

Основна мета слідчих трибуналів виходить за межі простого переслідування справедливості; їхньою головною метою було «спасіння душ». Інквізитори виконували подвійну роль: вони були не лише суддями, а й сповідниками. Тому на роль інквізиторів ретельно відбирали представників найпобожніших орденів, таких як домініканці та францисканці [56, с. 79].

Прибувши до місця призначення, інквізитор починає співпрацю з місцевою духовною та світською владою для створення трибуналу. Його формування передбачає призначення двох суддів-асесорів, один із яких є місцевим єпископом, а інший – представником чернечої громади. Крім того, для виконання адміністративних завдань залучається нотаріус разом із групою секретарів та писарів. Щоб забезпечити справедливу та всебічну оцінку провадження, відбирається група засідателів, яка зазвичай складається з 6–8 або навіть 12 шанованих місцевих жителів. Вони несуть відповідальність за оцінку морального стану та правдивості всіх свідків, а також мають повноваження контролювати та, за необхідності, накладати вето на будь-які свідчення, документи, протоколи чи запити. Крім них, до складу трибуналу входить значна кількість духовних та світських юристів, що часто налічує до 50 осіб [41, с. 46].

До початку судового розгляду проголошувався «Едикт милості». Він гарантував період, відомий як «час помилування», який тривав щонайменше 30 днів, широко розголошувався і супроводжувався дискусіями та проповідями, зосередженими на питаннях віри. У цей час будь-який єретик, який щиро покаявся і добровільно постав перед трибуналом, отримував відпущення гріхів за свої минулі злочини і був захищений від затримання світською владою. Ті, хто не каявся у своєму протистоянні священній вірі, зазвичай тікали з-під юрисдикції трибуналу. Проте варто зазначити, що після 1500 року "Едикти милості" поступилися місцем "Едиктам віри". Ця зміна скасовувала «час помилування» і натомість, активно сприяла засудженню тих, хто був визнаний винним в єретицтві.

Після «часу помилування» починався «час правосуддя». Місцеве населення саме починало повідомляти про можливих відступників від віри чи нерозкаяних грішників. Інквізиційний трибунал мав власний корпус приватних слідчих. Серед них часто були особи з грубою, хижацькою поведінкою, злочинці, такі як ґвалтівники і вбивці, та просто опортуністи. Їхня зухвала і жорстока поведінка пояснювалась захищеним статусом,

наданим їм приналежністю до інквізиції, але вони також могли зіткнутись із суворими наслідками, якщо їхню нечестиву поведінку було б викрито.

На відміну від світських судів на той час, інквізиція мала власний підхід до розгляду справ пов'язаних з єрессю. Інквізитори ретельно досліджували та заслуховували покази свідків, зберігаючи в таємниці їх особистості. Крім того, шановані громадяни, знайомі зі свідками, мали принести клятву щодо їхньої порядності. В ідеалі, надання неправдивої інформації суворо каралось інколи навіть смертю, оскілки навіть найменший натяк на обман у свідченнях схилив би розслідування на користь обвинуваченого. Справедливий вирок міг бути ухвалений лише після того, як усі свідки з боку обвинуваченого висловилися. Проте на практиці фальшиві звинувачення були досить поширеними. Їх мотиви були різними: від щирого, надто набожного занепокоєння до суперництва і звичайних особистих рахунків [48, с. 98].

Тим, хто не з'явився на трибунал за викликом, загрожував арешт. Якщо обвинувачений єретик, коли його викликали, публічно зізнався у гріхах, помилковості своїх тверджень і висловив розкаяння, сповідник втручався, щоб вирішити справу, завершуючи розгляд. Проте ті, хто залишався непохитним у своїх переконаннях, піддавалися повному суду.

З підозрюваними брався розбиратися трибунал. Зазвичай ні обвинувачений, ні свідки не були заздалегідь поінформовані про сам факт виступу у суді чи допиту. Не раз бувало, коли особа, яка навіть не знала, навіщо її викликали, розповідала дивні речі про деталі справи та інших людей, яких розслідування навіть не стосувалось, після чого понятого починали допитувати уже про них.

Такі загальні свідчення могли спонукати до відкриття нової справи. Якщо це відбувалось, то в секретаріаті суду складали новий протокол і розпочався ще один, неочікуваний процес. Як можна помітити, у такому методі допиту свідків був очевидний підступ.

Після первинного розслідування суд розсилав запити іншим органам з

проханням направити документи, в тому числі можливі наявні скарги, до першої юрисдикції. Потім надсилалось повідомлення для виклику свідків. Зазначений документ згодом було передано богословським експертам Священного Суду, яким було доручено перевірити автентичність доказів та зробити попередню оцінку щодо вини обвинуваченого по звинуваченню в єресі. На практиці, значну кількість осіб утримували під вартою аж до самого суду, і було місце численним випадкам тривалого ув'язнення, яке тривало до двох років, перш ніж кваліфікатори переглянуть справу.

Коли кваліфікація була виконана, прокурор просить передати суб'єкта до в'язниці Священного суду. Їх існувало три види: загальна, перехідна і таємна. Загалом, в'язниці інквізиції були нічим не гіршими, ніж звичайні світські, навіть бували випадки коли вони були кращими [14, с. 148].

Загальна в'язниця призначалась для людей які не підозрювались у злочинах проти віри, але були звинувачені у якомусь іншому гріховному діянні, наприклад содомії чи бігамії, і суд над ними ще тривав . Другий тип в'язниць був призначений для посадових осіб Священного Суду, які вчинили порушення або зробили помилку під час виконання своїх обов'язків, без стороннього втручання або підозри в шахрайстві. Ув'язнені обох типів в'язниць мали право спілкуватися з сторонніми особами, якщо не було відповідного рішення суду, що накладало заборону. Таємні в'язниці використовувались для ув'язнення віровідступників і підозрюваних у єресі. У них ув'язненим можна було спілкуватися лише із представниками інквізиційного трибуналу у передбачених статутом випадках. Хоча існує обмежена кількість записів, які документують період, який обвинувачений проводив у в'язниці, протоколи судових засідань незмінно показують, що підсудних повідомляли про кожне звинувачення протягом усього процесу. Ці архівні записи також містять їх відповіді, які безпосередньо стосуються кожного звинувачення окремо [48, с. 104].

Затримання підозрюваного включало превентивну конфіскацію його майна інквізицією. Воно використовувалося для покриття судових витрат, а

також утримання самого обвинуваченого. Бувало що члени сім'ї підсудного впадали у тяжку бідність. Цю проблему було вирішено шляхом внесення змін до інструкцій інквізиції у 1561 році.

Через три дні після того як обвинуваченого відправляють у в'язницю, йому призначають трьох аудиторів, які були учасниками трибуналу. Їх головна мета полягає в тому, щоб спонукати підсудного говорити тільки повну правду, утримуватися від брехні або приховування будь-якої інформації, пов’язаної з його діями чи заявами, які відхиляються від офіційної католицької доктрини. Цей процес також має на меті гарантувати, що відповідач чесно ідентифікує будь-яких інших осіб, які можуть поділяти його єретичні погляди. Помилування пропонується як заохочення для суворого дотримання усіх вказівок аудиторів, а їх невиконання призведе до застосування повної сили закону [23, с. 100].

Ще один звичай іспанської інквізиції полягав у допиті підсудних про їхню генеалогію та спорідненість, щоб переглянути потім у реєстрах трибуналу, чи не було в їхній сім'ї особи, покараної за злочин єресі. Ця процедура мала на меті підтвердити підозри, оскільки вважалося, що обвинувачені мовчазно схвалювали приписувані їм єретичні переконання, можливо, успадковані поколіннями [45, с. 98].

Слідча процедура включала серію слухань, під час яких обидві сторони надавали свої свідчення. Звинувачення було представлено прокурором. Підсудного допитували у присутності «нотаріуса таємниці», який старанно записував його покази. На відміну від архівів інших правових систем того періоду, записи іспанської інквізиції заслуговують на увагу своєю винятковою деталізацією. Під час суду, використовуючи висновки винесені трьома аудиторами, прокурор формулює клопотання про висунення обвинувачення ув'язненому, обґрунтоване звинуваченнями і доказами, представленими в ході розслідування. Щоб захистити себе, у обвинувачених було два варіанти: «abonos», який передбачав пошук свідків, що заслуговують на довіру, і «tachas», який ґрунтувався на доведенні ненадійності свідків обвинувачення.

Судові процеси інквізиції були тісно пов'язані з владою правлячого монарха. Відсутність чіткого поділу влади може закономірно може викликати сумніви із приводу справедливості вироків за певних обставин. Тим не менш, у контексті тогочасної Європи справедливість іспанських інквізиторських трибуналів виявилася відносно високою, особливо коли справа стосувалася судів над мирянами. Однак також існують свідчення колишніх в'язнів, які, якщо вважати їх достовірними, припускають, що ця справедливість могла бути порушена, коли на карту були поставлені національні чи політичні інтереси [48, с. 116].

Проте загалом, правосудя іспанської інквізиції було на досить високому рівні для того часу. Існують свідчення, що між інквізицією та Філіпом III навіть виникали серйозні суперечності через це. Інквізитори висловлювали своє невдоволення, стверджуючи, що особи, ув'язнені в королівських в'язницях, неправдиво зізнаються в єресі, щоб потрапити під інквізиторську, а не королівську юрисдикцію. Така тактика розглядалася як підрив судового процесу інквізиції. В епоху Філіпа IV інквізитори реєстрували скарги на осіб, які, особливо в зимові місяці, чинили богохульні дії з єдиною метою – щоб їх заарештували та забезпечили їжею під час утримання в тюрмах [50, с. 118].

Підсудний не отримував письмової копії обвинувального акту від прокурора, щоб він не міг у тиші своєї в'язниці розглянути його зміст і підготувати успішну відповідь. Натомість секретар у присутності відповідача, слідчого і прокурора зачитує кожне обвинувачення окремо із наявними доказами. Наприкінці кожного розділу відповідача запитують, чи визнає він точність усієї представленої інформації чи заперечує певні частини. Секретар продовжує повторювати докази один за одним. Після закінчення декламування, якщо підсудний не висунув жодних заперечень свідкам, йому надається можливість скористатися цим правом. Досить часто підсудний впевнено визначає свідка, відповідального за дачу конкретних показань під час провадження.

Після ознайомлення підсудного зі звинуваченнями, доказами та

обвинувальним актом слідчі запитують у нього, чи бажає він визнати себе винним. У разі ствердної відповіді створюється копія скарги та задокументованих слів відповідача. Йому пропонують вибрати адвоката для захисту, якого він хотів би, відповідно до списку представленим священним судом. Однак захист кваліфікованої особи не мав якогось вирішального значення для обвинуваченого, оскільки адвокат не мав права бачити фактичний процес і не міг спілкуватися зі своїм клієнтом особисто [14, с. 159].

Один із секретарів робить копію результатів попереднього розслідування, в якій надає покази свідків, не називаючи їхніх імен, обставин, місць чи інших деталей справи. Примітно, що навіть аргументи, які говорив підсудний для свого захисту, не згадуються.

Згодом відбувається перевірка доказів, яка має на меті відокремити слідчий процес від свідчень, наданих свідками, залученими до первинного розслідування. Ці дії відбуваються без відома обвинуваченого. Оскільки під час цього процесу обвинуваченого не представляє адвокат, свідок не може бути дискваліфікований, навіть якщо він мав ворожість до нещасного затриманого. Навіть якщо свідок перебував у Мадриді під час попереднього розслідування, а згодом переїхав на нове місце проживання, для прокурора не було встановлено жодних конкретних часових рамок надання підтвердження свідчень. Перебіг процесу припиняється, і обвинувачений, позбавлений підтримки, змушений чекати у в’язниці, доки підтвердження чи спростування буде отримано [16, с. 97].

Варто відзначити, що незважаючи на те, чи погоджувався ув’язнений з правдивістю показів свідків або заперечував їх у трьох апеляційних оскарженнях, прокурор, завершуючи свої звинувачення, бувало міг стверджувати, що підсудного, хоча йому радили бути правдивим і демонструвати готовність співпрацювати, врешті-решт було визнано винним у перешкоджанні слідству чи зберіганні мовчання, оскільки він не проявив необхідного каяття. Відтак, прокурор виступав за застосування до

обвинувачених жорстких методів допиту [29, с. 139].

У пошуках зізнання або інформації, що стосувалась розслідування, інквізиція вдавалася до застосування тортур. Використання подібних жорстких методів не було регулярним, як зазвичай прийнято вважати, а застосовувались вони лише тоді, коли всі інші можливості розслідування, включаючи допит свідків та консультації з експертами, були вичерпані. Цей підхід в першу чергу використовувався проти осіб, підозрюваних в іудаїзмі чи прихильності до протестантизму, особливо в XVI столітті. По суті, він був спрямований проти тих, кого вважали «ворогами держави», оскільки часто передбачалося, що такі злочини пов'язані з таємними мережами, які займаються шпигунством на користь іноземних держав.

Важливим аспектом усіх середньовічних судів є використання у судочинстві принципу призумції вини, а не невинуватості. Таким чином, переконання у тому що підстудний заздалегідь винен, на думку інквізиторів, виправдовувало застосування тортур. Проте у той час призумція вини і катування були стандартними елементами будь-якою судового процесу, як світського, так і церковного. Наприклад у Іспанії цивільне судочинство у такому вигляді існувало, аж до початку XVIII століття. Більше того, коли справа доходила до катування підозрюваних, інквізиція демонструвала більш високий рівень гуманності порівняно зі світською владою [50, с. 134].

Застосування тортур суворо регламентувалося: катувати дозволялася не частіше ніж один раз на день і не більше двох днів поспіль, а процесс мав тривати не більше 15 хв. Для порівння, Римська інквізиція довзоляла 30 хв. Строго заборонялося катувати людей похилого віку і немічних. Особи, які зазнали тортур, мали можливість відмовитися від своїх зізнань, даних під примусом, протягом 24 годин. Цю практику використовавали лише проти осіб, яких на попередньому дізнанні зловили на брехні, або тих, чия вина була майже доведена. Крім того, в ході тортур підозрюваний не мав померти або зазнати тяжких травм, які призвели б до інвалідності. Катування заборонялося, якщо, на думку судді та єпископа, були лише обмежені докази

вини. Будь-яка особа, визнана винною, не могла бути засуджена виключно на підставі зізнання, отриманого під тортурами. Завжди був доступний лікар у разі екстрених випадків. Крім того, він мав підтвердити, що ув'язнений достатньо здоровий, щоб перенести муки без подальшої шкоди для здоров'я.

Інквізиторам було заборонено проливати кров під час допитів, що призвело до обмеження методів катувань. Переважно використовувалися три види тортур:

- garrucha: метод передбачав підвішування людини до стелі за зап'ястки, які були зв'язані за спиною. Іноді до щиколоток прив'язували додаткові тягарі, що призводило до послідовних підйомів і спусків. Під час цього процесу руки й ноги терпіли сильні потягування, інколи траплялися вивихи.

- toca: метод, відомий як "interrogatorio mejorado del agua" – посилений допит води. Підозрюваного клали на спину головою догори і обливали так, що він починав захлинатись.

- potro: був найбільш часто використовуваним методом тортур. Це був спеціальний пристрій, який фіксував зап'ястя і щиколотки жертви, після чого її тіло починали розтягувати у протилежних напрямках, повільно збільшуючи навантаження на плечі, стегна, коліна та лікті спричиняючи нестерпний біль.

Обвинувачені також могли були поміщені в карцер для моріння голодом. Інквізитори, як правило, володіли гарними навичками психологічого тиску і більше покладалися на метод перехресного допиту [48, с. 133].

На кінець судового процесу відбувається остаточна оцінка богословами-кваліфікаторами, яка називалась de fe. Їм передають оригінал рішення, яке вони прийняли під час короткого слідства та витяжку з відповідей, які обвинувачений дав під час останнього допиту відповідно до свідчень, представлених свідками. Їх завданням є перегляд та повторна оцінка обвинувачень з урахуванням пояснень, що були дані підозрюваним у єресі. Ця експертиза була потрібна для того, щоб визначити, чи розвіяли відповіді обвинуваченого підозру в єресі повністю або принаймні частково,

чи навпаки підсилили ймовірність або навіть підтвердили необхідність можливого визнання обвинуваченого формальним єретиком. Після остаточної оцінки, для винесення вироку проводилось голосування, яке мало бути одноголосним. У разі розбіжностей необхідно було інформувати Супрему [54, с. 90].

Для оголошення вироку, запрошували єпархіального єпископа з метою співпраці з інквізиторами після проведення судового читання і ухвалення рішення щодо подальших дій. На перших етапах діяльності інквізиції ці обов'язки передавалися спеціальним радникам. Вони були експертами у сфері релігійного права, та надавали свою професійну оцінку, ретельно розглядаючи всі деталі. Однак, оскільки їх роль була виключно консультативною, а тільки інквізитори мали повноваження оголошувати остаточний вердикт, будь-які розбіжності, що виникали, незмінно вирішувалися на користь останніх.

Відповідно до вказівок, що містяться в папських буллах, особи, які були обвинувачені, мали право подати апеляцію на свій вирок до Верховної Ради. Варто зазначити, що подібні звернення до Риму були надзвичайно рідкісними, незважаючи на існуючу правову базу. Місцеві слідчі були зобов’язані були представити свої висновки раді перед тим, як оголосити вирок. Рада, у свою чергу, мала схвалити, внести зміни або анулювати вирок і визначити подальший шлях дій. Отримавши рішення, інквізитор і єпископ від імені Верховної Ради проголошували остаточне рішення по справі, навіть якщо воно суперечило попередньому вироку, винесеному обвинуваченому. Цей метод судового розгляду швидко зробив необхідність надання спеціальних консультаційних послуг зайвим і їх використання припинилося [23, с. 142].

До правління Філіпа III виправдувальні вироки на Священному трибуналі були надзвичайно рідкісними. Насправді, вони траплялися настільки рідко, що складно було знайти хоча б один з тисячі чи навіть двох тисяч судових справ. Це тому, що найменша підозра в повній невинності

обвинуваченого змушувала кваліфікаторів визначати його як частково запідозреного у єресі, оскільки, на їхню думку, благочестива людина на цей суд не потрапила б. Ця мінімальна підозра була достатньою, щоб інквізитори накладали на обвинуваченого різні ступені покарання, в залежності від обставин, та вимагали від нього публічного зречення від будь-яких форм єресі, особливо від тієї, підозра в якій висувалася. Після цього обвинуваченому надавалося умовне звільнення від церковних покарань.

У випадках, коли судовий процес відбувався в судовій залі, винний ставав на коліна, благав прощення, виголошував формулу зречення, підписував її та визнавав свою готовність прийняти найсуворіші покарання, якщо він знову постане перед судом. Негайні страти були рідкісними. Виправдувальні вироки фактично були неможливими, і замість нього виносився вердикт «звинувачення не доведено». Більшість підсудних, які визнавали свою провину і прагнули спокути, отримували «примирення» з Церквою. Це означало, що їм дозволялося жити далі, але вони повинні були спокутувати свої гріхи постом і молитвою, а також одягатися в принизливий одяг, такий як «санбеніто» – жовтий чернечий плащ, прикрашений зображенням хрестів Сантьяго. У деяких випадках, за рішенням суду обвинувачених відправляли на примусові роботи або у в’язницю, нерідко із конфіскацією майна [29, с. 166].

Лише незначна частина засуджених – від 1% до 5% в різні періоди – вважалися «звільненими». Це означало, що їх передавали світській владі для страти. Інквізиція, як церковна установа, утримувалася від винесення смертних вироків, оскільки дотримувалася принципу "Церква не проливає крові". Страті підлягали особи, які не відступали від своїх єретичних переконань, не висловлювали каяття, а також не видавали спільників. Це стосувалося і «рецидивістів», які були повторно звинувачені у єресі. У такому випадку, після оголошення вироку, справа передавалася у руки світської влади, яка реалізовувала вирок. Зазвичай це виконувалось на аутодафе. Цей процес включав публічний показ засудженого, який був одягнутий у

спеціальний одяг, що символізував його гріх, та йому було дозволено востаннє сповідатись перед смертю. Згодом він розстрілювався, вішався або спалювався на стовпі [48, с. 149].

Окремо приділимо увагу такому явищу, як аутодафе, що означає «акт віри» – ритуал публічного покаяння засуджених єретиків і відступників, крайньою формою якого була смерть через спалення. Воно було не тільки методом покарання, але і способом демонстрації сили, влади та контролю Церкви. Аутодафе мало на меті залякати населення та публічно показати наслідки відхилення від католицьких догм.

В Іспанії аутодафе перетворилося на грандіозне видовище, що вирізнялося помпезністю і театральністю. Воно містило в собі елементи судового засідання, церковної церемонії, страти і публічної вистави. Як правило, дата проведення аутодафе призначалась на важливі церковні і державні свята або збігалась з такими подіями, як коронація нового монарха, королівські весілля, народження спадкоємця престолу, іменини тощо. Наприклад, у 1560 р. у Толедо було організовано аутодафе на честь королеви Єлизавети Валуа, а в 1632 р. аналогічний захід було приурочено до народження сина Єлизавети Бурбон. В ньому брали участь інквізитори, члени королівського двору, духовенство, державні чиновники, військові діячі, а також місцеве населення приймаючого міста. На цьому урочистому заході оголошували вироки тим, кого визнали винним під час судових процесів, які проводила інквізиція.

Літописці церкви та інквізиції описували аутодафе з великим благоговінням і ретельністю. Засідання починалося з трибуналу, який виносив свій вердикт обвинуваченому перед монаршим троном. Видовище було ретельно зрежисоване, щоб нагадувати біблійський «страшний суд». Верховний суддя головував на піднесеному місці в оточенні своєї свити. Публічно оголошувалися речові докази, звинувачення і свідчення. Апеляції та благання про пощаду на цьому етапі відхилялися, після чого вирок приводився у виконання [45, с. 152].

Для забезпечення урочистого проведення аутодафе важливу роль відігравав значний контингент варти. Крім того, напередодні ввечері всіх обвинувачених розміщували в будинках соратників інквізиції, щоб унеможливити їх можливість спілкування між собою. Потім їх збирали разом, і після трапези відбулося публічне оголошення вироків. До засуджених допускали ченців, під охороною двох вартових. Протягом ночі трибунал інквізиції вислуховував засуджених, які просили про аудієнцію. Приблизно о 3 годині ночі в'язням видавали спеціальний одяг, а до 5 ранку мав відбутись сніданок. Місцевим чиновникам (алькальдам), які брали участь у трибуналі роздавали конверти з іменами засуджених, для того щоб вивести ув'язнених з камер, підготувати їх до процесії, та довести до трибуни, яка називалась quemadero, де мав бути оголошений вирок.

Процесія починалася о 6 годині ранку. У цей же момент починав прибувати безперервний потік людей, а незабаром з'являлися і представники знаті. До 7-ї години ранку мали прибути солдати віри, за якими несли хрест, та духовенство. В авангарді процесії ішли інквізитори. За ними вели 120 засуджених, яких супроводжували два служителі церкви. Серед них були єретики, ті хто розкаявся і зрікся своїх поглядів, а також засудженні за марновірство, бігамію, содомію, брехню, лицемірство і інші гріхи. Содомітам і брехунам надягали на голову ковпаки, а засудженим до тілесних покарань на шию пов'язували мотузки з вузлами, що відповідали кількості ударів батогом.

На голови «звільнених» було покладено царствені корони, а вдягнуті вони були у плащі з полум’ям. Ті, хто рішуче відмовлявся покаятися, йшли серед лютих драконів, охоплених пекельним полум'ям. . Деяких вели вперед зі зв'язаними руками та кляпами в роті, а ченці, що йшли поруч, старанно намагалися їх надихнути і підбадьорити. Кульмінацією ходи була поява старшого альгвасила міста – високопоставленого чиновника, що відповідає за охорону правопорядку. Величезне багаття діаметром 18 метрів і висотою близько 2,5 метрів здіймалось над сценою. До центру багаття вели широкі двометрові сходи. Для священнослужителів було виділено місце, де вони

могли перебувати поруч із засудженими, а багаття перебувало під пильною охороною воїнів віри. Вони не тільки охороняли сходи, а й стежили за тим, щоб на них піднімалася дозволена кількість людей. Загалом вони підтримували порядок протягом усього автодафе.

Порядок за яким страчували був заздалегідь визначеним. Спочатку вішали тих, хто знову був засуджений за єресь. Нерозкаяних єретиків спалювали живцем. Потім тіла повішених кидали у вогонь, де вони продовжували горіти, поки остаточно не перетворювалися на попіл. Як правило, цей процес затягувався на весь наступний день [29, с. 182-194].

Наслідки ритуалів аутодафе були далеко не однозначними. З одного боку, вони сприяли зміцненню церковної влади та зміцненню єдності віри в суспільстві. З іншого боку, аутодафе часто викликали обурення і опір учасників і прихильників поміркованості та свободи совісті. У підсумку, вони часто сіяли розбрат і могли бути використані політичними силами для досягнення своїх цілей.

Хоча Інквізиція використовувала широкий спектр практик, щоб заборонити будь-яку форму незалежності думок та віри, одним з головних її інструментів завжди залишалась цензура, яка виявлялася на різних рівнях. По-перше, цензура була спрямована на літературу та друковані видання. Інквізиція контролювала та санкціонувала всі видання, які з'являлися на території Іспанії, забороняючи будь-які матеріали, які суперечили їхній ідеології. Багато видатних творів було знищено або визнано єретичними, що призводило до знецінення культурної спадщини країни.

По-друге, інквізиція використовувала цензуру і в мистецтві. Музика, живопис та інші види мистецтва проходили суворий контроль інквізиції, яка забороняла будь-які твори або зображення, які вона вважала неприйнятними. Це призводило до втрати творчої свободи для багатьох художників та музикантів, які були обмежені в своїй творчості.

Нарешті, цензура проявлялася і в публічних виступах та проповідях. Інквізиція встановлювала жорсткі правила для духовних лідерів та вимагала,

щоб їхні проповіді відповідали офіційній доктрині католицької церкви. Будь-які висловлення або ідеї, які суперечили офіційній католицькій доктрині, були переслідувані інквізицією [45, с. 165].

Одним з ключових інструментів цензури, які застосовувала іспанська інквізиція, були інквізиторські індекси. Це були спеціальні каталоги забороненої літератури, які складалися та публікувалися органами інквізиції. Будь-які книги, що потрапляли до цих індексів, оголошувалися забороненими і підлягали конфіскації та спаленню. Завдяки цьому інквізиція чинила істотний вплив на видавничі установи, вселяючи в них страх, що вони можуть мимоволі випустити матеріал, який потенційно міг потрапити у списки забороненої літератури.

Регулярне оновлення індексів друкованих видань стабільно викликало хвилю чисток у бібліотеках Іспанії. Так, наприклад, у 1602 р. після чергового оновлення списків забороненої літератури, було проведено чистку бібліотеки духівника самої королеви. Навіть королівська бібліотека в Ескоріалі не уникла уваги інквізиції, та також відчула на собі руйнівний вплив її дій в цей період. Дійшло до того, що духівник короля Сан-Лоренцо, звернувся до Супреми з проханням не вилучати з королівської бібліотеки заборонені книги та окремі сторінки. У відповідь на це генеральний інквізитор видав розпорядження за яким, книги, які потрапили в індекс інквізиції, повинні знаходитися у спеціальному окремому відділі і бути позначені як твори засудженого автора. Їх дозволялося читати духівнику короля, головному бібліотекарю та деяким богословам. Для доступу до книг потрібно було отримати спеціальний дозвіл від інквізиції. Такі ж правила поширювалися на праці єврейських богословів та навіть іспанські версії Біблії, які вважалися забороненими. Що стосується заборонених медичних видань, то їх могли читати тільки ченці, які безпосередньо працювали в аптеці Ескоріала [14, с. 192].

Якщо книги видавалися поза цензурою або вільно ввозилися з з-за кордону, то покарання за такі дії було суворим – смерть і конфіскація майна.

В епоху «Золотого століття» в Іспанії такі видатні письменники, як Кеведо, Сервантес, Лопе де Бегі, які відстоювали у своїх творах гуманістичні ідеали, були змушені вдаватися до різних хитрощів, щоб не потрапити в поле зору інквізиції. Однак це стосувалося лише авторитетних письменників. Менш відомі автори регулярно зазнавали переслідувань з боку інквізиторів і часто «зникали» у в'язницях. Тому більшість письменників і художників обирали конформізм, погоджуючись із панівними ідеями та уникаючи спірних і небезпечних тем.

Але варто також зазначити, що цензура мала певний контекст та обґрунтування у той час. Іспанська інквізиція позиціонувала себе захисником католицької віри та суспільної стабільності, і в їхніх очах цензура була необхідним інструментом для досягнення цих цілей. Вона вважала себе обраною захисницею католицизму і воліла запобігати будь-яким можливим загрозам для релігійної єдності [31, с. 112].

Отже, методи діяльності Іспанської інквізиції були спрямовані на забезпечення релігійного одноманіття та боротьбу з єресями в середньовічній та ранньомодерній Іспанії. Серед них можна виділити розслідування, які проводились з метою виявлення осіб, які могли вважатися єретиками або симпатизувати єретичним поглядам. На підозрюваних чинився фізичний і психологічний тиск для отримання зізнань. Крім того, Інквізиція мала свою власну судову процедуру, відмінну від звичайної цивільної чи кримінальної. Інквізитори мали повний контроль над судовим процесом, включаючи збір доказів, слухання свідків та винесення вироку. Покарання, застосовані інквізицією, були суворими і зазвичай публічними. Типовими покараннями були вигнання, конфіскація майна, втрата усіх прав та привілеїв, виправні роботи, тюремне ув'язнення та смертна кара, включаючи смерть на вогні, повішанням або забиття камінням. Інквізиція вважала, що такі покарання є необхідними для збереження церковної доктрини та боротьби з єретиками. Цензура була ще одним ключовим методом інквізиції, який обмежував доступ до інформації та контролював публікації. Тексти, що містили єретичні думки,

або були суперечливими для католицької церкви, могли бути заборонені, що обмежувало видавницьку діяльність і культурний розвиток.

Загалом, методи діяльності інквізиції стали важливим чинником для збереження соціальної стабільності в середньовічній Іспанії, але вони також покликали до роздумів над балансом між потребами держави та правами і свободами громадян.

2.3. Переслідування та знищення єретиків іспанською інквізицією

Іспанська інквізиція є однією з найвідоміших і найсуперечливіших інституцій в анналах людської історії. Повне дослідження її діяльності та спадщини досі не завершено. Після себе вона залишила значний слід, позначений дурною славою, безліччю міфів, чуток і хибних уявлень.

Першочерговою метою іспанської інквізиції було виявлення єретиків – осіб, які дотримувалися, на думку Римо-католицької церкви, хибних релігійних поглядів, особливо серед тих, хто перейшов у католицтво з іудаїзму або ісламу. Однак у міру розвитку її діяльність стала поширюватися на людей різних віросповідань і навіть на тих, хто скоював правопорушення, не пов'язані з релігією.

Важливо відмітити, що сфера діяльності інквізиції була всеосяжною і поширювалася на всіх. У разі підозри в єресі від її уваги не звільнялися навіть монархи та церковні діячі. Відомі випадки, коли впливові особи, яким висували звинувачення, зверталися до папи і намагалися вивести свої справи з-під юрисдикції інквізиції.

Наприклад, випадок із доном Санчо де ла Кабальєрією, дворянином єврейського походження з Арагона, який був відомий своїм протистоянням інквізиції, через порушення останньою дворянських привілеїв. Його заарештували за звинуваченням у содомії. Дон Санчо заручився підтримкою архієпископа Сарагосси і подав офіційну скаргу на арагонську інквізицію спершу в Супрему, вищу раду іспанської інквізиції, а потім до Ватикану в Римі.

Дон Санчо категорично стверджував, що содомія не входить до компетенції інквізиції, і намагався передати свою справу в юрисдикцію архієпископського суду. Однак інквізиція, яка отримала свої повноваження від папи, категорично відмовилася віддати справу в руки архієпископа. Процес затягнувся на кілька років і завершився безрезультатно – дон Санчо пішов із життя, перебуваючи в ув'язненні.

Як вже згадувалось, порівняно з рештою Європи іспанське суспільство було досить багатоконфесійним. Хоча християни ніколи не ставилися до мусульман та юдеїв як до рівних, тим не менш євреїв не вигнали з території країни, як це було у Франції та Англії на зламі XIV століття, а до мусульман ставились терпимимо навіть після закінчення Реконкісти в 1492 році. Проте все змінилось із заснуванням інквізиції [17, с. 42].

У 1477 р. до Севільї прибув інквізитор Барберіс, родом з берегів Сицилії. Королева Ізабелла і король Фердинанд у свою чергу наділили його всіма повноваженнями і привілеями, про які він просив. Барберіс, зі свого боку, висунув пропозицію величезної важливості: створити на території Іспанії єдину інквізицію, а не малі регіональні, що мало зміцнити її авторитет. Ця пропозиція знайшла підтримку не тільки у церковних лідерів Севільї, а й у представника папи римського в Іспанії. За їхнім спільним задумом, інквізиція мала стати засобом вирішення проблему новонавернених євреїв – конверсо.

У 1478 р. папа Сикст IV видав папську буллу, офіційно дозволивши Ізабеллі та Фердинанду ввести інквізицію на території Кастильського королівства. Цей папський указ наділяв їх повноваженнями затримувати і переслідувати єретиків, а також конфісковувати їхнє майно на користь королівства, призначених інквізиторів і резиденції Папи.

У 1481 р. розпочав свою роботу перший трибунал Іспанської інквізиції, який гарно зарекомендував себе. У зв'язку з цим багатьох конверсо охопив страх, що спонукав їх змінювати свої імена і прізвища, шукати притулку в таємних місцях або тікати в чужі краї. Перше розпорядження трибуналу

вимагало затримувати осіб єврейського і мавританського походження, які переселилися, та зобов'язувало повертати їх назад до Севільї з конфіскацією майна. Реалізацією цього указу займались ермандади – збройні формування, створені у 1476 р. та очолювані братом короля Фердинанда [13, с. 112].

Усіх затриманих доставляли до Севільї, де їх розміщували у монастирях та замках, після чого починались трибунали. Тих, хто не визнавав своєї провини, піддавали відлученню від церкви і спаленню на багатті. Тих, хто зрікся своєї віри, піддавали побоям, ув'язненю, позбавляли прав і конфіскували майно. Через збільшення кількості страт, інквізитори починали вдосконалювати свій підхід. Вони почали будувати так звані таблади – високі платформи, спеціально призначені для винесення вироків. Поруч із ними зводили кам'яну споруду, відому як кемадеро, що слугувала крематорієм або жаровнею для спалювання тіл померлих. Примітно, що на початкових етапах інквізиція використовувала ці споруди для спалення ще живих єретиків. У рідкісних випадках засуджених піддавали повішенню, що розглядалося інквізиторами як своєрідний акт милосердя.

На кемадеро встановлювали великі кам'яні статуї біблійних пророків, до яких прив'язували засуджених до спалення на багатті. У Севільї ці статуї були споруджені завдяки пожертвам католика на ім'я Меса. Однак пізніше виявилося, що сам Меса був конверсо і його спалили на тому ж кемадеро, яке було побудоване за його кошти. Згодом через велику кількість ув'язнених у севільських в'язницях сталася епідемія чуми. Організатори інквізиції залишили місто, що дозволило новим християнам зберегти свою власність, та врятувало життя 8 тисячам євреїв і конверсо, які втекли з міста. Після закінчення епідемії інквізиція повернулася до Севільї і продовжила свою діяльність, хоча нових християн у місті майже не залишилося [45, с. 221].

Ворожнеча між християнами та юдеями пояснюється взаємною недовірою, приниженням останніми християнської релігії. Нерідко євреї опинялися перед похмурим вибором: навернення в іншу віру або смерть. Багато з них зовні приймали християнство, але потай залишалися

противниками його, та продовжували таємно сповідувати юдаїзм. Як не дивно, велика кількість конверсо старанно прагнули до досягнення високих державних і церковних постів, а також активно користувалися своїми матеріальними ресурсами для здобуття впливу в місцевих адміністраціях чи навіть при королівському дворі [51, с. 34].

Іспанська інквізиція абсолютно не націлена була на переслідування євреїв як етнічної групи. Її головною метою була протидія поширенню єресей і забезпечення релігійного одоманіття на території країни. Спочатку католицькі монархи ставилися до представників єврейських громад доброзичливо і багато хто з них обіймав високі посади при королівському дворі, але масивний комерційний обіг, керований іспанськими євреями та конверсо, концентрував значну частку багатства Іспанії в їхніх руках, що сприяло зміцненню їхнього впливу на управління країною. Християни, які не могли конкурувати з євреями у сфері підприємництва, фактично стали їх боржниками, і ця залежність часом призводила до конфліктів між ними [4].

Спочатку євреї і конверсу прагнули ініціювати реформи в інквізиції, орієнтуючись на лібералізацію її практики. Для досягнення цієї мети вони використовували стратегічний підхід, що передбачав підкуп Падільо, лідера повстання "комунерос", який, як виявилося, мав єврейське походження. Завдання полягало в тому, щоб переконати Падільо включити до вимог повстанців заклики до лібералізації інквізиції та довести їхні претензії до відома Папи Лева X.

У відповідь на це папа Лев X взявся за складання папської булли, спрямованої на проведення реформ, які мали зробити інквізицію м'якшою. Однак ці реформи наштовхнулися на протидію Карлоса I, який надав докази на користь того, що єретики маніпулюють Папою за допомогою фіктивних відомостей. Прийнявши до уваги аргументи іспанського монарха, Папа Римський прийняв рішення відмовитися від пропозиції провести реформи в Іспанській інквізиції [16, с. 72].

Свою роль також зіграв той факт, що незважаючи на протидію з боку населення, іспанська корона вперто продовжувала переслідувати своїх підданих, надаючи трибуналу інквізиції ще більше повноважень. У різні періоди часу ухвалювалися королівські укази, що дозволяли іспанським монархам стягувати із додаткові кошти на фінансування інквізиції. Це робилось, оскільки іудаїзм мав багато прихильників серед конверсо, які таємно сповідували його вчення, іноді виступаючи з критикою християнства. Ба більше, виникли побоювання з приводу можливого зближення іудаїзму та ісламу, що призвело до обговорення питання про вигнання єврейських громад з Іспанії. Так, 31 березня 1492 був виданий Альгамбрський едикт, який надав усім євреям вибір: протягом трьох місяців вони змушені були навернутись у католицизм, або залишити територію Іспанії, а їхня власність конфіскувалася на користь корони. Найбліш старанно виконували королівський указ в південних і прибережних районах, в цих регіонах його наслідки були особливо помітні. Із приблизно 80 тис. євреїв і 200 тис. конверсо приблизно 40 тис. осіб вважали за краще емігрувати. Найінтенсивніша хвиля гонінь на конверсо тривала до 1530 р. Хоча в останні десятиліття XVI і впродовж усього XVII ст. були окремі локальні випадки переслідувань євреїв-конверсо та їх виселення, але вони не набули таких масштабів [53, с. 42-44].

Історики не мають точних даних про кількість вигнаних у цей період євреїв. За різними даними, з Іспанії виїхало від 100 до 800 тис. євреїв, при цьому приблизно 50 тисяч вирішили прийняти католицтво. Заможні люди з числа цих «нових християн» шукали захисту у Папи Римського, щоб уберегтися від переслідувань іспанської інквізиції. Вони були готові заплатити значні кошти в обмін на охоронну грамоту, яка позбавляла їх від каральних заходів інквізиції [6, с. 247].

На початковому етапі існування іспанської інквізиції люди мали можливість отримати відпущення гріхів в апостольському пенітенціарному суді в обмін на грошову компенсацію. Були випадки, коли апеляції «нових

християн» до Папи Римського задовольнялися, але й тоді це не захищало їх від переслідування з боку інквізиції. Іспанська монархія відмовлялася визнавати ці рішення ії зазвичай зверталася до Папи з проханням про їхнє скасування, яке, як правило, задовольнялося без повернення грошей. Однак до початку XVI століття практика звернення до папи була припинена. Папа Александр VI Борджія, виходець з Іспанії, заборонив «новим християнам» звертатися до нього зі своїми скаргами на інквізицію. Таким чином, інквізиція в Іспанії стала діяти без обмежень, переслідуючи тих, кого вона вважала неугодними [28, с. 108].

Відношення до морисків (маврів) суттєво відрізнялося від ставлення до євреїв. Зазвичай, представники цієї релігійної групи були заможними та багатими особистостями, і, через це, протягом тривалого часу вони не зазнавали переслідувань.

Якщо євреїв переслідували, щоб заволодіти їхнім майном, то у випадку з морисками головною метою було зміцнення монархічної влади. Мавританське населення мало міцний зв'язок з іспанськими грандами (вищою знаттю в об'єднаній Іспанії), які мали значний авторитет у країні. Таким чином, терор проти морисків призводив до зменшення політичного впливу знаті і зміцнення корони. Це вкотре підтверджує універсальну роль інквізиції в реалізації політичних і комерційних інтересів іспанських монархів.

Багато морисків перебували під підозрою в таємному сповідуванні ісламу, проте їхня пильність у питаннях збереження таємниці особистого життя ускладнювала підтвердження цих звинувачень. Спочатку мориски не зазнавали жорстоких переслідувань з боку інквізиції, натомість щодо них проводили «м'яку» політику навернення в християнство. Такий підхід відрізнявся від ставлення до conversos. Цьому сприяло кілька чинників. У регіонах Валенсії та Арагона значна частина морисків перебувала під юрисдикцією вищого дворянства, і їхнє переслідування розглядалося б як пряма загроза економічним інтересам грандів. Важливим також був той факт,

що мориски успішно асимілювалися в іспанському суспільстві набагато краще, ніж євреї. Вони часто вступали в шлюби з місцевим населенням і загалом не сприймалися як чужорідні елементи, особливо в сільських регіонах. Проте серед населення були поширені побоювання, що мориски можуть бути потенційними зрадниками, особливо в Гранаді, прибережні райони якої часто зазнавали набігів берберійських піратів, підтримуваних противником Іспанії, Османською імперією, а тому виникали підозри, що мориски можуть їм допомагати [56, с. 91-98].

Таким чином після переслідувань євреїв інквізиція в Іспанії переключила свою увагу на арабське населення. Раніше, Ізабелла та Фердинанд пообіцяли маврам рівні права з іспанцями та гарантували збереження їхньої мусульманської віри. Однак згодом стало зрозуміло, що вони не мають наміру дотримуватися цих зобов'язань. Архиєпископа Ернандо де Талавера, якого вважали «занадто повільним» у наверненні маврів до католицизму, звинуватили в єресі. У 1499 році генеральний інквізитор Сіснерос розпочав активну кампанію з насильницького навернення маврів до католицької віри. Головна мечеть Гранади була перетворена на католицьку церкву, а арабомовні книги були вилучені у населення і спалені під час аутодафе. Ці дії викликали невдоволення серед маврів і стали поштовхом до повстань.

Іспанська влада та інквізиція з нетерпінням чекали цього моменту. Після жорстокого придушення повстання вони з підвищеним ентузіазмом розпочали тероризувати мусульманське населення. Генеральний інквізитор висунув маврам суворий ультиматум, поставивши їх перед вибором: або прийняти католицьку віру, або залишити іспанську територію, виплативши викуп і залишивши своє майно. Деякі маври вирішили прийняти християнство, інші були змушені виїхати, а частина вирішила залишитися і чинити опір. Проте до 1501 року він був повністю придушений. Незабаром, 14 лютого 1502 року, іспанські монархи видали «Правила влаштування морисків» (Las Capitulaciones de Velez-Malaga), щоб маври, які залишилися,

прийняли католицьку віру. Проте на цей раз корона перешкоджала виїзду мавpів за кордон, оскільки ті, які залишилися, були селянами і ремісниками. У 1525 році король Карлос I видав наказ, який юридично закріпив цю політику переслідування. Згідно з цим указом, сповідувати ісламську віру в Іспанії дозволялося лише поневоленим особам [38, с. 108-109].

Для інквізиції навернення мавpів у католицьку віру мало формальний характер. Це лиш було приводом для подальшого звинувачення цих самих людей у таємному сповідуванні мусульманської віри, що зрештою призводило до уже звичного звинувачення у єресі.

Свою роль в ескалації переслідування морисків зіграло «Повстання Братств», яке відбулося між 1519 і 1523 роками в Арагоні. Воно було антимонархічним і антифеодальним рухом, який також мав антиісламські елементи: повстанці влаштовували заворушення проти селянського мусульманського населення Валенсії, відомого як мудехари, і примусово навертали його в християнство. «Побратимів» (agermanats) можна порівняти з comuneros у сусідній Кастилії, які в 1520-1522 рр. підняли аналогічне повстання проти Карла V (Карлоса I). Обидва повстання були частково спровоковані від'їздом, щойно коронованого короля Кастилії та Арагона, до Німеччини, де він прийняв титул імператора Священної Римської імперії, залишивши замість себе королівську раду та регента.

Мориски зіткнулися з суворими обмеженнями, включаючи заборону розмовляти арабською, носити арабське вбрання і давати дітям арабські імена. Ці заходи в поєднанні з жорсткими діями іспанської інквізиції спровокували нове повстання в Гранаді, яке розпочалося в 1568 році і було придушене до 1570 року. Воно дістало назву Альпухарське повстання, оскільки відбувалось в гірському регіоні Альпухарра, на південних схилах р. Сьєрра-Невада між містом Гранада та узбережжям Середземного моря. Повстання відбулось на фоні чуток про можливу висадку османів, яка мала «звільнити» мусульманське населення Іспанії. Проте воно зазнало поразки,

після чого відбулась масова насильницька депортація морисків із Королівства Гранади до Королівства Кастилії.

Починаючи з 1570 року, справи проти морисків почали домінувати в судах Сарагоси, Валенсії та Гранади. Наприклад, за результатами трибуналів Гранади з 1560 по 1571 роки, 82% обвинувачених були морисками, які становили значну більшість населення королівства в той період. Тим не менш, не зважаючи на це, вони зіткнулися з відносно менш суворим поводженням у порівнянні з євреями-конверсо і протестантами. Про це свідчить, як мінімум, статистика смертних вироків, яких було значно менше [56, с. 103-110].

В Арагонському королівстві мориски працювали на землях грандів, яка була незадоволена тим, як інквізиція поводилася з їхніми кріпосними. Тому вони уклали угоду з інквізицією, згідно з якою, мориски зобов'язувалися щорічно сплачувати інквізиційному трибуналу 2,5 тисячі дукатів. Натомість інквізиція зобов'язувалася не конфісковувати їхнє майно під час розслідувань і встановлювала максимальний штраф у розмірі 10 дукатів. На жаль, інквізитори неодноразово порушували умови цієї угоди.

На початку XVII століття іспанська корона вирішила повністю позбутися морисків, побоюючись, що вони можуть перейти на бік турецьких або африканських султанів. У 1609 р. король Філіп III за порадою свого фінансового радника герцога Лерми і архієпископа Валенсії Хуана де Рібери видав указ про вигнання морисків. Сотні тисяч морисків були вигнані з країни. Важливу роль зіграла релігійна нетерпимість архієпископа Рібери, який цитуючи старозавітні тексти, закликав до безжального знищення «ворогів Бога» та вимагав від монархів повного їхнього викорінення. У період з 1609 по 1614 роки близько 300 тисяч морисків покинули Іспанію, що серйозно зашкодило економіці країни. Наприклад, у Валенсії сільське господарство пережило занепад, оскільки не було нікого, хто міг би вирощувати цукрову тростину, зерно та інші сільськогосподарські культури. Багато видів ремесел, якими займалися мориски, також занепали [37, с. 119].

Слід зауважити, що виконання указу про виселення морисків було вкрай непослідовним, особливо в внутрішніх і північних районах, де співіснування тривало понад п'ять століть і вони користувалися захистом місцевого населення. У цих регіонах наказ про виселення часто виконувалися лише частково або повністю ігнорувався. Серед тих, хто був назавжди вигнаний, більшість врешті-решт знайшли притулок у Магрибі або на Барбарійському узбережжі. Ті, хто уникнув висилання або успішно повернувся, поступово асимілювалися в домінуючій культурі [48, с. 158].

Крім переслідування морисків і євреїв-конверсо, іспанська корона та інквізиція активно перешкоджали їх інтеграції у суспільство. Наприклад, це виявлялося в запровадженні таких документів, як сертифікати про «чистоту крові». Ці сертифікати потрібно було пред'явити в таких ситуаціях:

- при виїзді в заморські колонії;
- при отриманні звання офіцера або духовного чину;
- при влаштуванні на викладацьку роботу або на державну посаду.

Ця призводило до того, що людям доводилося безперервно звертатися до органів влади для отримання різноманітних дозволів. Як наслідок, часто виникали різноманітні неправомірні збори, хабарі та вимагання. Важливо відмітити, що засновник Товариства Ісуса, Ігнатій де Лойола, спочатку дозволяв новим християнам приєднуватися до його ордену без необхідності надання сертифікатів про «чистоту крові». Однак згодом іспанська корона змусила його додати цю вимогу. Для отримання сертифікатів «чистоти крові» використовувалася «Зелена книга Арагона», що містила список сімей нових християн. Цей інститут сертифікації продовжував діяти в Іспанії до 1865 року [15, с. 74-79].

Після початку Реформації протестантизм почав поширюватись і в Іспанії. Католицька церква та інквізиція боролася з протестантизмом від самого початку, але її дії посилилися в 1560-х роках, коли кілька протестантських груп з'явилися в Іспанії. У 1559 році іспанський король Філіп II видав буллу, яка забороняла будь-яке інше віровчення, окрім

католицизму. Вона надала інквізиції додаткові повноваження і дозволила їй використовувати більш жорстокі методи проти протестантів. Іспанська інквізиція відреагувала на цю загрозу розгортанням кампанії щодо виявлення та переслідування християнських єретиків. Інквізиція використовувала різні методи, щоб знайти протестантів, включаючи відстеження листування та інших засобів спілкування. Багато протестантів було затримано, і їхні праці були внесені в список заборонених. Це відбувалось в контексті загальних політичних та релігійних конфліктів того часу [22, с. 161].

Всупереч поширеній думці, що діяльність іспанської інквізиції була зосереджена на переслідувані протестантських і англіканських християн, насправді вона розглянула дуже малу кількість таких справ, оскільки протестанів було мало в Іспанії, тому кількість переслідуваних була відносно низькою. Звинувачення в «лютеранстві» використовувалося інквізицією проти всіх тих, хто діяв образливо по відношенню до католицької церкви.

Першим судовим процесом проти тих, кого інквізиція назвала «лютеранами» була справа проти містичної секти, відомої як «Alumbrados» («Просвітленні») в Гвадалахарі і Вальядоліде. Процеси були тривалими, і вирішувалися вони тюремними термінами різної величини, причому жоден із членів цієї секти не був страчений. Однак справа про «Alumbrados» вивела інквізицію на слід багаточисельних інтелектуалів і релігійних діячів, які, цікавлячись ідеями Еразма Роттердамського, відхилялися від ортодоксальності, хоча королі Іспанії Карлос I і Філіп II самі були шанувальниками ідей, що сповідувались Еразмом. Це породило нові судові процеси. Наприклад гуманістові Хуану де Вальдесу, довелося втекти до Італії, щоб уникнути процесу, який був розпочатий проти нього, а проповідник Хуан де Авіла провів майже рік у в'язниці [48, с. 200-202].

Один з найбільш відомих випадків репресій проти протестантів була інквізиційна справа Мігеля Сервета. Він був видатним іспанським лікарем та вченим, який зробив нові відкриття в галузі науки та вивчав релігійні питання. В процесі вивчення Біблії та історії, Сервет дійшов висновку, що в

перші три століття нашої ери християнство зазнало значних спотворень. Він стверджував, що Костянтин та його наступники прийняли помилкове християнське вчення, що в кінцевому підсумку привело до прийняття догмату про Трійцю. У 1531 році він опублікував свій трактат «Про помилки вчення про Трійцю», а через рік вийшов другий трактат «Два діалоги про природу та чотири розділи про справедливість царства Христового», який був відповіддю на полеміку, що виникла після публікації першого твору. Антитринітарні погляди Сервета викликали протест як у католицькому, так і в протестантському світі, і він був змушений переховуватись, взявши ім'я Михайла Вілланованус [23, с. 189].

Перші судові процеси проти справжніх лютеранських груп відбулися в період з 1558 по 1562 рік, на початку правління Філіпа II. Вони стосувались двох протестантських громад з міст Вальядолід і Севільї, які налічували близько 120 осіб. Протягом цього періоду було проведено кілька аутодафе, на деяких навіть були присутні члени королівської родини, та було виконано близько 100 смертних вироків. Після 1562 року, хоча судові процеси продовжувалися, рівень репресій значно знизився. В останні десятиліття XVI століття лише близько 200 іспанців зіткнулися зі звинуваченнями у прихильності до протестантських переконань і не більше 10 було спалено. Також, звинувачення в «лютеранстві» часто використовувалось для виявлення агентів іноземних держав та осіб, нелояльних до політичної влади іспанської корони. Загалом, репресії проти протестантів в Іспанії відображали тогочасну політику іспанської корони, яка намагалася зберегти єдність католицької церкви в країні, та показати силу та владу монархії над своїми підданими [50, с. 153].

Хоча інквізиція мала теоретичне право проводити розслідування щодо православних «єретиків», на практиці це траплялося дуже рідко. Це пов'язано з відсутністю конфліктів між Іспанією та православними державами, а тому не було необхідності у таких заходах. За архівними документами Східної Православної Церкви, у Північній Америці був один випадок, коли «єзуїти»,

хоча скоріше за все це були францисканці, які керували іспанською інквізицією, піддали тортурам святого Петра Алеутського. Проте навіть цей єдиний звіт містить безліч неточностей, що робить його ненадійним, і він не находить підтвердження в інквізиторських архівах [37, с. 182].

Варто відзначити, що в Іспанії XVI століття не було різниці між релігійними та нерелігійними злочинами. Підробка грошей і пропаганда єретичних вірувань розглядалися однаково, оскільки обидві дії розглядалися як «поширення обману». Вважалося, що як публічні богохульники, так і вуличні шахраї однаково вводять громадськість в оману. Діяльність іспанської інквізиції часто розмивала межі між релігійними та світськими справами. Хтось, кого розслідували за єресь, пов'язану з іноземною владою, також міг опинитися під підозрою у шпигунстві.

До злочинів які підпадали під юрисдикцію інквізиції входили: бігамія, богохульство, содомія і те, що називалось «протиприродним шлюбом» (союзи між людьми, нездатними до продовження роду). На додаток до сексуальних злочинів, таких як зоофілія, педофілія та інцест, іспанська інквізиція карала за сімейні злочини, такі як жорстоке поводження з дітьми або нехтування ними. До нерелігійних і позасімейних злочинів належали торгівля людьми, контрабанда, підробка грошей і документів, податкові махінації, шпигунство на користь іноземної держави, нелегальна торгівля зброєю і шахрайство [48, с. 223].

Інквізиція переслідувала людей навіть за висловлювання, які вважалися порушенням закону, включно з явним богохульством і сумнівними зауваженнями щодо релігійних канонів. Багатьох було притягнуто до суду за твердження, що блуд не є гріхом, або за те, що вони ставили під сумнів такі аспекти християнської віри, як транссубстанція або цнота Марії. Іноді навіть представників духовенства звинувачували в єретичних висловлюваннях, але покарання за ці порушення у більшості випадків були м'якими [45, с. 111].

У 1524 році Папа Климент VII задовольнив прохання трибуналу Сарагоси, надавши інквізиції юрисдикцію над випадками содомії в Арагоні.

У той же час інквізиція в Кастилії відмовилася прийняти подібні повноваження, що призвело до ситуації, коли содомія стала єдиним злочином з такою значною регіональною відмінністю. Навіть усередині Арагона ставлення до содомії істотно варіювалося залежно від конкретного регіону, оскільки указ Папи вимагав, щоб переслідування цього злочину здійснювалося відповідно до місцевого законодавства кожної області.

Поняття содомії було досить широке. Наприклад, 1560 року було ухвалено рішення, яке зазначало, що лесбійський секс без використання фалоімітатора не може розглядатися як содомія. Проте, зоофілія, особливо в Сарагосі в 1570-х роках, зазвичай підлягала переслідуванню. Крім того, чоловіки могли бути притягнуті до відповідальності, якщо їх звинувачували в гетеросексуальній содомії з їхніми дружинами [15, с. 163].

Серед обвинувачених 19% становили священнослужителі, 6% – дворяни, 37% – робітники, 19% – слуги, і 18% – солдати і матроси. Практично всі із близько 500 випадків содомії за участю окремих осіб стосувались статевих зв’язків між літнім чоловіком і підлітком, часто внаслідок примусу, і тільки в кількох випадках пара складалася з повнолітніх гомосексуалістів за взаємною згодою. Ще близько 100 випадків із загального числа пов'язані зі звинуваченнями в жорстокому поводженні з дітьми. У більшості випадків підлітки отримували легші покарання порівняно з дорослими, за винятком випадків, коли вони були дуже молодими (до 12 років) або справа мала явні ознаки зґвалтування, тоді у них була можливість повністю уникнути покарання.

З часом кількість судових справ за содомію поступово зменшувалися, значною мірою завдяки рішенням Супреми, спрямованим на зменшення публічності таких справ. Починаючи з 1579 року, осіб, засуджених за обвинуваченням у содомії, не залучали до публічних церемоній аутодафе, якщо їм не загрожувала смертна кара; після 1610 року навіть смертні вироки не оголошували публічно. У 1589 році в Арагоні мінімальний вік для страти

за содомію підвищили до 25 років, а до 1633 року страти за содомію взагалі припинилися [48, с. 277].

Цікавим фактом є те, що протягом Середньовіччя іспанська інквізиція майже не приділяла особливої уваги переслідуванню відьом. Порівняно з деякими європейськими сусідами, Іспанія переслідувала порівняно небагато випадків чаклунства. Інквізитори були дуже практичними в своїх підходах, спрямовували свої зусилля на виявлення конкретних загроз, а тому не надавали чаклунству великого значення, оскільки воно входило до пріоритетних завдань. Дійсно, існує відомий «Молот відьом», авторами якого були ченці-домініканці Якоб Шпренгер і Генріх Крамер. Однак ця книга більше мала характер памфлету і демагогічної літератури, була написана в 1486 році, і насправді не використовувалася на практиці [7, с. 6].

Трибунали на кшталт справи в Логроньо, коли переслідування зазнали відьми із Сугаррамурді в Наваррі, були рідкістю. Під час аутодафе, що відбувалося в Логроньо 7 і 8 листопада 1610 року, шістьох осіб, яких підозрювали у чаклунстві, стратили через спалення, а ще п'ятьох – символічно у вигляді опудал. Роль інквізиції у справах щодо чаклунства була набагато обмеженішою, ніж прийнято вважати. Навіть після заснування єдиної іспанської інквізиції юрисдикція над подібними справами все ще залишилася в руках світської влади. Зазвичай інквізитори дуже скептично ставилися до справ про чаклунство, вважаючи їх просто забобонами, що не мають під собою жодного фактичного підґрунтя. Інквізитор Алонсо де Салазар Фріас, який після процесу в Логроньйо вирушив з «Едиктом віри» до різних районів Наварри, у своєму звіті Супремі зазначав: «У жодному селі не було ні відьом, ні зачарованих, поки про них не говорили чи не писали.» [20, с. 253].

Про Алонсо де Салазара Фріаса варто окремо коротко розповісти, оскільки це була унікальна для свого часу людина, яка зіграла вагому роль в еволюції світогляду усієї європейської інквізиції. Історики дали йому прізвисько «Адвокат відьом» за його прогресивні погляди. Він відстоював

ідею, що звинувачення в чаклунстві, як правило, ґрунтуються на хибних уявленнях і фантазіях, а не на реальних доказах, а також виступав за інквізиторську політику, яка вимагала наявності твердих, надійних і незалежних доказів перед тим, як звинувачення і «зізнання» відьом взагалі могли бути розглянуті. Вважається, що він був однією з найвпливовіших фігур в Іспанії в XVI-XVII століттях і домігся того, щоб обвинувачених у чаклунстві не спалювали на вогнищах. Таким чином, Іспанська інквізиція стала однією з перших європейських установ, які заборонили смертну кару для ймовірних відьом. Його «Інструкції» 1614 року, в яких були втілені усі ідеї Салазара, вплинули на всю католицьку Європу [57, с. 122].

Фактично, переслідування відьом стали поширеними в епоху Ренесансу та Просвітництва, коли вже минуло Середньовіччя. Це можна пояснити тим, що забобони і віра в магію та чаклунство продовжували впливати на суспільство. Рівень освіченості у середньостатистичного іспанця періоду XV-XVI ст. був досить невеликим, тому люди шукали винних у своїх труднощах та проблемах, і «надприродне» стало легкою мішенню. Особливо це стосувалося тих, хто досліджував Новий Світ. Там переслідування відбулись найактивніше.

Для прикладу, в 1580 році в Міланському герцогстві, яке у той період перебувало під контролем іспанської корони, було затримано 17 жінок, яких підозрювали у відьомстві. Місцева інквізиція вирішила докладно розслідувати цей випадок. Після проведення ретельного слідства було з'ясовано, що звинувачення у відьомстві не мають під собою підстав. Однак, для того щоб заспокоїти громаду, інквізиція все ж визнала одну жінку повністю винною та ще двох – частково винними. Але жодна з них не була піддана тортурам або спаленню. Схожа ситуація відбулася 1609 року в Наваррі, на території, де жили баски. Протягом двох років майже усіх мешканців містечка Сугаррамурді та прилеглих сіл (приблизно 300 осіб) було заарештовано за підозрою у чаклунстві. Інквізитор Алонсо де Салазар Фріас втрутився та ретельно розглянув справу. За результатами розслідування, 7 і 8

листопада 1610 року в Логроньо відбулось аутодафе над «баскськими відьмами», або справа «відьомського села», унаслідок якого із 40 підозрюваних у чаклунстві шістьох осіб, стратили через спалення, а ще п'ятьох – символічно у вигляді опудал [34, с. 242].

Важливо зауважити, що переслідування не обмежувались лише жінками, а стосувались також і чоловіків. Пропорції становили близько 75% жінок та 25% чоловіків. Також не вірно твердження, що переслідували лише красунь. Особливо необґрунтованим є міф, що інквізиція призвела до «вимирання» привабливих жінок. Переслідування стосувались переважно старших людей. Важливо відзначити, що навіть якщо знищення людей за звинуваченням у відьомстві не може бути виправдане, було багато критеріїв, які використовувалися для визначення, чи має місце звинувачення у відьомстві. Цей процес розслідування був складним, ретельним та тривалим, а вироки рідко призводили до страт [25, с. 118].

Таким чином, можна зробити висновок, що іспанська інквізиція була складним соціально-політичним явищем, що відображала інтереси королівської влади, церкви та різних соціальних груп. Вона часто призводила до масових переслідувань та знищення єретиків, а також до збільшення соціальної нерівності та дискримінації різних релігійних та культурних груп. Проте в деяких випадках іспанська інквізиція була доволі корисним і навіть прогресивним явищем. Вона дуже успішно боролась з деякими видами світських злочинів, а її трибунали були доволі справедливими, якщо не стосувались королівських чи церковних інтересів. У питанні розслідування справ щодо чаклунства, Іспанська інквізиція була найбільш стриманою у Європі, а діяльність інквізитора Алонсо де Салазара Фріаса навіть змусила змінити підхід до розгляду подібних справ у католицькій практиці.

Варто пам’ятати, що Європейське суспільство того часу було глибоко віруючим та релігійно спрямованим, а Церква відігравала ключову роль у формуванні і підтримці ідеологічних структур. З цієї причини інквізиція

оточувалася певною легітимністю, оскільки вона виглядала як спроба зберегти «чистоту» віри та забезпечити єдність віровчень.

Також важливо зазначити, що інквізиція у майбутньому мала великий вплив на колоніальні володіння Іспанії. Вона була використана для підтримки стабільності в імперії та збереження контролю над колоніями. Інквізиція переслідувала місцеве населення, яке відхилялося від католицької віри та противилось імперській владі. Це призвело до знищення культурних та релігійних традицій місцевих народів та зміни їхнього способу життя.

Загалом, іспанська інквізиція мала значний вплив на різні аспекти іспанського суспільства та його колоній. Вона створила атмосферу страху та підпорядкування, змінила політичний та економічний ландшафт, обмежила свободу людей і вплинула на культурний розвиток країни. Це був суперечливий період в історії Іспанії, який залишив свій слід на країну на багато століть.

Висновки до Розділу ІІ

У цьому розділі ми детально розглянули організацію, структуру і діяльність іспанської Інквізиції, яка займала важливе місце в історії Іспанії та Європи в цілому. Іспанська інквізиція переслідувала різні групи єретиків, які вважалися загрозою для католицької церкви та держави. Ці групи включали євреїв, мусульман, протестантів та інших, релігійні переконання яких вважались хибними та небезпечними для суспільства.

Одним з ключових висновків є те, що Інквізиція була не лише релігійною установою, але й ефективним інструментом політичної влади. Її структура та діяльність тісно пов'язані з прагненням утвердити та утримати

католицьку віру в Іспанії, зміцнити владу королів та забезпечити єдність королівства. У цьому контексті Інквізиція використовувалася для придушення будь-якого інакодумства або політичної опозиції, чиї цілі могли суперечити інтересам церкви чи монархії.

Суддівська структура Інквізиції була надзвичайно складною, з різними рівнями повноважень та їх взаємодією, що дозволяло Інквізиції виконувати свої функції діючи на всіх соціальних щабелях суспільства та забезпечувати стабільність релігійного порядку. Здійснення переслідувань, проведення судових процесів та покарання винних були основними функціями інквізиторів. Велика увага також приділялася контролю над літературою та інтелектуальними течіями, спрямованими проти офіційної церковної доктрини. Це призвело до затвердження ідеологічного контролю та підтримки інтелектуального конформізму.

У підсумку іспанська інквізиція мала значний вплив на хід історії країни і справила глибокий вплив на різні аспекти життя її мешканців. Організація і структура відіграла вирішальну роль у становленні її як потужного інструменту для утвердження релігійної ортодоксії та політичного контролю. Хоча інквізиція стверджувала, що захищає католицьку віру, її методи і вплив піднімають важливі питання про баланс між релігійною і світською владою.

РОЗДІЛ ІІІ: НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ІСПАНСЬКОЇ ІНКВІЗИЦІЇ

3.1. Вплив інквізиції на суспільство та релігійну сферу Іспанії

Іспанська інквізиція була важливим елементом історії Іспанії, що мала значний вплив на суспільство та релігійну сферу. Інквізиція, яка розпочала свою діяльність у XV столітті, спочатку була організованою церковною інституцією, але з часом набула значущості як політична сила. Одним із основних наслідків інквізиції було посилення католицького впливу в Іспанії. Інквізиція змусила багатьох людей дотримуватися католицької віри, або ж бути переслідуваними. Це призвело до зменшення релігійного різноманіття в

раніше мультирелігійній країні та зміцнення католицизму як домінуючої релігії.

Інквізиція також сильно посилила вплив монархії в Іспанії. Королі та королеви використовували інквізицію для зміцнення своєї влади та боротьби з політичними опонентами та навіть з Ватиканом. Це створило певну залежність інквізиції від королівської влади тому відомство було сильно централізованим.

Оскільки на початках інквізиція ставила за мету очищення Іспанії від чужорідних елементів та збереження «чистоти» віри, її діяльність викликала велику кількість переслідувань, підозр і багато невинних людей були піддані жорстоким таємним вирокам, лише через те що вони були іновірцями, що у свою чергу спричинило велику кількість вимушених виселень, а особливо юдейських та мусульманських спільнот, що призвело до втрати цінних культурних та економічних ресурсів.

Дуже сильно постраждала і соціальна згуртованість іспанського суспільства. Переслідуючи конверсо і морисків, інквізиція створювала атмосферу підозрілості та постійної параної. Сусіди і навіть члени однієї родини часто боялись доносів один від одного, що призводило до недовіри і постійного страху за своє життя. Вироки трибуналу і покарання часто мали негативні наслідки не тільки для обвинувачених, а й їх сімей і громадах. Конфіскації майна часто призводили до збідніння цілих родин. Це призвело до того, що відповідність релігійним нормам стала звичайним способом уникнути переслідувань.

Одним із найпомітніших впливів інквізиції на іспанське суспільство була її роль у забезпеченні релігійної ортодоксії. Головним завданням інквізиції було викорінення єресі, здебільшого проти конверсо і морисків. У результаті, в суспільстві пріоритет завжди віддавався релігійному конформізму та ортодоксальності, що формувало релігійний ландшафт Іспанії. Це не тільки зміцнило владу католицької церкви, а й створило

суспільство, в якому прихильність до неї була нормою, що сприяло формуванню національної ідентичності як оплоту християнської віри [11].

Статистика кількості загиблих та засуджених через дії інквізиції є об'єктом дискусій. За різними джерелами, оцінки можуть варіювати. Важливо зазначити, що реальні числа можуть бути нижчими або вищими, ніж ті, що часто цитуються. Таким чином надання точної статистики щодо кількості загиблих та засуджених через дії інквізиції в Іспанії є складним завданням. Історичні джерела не завжди надають повну та точну інформацію про ці показники. Однак, було декілька оцінок та припущень щодо впливу інквізиції на суспільство та релігійну сферу Іспанії. Загальні статистичні дані показують, що протягом існування інквізиції (з 1478 року до 1834 року) тисячі людей були засуджені та стратили через релігійні проступки. Проте, точна кількість жертв інквізиції залишається дискусійним питанням серед істориків.

Інквізиція функціонувала на перетині релігійних та політичних інтересів. Вона була церковною інституцією, але також служила державі. З часом інквізиція стала досить самостійною політичною силою, що мала вплив на рішення іспанського уряду, а також часто використовувалася для вирішення політичних суперечностей, боротьби за владу та для підтримки владних структур. Через можливість звинувачення у єресі або інших релігійних злочинах, інквізиція мала можливість втручатися в життя іспанських громадян та політичний процес.

Цензура, яка була введена інквізицією, контролювала не тільки на світську сферу життя, а й навіть релігійну. До прикладу, жертвою переслідувань став навіть архієпископ із Толедо Бартоломе де Карранса, який був сповідником короля Філіпа II. Його трактат під назвою «Коментарі на християнський катехізис» Папа Римський визнав цілком відповідним нормам. Але інквізитори змогли причепитися до різних формулювань цієї праці та звинуватили архієпископа у протестантській єресі. Згодом, вони отримали дозвіл від Папи Римського на його арешт.

Надалі папський престол довгі роки намагався домогтися видачі Бартоломе де Карранса, оскільки вважали судовий розгляд єпископами своїм правом. У 1565 році папа Пій IV навіть послав спеціальних легатів до Іспанії з метою домогтися видачі Карранса. Їх звіти свідчили, що в Іспанії ніхто не наважувався виправдати архієпископа та стати на його захист. Населення було максимально залякане інквізицією та вважало, що краще засудити невинного, ніж виступати проти інквізиторів підтримуваних короною. Архієпископ Бартоломе де Карранса приблизно 7 років пробув у в'язниці інквізиції, а потім був виданий Папі Римському за умови, що його визнають винним. У Римі він провів в ув'язненні ще 9 років. Його трактат визнали єретичним і змусили зректися. Після цього його відправили в монастир в Орв'єто, де він незабаром помер [26, с. 48].

Проте варто зазначити, що найбільш жорстокою інквізиція була саме на початку своєї діяльності і особливо під керівництвом Томаса де Торквемади. Навіть якщо брати до уваги статистику жертв надану Хуаном Антоніо Льоренте, яка більшістю сучасних істориків вважається сильно перебільшеною, то в період з 1481-1507 роки було розслідувано 149 463 справи і винесено 12 936 смертних вироків, а в період з 1507-1538 роки – 95 789 справ і винесено 8 228 смертних вироків. Помітна виразна тенденція до зниження. У наступні періоди кількість справ не перевищувала 20 тисяч і 3 тисяч смертних вироків та поступово зменшувалась [29, с. 683-691]. Це було пов’язано з тим, що наступник Торквемади кардинал-архієпископ Толедо, Франсиско Хіменес де Сізнерос, багато зробив для реформування інквізиції. Завдяки його зусиллям іспанський інквізиційний трибунал став більш справедливим і поміркованим. Використання тортур і винесення смертних вироків стало рідкісним явищем. Завдяки висококваліфікованим юристам, іспанська інквізиція стала одним із найефективніших і наймилосердніших судових органів у тогочасній Європі. Звичайно, ситуація була далека від ідеальної. Мали місце випадки масового опору жорстким рішенням трибуналу. Наприклад, у період з 1504 по 1506 роки інквізитор

Лусеро в Кордові виніс смертні вироки сотням людей за їхнє навернення до іудаїзму. У відповідь на такі жорстокі дії спалахнули повстання, внаслідок чого Лусеро був змушений тікати з міста. Але з часом подібних випадків ставало все менше [43, с. 294].

Питання кількості жертв іспанської інквізиції досі залишається відкритим. Чітких даних на сьогоднішній день просто не існує. Статистичні дослідження стикаються з певними труднощами через той факт, що архіви трибуналів були частково втрачені і не збереглися у повному обсязі. Архів Супреми, який містив звіти про розглянуті справи, що регулярно надсилалися всіма трибуналами щорічно, зберігся краще. Зазвичай до уваги беруть найбільш повні звіти трибуналів конкретного періоду і їх екстраполюють на інші інквізиційні судові процеси, які відбулись у цей час. Проте в такому підході є один негативний аспект – при екстраполяції знижується точність вихідних цифр. На основі наявних звітів, надісланих до Супреми, істориками Густавом Хеннінгсеном і Джейме Контрерасом було підраховано, що із середини XVI століття до кінця XVII століття інквізитори в різних регіонах Іспанії, розглянули 45 тисяч справ, а смертний вирок отримали щонайменше півтори тисячі осіб, що становить приблизно 3% від загальної кількості, із них 1,1% були страчений в зображені – обвинувачений був у бігах, тому його судили заочно і в разі засудження на смерть спалювали не саму людину, а її зображення чи опудало. Важливо зазначити, що інформація щодо багатьох трибуналів наявна тільки за частину цього часового періоду, тому загальна картина може бути масштабнішою. За підрахунками історика Ернандо дель Пульгара, сучасника Фердинанда та Ізабелли, до 1490 року, всього через десятиліття після початку своєї діяльності, інквізиція спалила на вогнищах 2 000 осіб і «примирила» ще 15 000 [48, с. 289].

Перші загальні оцінки кількості засуджених і страчених іспанською інквізицією були надані Хуаном Антоніо Льоренте, який був генеральним секретарем інквізиції з 1789 по 1801 рік. У 1822 році він опублікував в Парижі свою «Критичну історію інквізиції». Згідно з статистикою наданою

Льоренте, протягом усього періоду своєї діяльності трибуналами інквізиції було розглянуто 341 021 справа, з яких щонайменше 10% (31 912) закінчились смертним вироком. Він стверджував: «Спроба оцінити кількість жертв інквізиції еквівалентна демонстрації однієї з найпотужніших та найефективніших причин зниження населення Іспанії.» [29, с. 373]. У той час Генрі Чарльз Лі (1825-1909), один із провідних дослідників інквізиції, американець із Філадельфії, автор фундаментальної праці «Історія інквізиції Іспанії» (1888), вважав, що ці цифри значно перебільшені й не опираються на якісну статистику [15, с. 199].

Архіви Супреми містять інформацію тільки про події, що передують 1560 року. Для більш детального статистичного аналізу варто було б звернутися до архівів місцевих трибуналів. Однак більшість із них було втрачено через військові конфлікти, руйнування, зумовлені часом або інші обставини. Найбільш точні цифри є тільки по Каталонії та Валенсії. П'єр Дедьє проводив дослідження в архівах Толедо, де було задокументовано понад 12 тисяч засуджених за злочини, пов'язані з єрессю. Його дослідження вказують на найбільшу активність інквізиції в період з 1480 до 1530 року, при цьому відсоток засуджених до смерті був значно вищим, ніж у ті роки, що вивчали Хеннінгсен і Контрерас.

За підрахунками Гарсії Карселя, за всю історію існування інквізиції до відповідальності було притягнуто близько 150 тис. осіб. З огляду на кількість смертних вироків, винесених у період із 1560 до 1700 року, що становила приблизно 2%, загальна кількість страчених людей сягала близько 3 тисяч. Однак варто зазначити, що деякі вчені стверджують, що кількість страчених могла бути вищою, беручи до уваги дані Дедьє і Гарсії Карселя про трибунали в Толедо і Валенсії відповідно, і припускають, що було спалено від 3 до 5 тис. осіб. Існують і протилежні думки: деякі дослідники стверджують, що максимальна кількість загиблих, якщо розглядати всі процеси інквізиції, як релігійні, так і світські, перебуває в діапазоні від 1% до 5%, залежно від обраних часових рамок. В обох випадках ця цифра значно нижча, ніж

кількість людей, страчених винятково за звинуваченням у чаклунстві в різних регіонах Європи протягом приблизно того ж періоду, яка за приблизними оцінками становить від 40 000 до 60 000 осіб.

Консервативний підхід сучасної науки при вивченні історії іспанської інквізиції яскраво простежується в роботах Генрі Камена, який є одним із провідних дослідників цієї теми. Прикладом може слугувати його фундаментальна праця «Іспанська інквізиція» опублікована у 2014 році видавництвом Єльського університету в четвертому. Провівши ретельне дослідження, він дійшов висновку, що на підставі наявних документів, за всю історію існування інквізиційного трибуналу у Іспанії, смертному вироку могло бути піддано не більш як три тисячі осіб. Хоча оцінки Камена можна вважати у деякій мірі заниженими, але вони на сьогоднішній день представляють загальну точку зору сучасних учених [48, с. 280].

Сучасні історики також відзначають, що населення Іспанії XVI століття, яке було періодом найбільшого розквіту іспанської інквізиції, становило лише близько 7,5 млн осіб, а тому, уявлення про те, що іспанська інквізиція могла спокійно стратити десятки або сотні тисяч людей у цей час, видається математично необґрунтованим.

Також, деякі ранні дослідники, імовірно, плутали кількість страчених із загальним числом людей, які зазнали переслідувань з боку інквізиції. Тобто, при підрахунку «жертв інквізиції» вони не проводили відмінність між тими, кого було страчено, і тими, кого було лише ув'язнено або хто був змушений тікати через гоніння. Очевидно, що залежно від того, як визначати поняття «жертва», загальна кількість постраждалих може значно варіюватися. Девід Плейстед зазначає про таку про можливість у своїй роботі «Estimates of the Number Killed by the Papacy in the Middle Ages and Late». Він вважає, що кількість смертних вироків, які винесла іспанська інквізиція, може перевищувати ці кілька тисяч, про які говорять сучасні історики. Однак визнає, що дуже великі цифри, які наводяться в ранніх дослідженнях, можуть охоплювати всіх, кого віддали під суд, а не тільки тих, кого було страчено.

Скільки людей було убито досі залишається відкритим питанням, але підтвердженим фактом є сотні тисяч осіб, які стали жертвами переслідувань інквізиції.

Девід Плейстед у своєму досліджені вказує на ще один цікавий аспект. Поширеною причиною плутанини, при складанні статистики «жертв інквізиції», часто було змішування її діяльності з сторонніми релігійними конфліктами чи переслідуваннями, до яких вона не була причетна. Ранні дослідники часто пов'язували випадки переслідування, тортур і насильства, які не мали відношення до офіційних судових процесів, а також інші форми католицької агресії проти протестантів і не католиків з інквізицією. Особливо це стосувалось «полювання на відьом», якою в Іспанії займалась саме світська влада, у той час як інквізиція не проявляла до цього особливої зацікавленості. Окремі інквізитори часто навіть проводили офіційні розслідування щоб довести безпідставність подібних звинувачень [47].

На відміну від інквізиції, що діяла в інших країнах Європи, в Іспанії було помітно більше випадків виправдувальних вироків. Навіть тоді, коли обвинувачений повністю визнавав свою провину, рішення суду частенько списувало все на пияцтво або психічний розлад. У більшості випадків інквізитори намагалися «примиряти», а не «відпускати».

Звісно, інквізиція не завжди використовувалася зловісним чином. Її діяльність часто зосереджувалась на розслідуванні випадків корупції, розповсюдження фальшивих грошей, торгівлі людьми або захисту населення від релігійних непорозумінь. Інквізиція також певною мірою сприяла зміцненню католицької культури в Іспанії, що, своєю чергою, сприяло формуванню національної ідентичності. Релігійні заходи могли сприяти об'єднанню нації навколо спільних цінностей. Деякі прихильники інквізиції стверджують, що її діяльність була спрямована на підтримку соціальної стабільності. Відсікання від суспільства тих, кого вважали єретиками, запобігало поширенню дестабілізуючих ідей і зберігало єдність суспільства.

Також, однією з позитивних рис іспанської інквізиції був її акцент на розвитку існуючих правових процедур. Для цього було запроваджено систематичний і процесуальний підхід до розслідування справ і переслідування підозрюваних. Запровадження формалізованих юридичних процедур ознаменувало відхід від довільних звинувачень і судових процесів, забезпечивши структуровані рамки для здійснення правосуддя. Іспанська інквізиція запровадила гарантії для захисту людей від безпідставних звинувачень. Обвинувачені мали право на юридичний захист, а докази мали бути представлені перед офіційним судом. Це прагнення до дотримання процесуальних норм, стало значним кроком вперед для тієї епохи, у створенні більш справедливої правової системи [50, с. 161].

Зважаючи на вищевказане, інквізиція справила значний вплив на суспільство та релігійну сферу Іспанії. Вона допомогла змінити релігійний ландшафт країни та встановити католицизм як домінуючу віру. Одночасно, вона обмежувала свободу віри та висловлювання, та внесла на початках певний розбрат у суспільство. Але загалом іспанська інквізиція, була досить суперечливим явищем, та викликала багато критики навіть із сторони Ватикану.

3.2. Політичні, культурні та економічні наслідки інквізиції

Іспанська інквізиція була темною сторінкою європейської історії, що характеризувалася релігійними переслідуваннями і придушенням інакодумства. Хоча її головною метою було утвердження релігійної ортодоксії, економічні, політичні і культурні наслідки іспанської інквізиції були глибокими і далекосяжними.

Конфіскації майна у навернених євреїв та інших осіб, які були переслідувані інквізицією, мали значний вплив на економіку та соціальну ситуацію в Іспанії. Ці конфіскації були одним із методів, за допомогою яких інквізиція фінансувала свою діяльність та сприяла збагаченню держави та церкви.

Конфіскація майна у навернених євреїв мала на меті не лише покарати їх за їхні релігійні переконання, а й забезпечити фінансові ресурси для інквізиції та державного апарату. Ці конфіскації включали в себе заборону на здійснення деяких видів підприємницької діяльності та володіння певним майном. Конфісковане майно потім реалізовувалось державою або церквою. Частина коштів, отриманих від конфіскацій, може бути витрачена на військові потреби та підтримку політичної стабільності. Конфіскації майна призвели до розподілу багатства та економічного впливу між інквізицією, церквою та державою. У той же час, це спричинило великі фінансові втрати для засуджених осіб та їхніх родин, що може бути суттєвим для економічного стану суспільства загалом.

Точна сума грошей, вилучених у навернених у християнство євреїв та інших осіб, переслідуваних інквізицією, залишається невідомою. До прикладу, лише за один рік переслідувань у невеликому містечку Гваделупа конфісковані багатства покрили витрати на будівництво королівської резиденції. Історичні документи свідчать про те, що серед простих іспанців того часу переважала думка, що інквізиція – це насамперед засіб грабунку населення. Жителі Куенки стверджували, що спалювання людей відбувалося виключно через їхні матеріальні цінності. За словами одного з обвинувачених у 1504 році: «Спалюють тільки багатих» [6, с. 556].

У 1484 році Каталіна де Замора була звинувачена у єресі за слова, що «Ця інквізиція, яку проводять святі отці, спрямована не стільки на те, щоб захистити віру, скільки на те щоб відібрати майно у конверсо. Саме майно визнавалося єретичним». Це твердження набуло широкого поширення в Іспанії. До 1524 року один із скарбників повідомив Карлу V, що його попередник нібито отримав від конверсо хабар в десять мільйонів дукатів, хоча ця цифра залишається непідтвердженою. У 1592 році інквізитор у офіційному звіті визнав, що більшість із п'ятдесяти затриманих ним жінок були забезпеченими. У 1676 році Супрема заявила, що вилучила понад 700 тисяч дукатів для королівської скарбниці, яка отримала кошти лише після

того, як бюджет самої інквізиції був забезпечений, в одному з документально підтверджених випадків, він становив лише 5% від загальної суми конфіскацій. Вартість майна тільки на Майорці в 1678 році перевищувала «понад 2 500 000 дукатів».

Загалом, конфіскації майна у навернених євреїв та інших, засуджених інквізицією, мали вагомі політичні, економічні та соціальні наслідки. Вони впливали на розподіл багатства та влади, фінансування діяльності інквізиції та державних потреб, а також на соціальний статус та добробут засуджених осіб та їхніх родин. В наслідок масових конфіскацій відбулось збільшення контролю церкви над фінансовими ресурсами. Це призводило до збільшення багатства церкви та корони, але водночас послаблювало розвиток бізнесу та підприємництва. Фінанси, яке раніше існували в приватному секторі, почали концентруватись в руках церковних та королівських державних структур, що призводило до неефективного використання ресурсів та розкрадань коштів [51, с. 119].

Одним із безпосередніх економічних наслідків іспанської інквізиції було репресії та вигнання меншин, насамперед євреїв та маврів. Ці громади відігравали визначну роль у різних секторах економіки, включаючи фінанси, торгівлю та ремесла. Насильницьке навернення або еміграція цих кваліфікованих і економічно активних груп населення призвело до втрати робочого досвіду, руйнування усталених економічних мереж і послаблення економічної структури Іспанії.

Вигнання євреїв, які відігравали важливу роль у торгівлі та комерції, мало глибокий вплив на економічну життєздатність Іспанії. Було втрачено великий комерційний потенційний і міжнародні мережі єврейських купців, що призвело до зменшення участі Іспанії у прибутковій середземноморській і трансатлантичній торгівлі. Економічні наслідки не обмежилися лише Іспанією, оскільки вигнання кваліфікованих купців мало хвилеподібний вплив на загальноєвропейську торговельну мережу.

Бажання інквізиції забезпечити релігійну ортодоксію поширювалось і на сільську місцевість, впливаючи на сільськогосподарський сектор та місцеву робочу силу. Вигнання морисків, призвело до значної втрати кваліфікованих фермерів. Таке скорочення кадрового потенціалу сприяло зниженню продуктивності сільського господарства, що вплинуло на загальний економічний добробут країни.

Інквізиція поширила свою увагу на фінансову діяльність, і багатьох людей, що займалися банківською справою та фінансами, було звинувачено в єресі. Така атмосфера перешкоджала банківським операціям та заважала зростанню фінансових установ. Відсутність стабільного фінансового середовища ускладнювала інвестиції та економічний розвиток, що ще більше посилювало економічні наслідки інквізиції [53, с. 98].

Атмосфера страху та параної, яку породжувала інквізиція, стримувала інтелектуальне та економічне зростання. Придушення вільнодумства та переслідування інтелектуалів не сприяли інноваціям і перешкоджали розвитку нових технологій та галузей промисловості. Ця стагнація мала довгострокові економічні наслідки, оскільки інші європейські країни економічно розвивалися завдяки технологічному прогресу та індустріалізації [45, с. 442].

Загалом, економічні наслідки іспанської інквізиції були глибокими і далекосяжними. Від підриву торгівлі і комерції до концентрації багатства в руках держави і церкви та придушення сільськогосподарського і промислового прогресу – інквізиція залишила незгладимий відбиток на Іспанії. Важливо зазначити, що економічний вплив іспанської інквізиції був різним у різних регіонах і з плином часу. Деякі регіони могли зазнати більш серйозних економічних наслідків, ніж інші, і вплив інквізиції також перетинався з більш широкими економічними факторами того часу. Так, згідно з дослідженням 2021 року: «Муніципалітети Іспанії, де в минулому існувала сильна інквізиційна присутність, сьогодні демонструють нижчі економічні показники і рівень освіти».

Одним з найважливіших культурних наслідків було придушення релігійного та культурного розмаїття. Основними мішенями були євреї та мусульмани, які відмовлялися приймати християнство. Сумнозвісний Альгамбрський декрет 1492 року вигнав євреїв з Іспанії, сприяючи примусовій гомогенізації населення. Натомість ті, хто прийняв християнство під примусом, змушені були асимілюватись щоб уникнути звинувачувачень в тому, що вони таємно сповідують свою колишню віру. Іспанська інквізиція відіграла ключову роль у формуванні особливої національної та культурної ідентичності. Релігійний запал, що підігрівав інквізицію, мав на меті утвердити католицизм як єдиний інструмент віри та лояльності до іспанської корони. Викорінення єврейських і мусульманських елементів супроводжувалося ширшими зусиллями зі створення однорідної культурної ідентичності, зосередженої навколо католицизму. Ця єдина ідентичність стала наріжним каменем іспанського націоналізму, сприяючи зміцненню почуття єдності серед християнського населення.

Монархія у співпраці з інквізицією забезпечувала культурну та мовну однорідність. Регіональні мови, такі як каталонська та галісійська, були витіснені на користь кастильської іспанської. Це сприяло створенню єдиної культурної ідентичності, яка виходила за межі регіональних відмінностей. Вплив інквізиції виходив за межі релігії, пронизуючи всі аспекти культурного життя, від мови до мистецтва, літератури і навіть кулінарних традицій. Результатом стала ретельно культивована національна ідентичність, яка виключала різноманітні культурні елементи, що вважалися несумісними із встановленими нормами [46, с. 144].

Вплив інквізиції поширювався і на сферу художнього вираження. Католицька церква, як головний покровитель мистецтв, відігравала центральну роль у формуванні культурного виробництва. Мистецькі твори підлягали цензурі, а інквізиція ретельно перевіряла їхній зміст на наявність будь-яких єретичних чи нонконформістських елементів. Це призвело до певної уніфікації художнього вираження, оскільки митці дотримувалися

схвалених тем і мотивів. Багате розмаїття, притаманне ранньому іспанському мистецтву, зменшилося, поступившись місцем більш контрольованому та стандартизованому культурному продукту. Живопис, архітектура та література того періоду часто відзначалися релігійною символікою та моральним підтекстом.

Інквізиція переслідувала інтелектуалів, науковців, філософів та поетів, які висловлювали відмінні від офіційної церковної доктрини погляди. Це призводило до репресій та вигнання з країни багатьох високоосвічених осіб, які могли б зробити важливий внесок у розвиток культури та науки. Вони здебільшого знаходили притулок у інших країнах, що призвело до розсіювання іспанської культурної спадщини та знань [26, с. 50].

Поети і письменники, які прагнули висловити свої думки та ідеї, часто опинялися на шляху Інквізиції. Висловлювання своїх переконань могло стати приводом для звинувачення в єресі та подальшого арешту. Однак, навіть за небезпеки, багато митців не відмовлялися від своєї творчості, продовжуючи порушувати питання, що викликали національні чи релігійні суперечки.

Одним із найвідоміших прикладів переслідування поетів є справа Франсіско де ла Куева-і-Сільва, відомого своєю сатиричною творчістю. Його дотепні іронічні вірші стосувалися як релігійних, так і соціальних тем, що привернуло увагу Інквізиції. У 1591 році його заарештували, а його твори заборонили. Він став символом сили слова і трагічної долі тих, хто насмілювався висловлювати свою точку зору.

Крім того, Мігель де Сервантес, знаменитий автор «Дон Кіхота», також зіткнувся з Інквізицією. У 1585 році його заарештували за «ймовірну» єретичну поведінку. Під час слідства його роботи були визнані «небезпечними» і «неприйнятними». Ця подія стала серйозним ударом по творчій свободі і стимулювала боротьбу за право вираження вільної думки.

Переслідування поетів і письменників також зачепило творчість Луїса де Ґонґори, відомого своїми складними метафорами і філософськими творами. У його творах часто простежувалася критика церкви і тогочасних

суспільних порядків. Інквізиція вбачала в його творчості загрозу соціальній стабільності.

Відомий голландський гуманіст Еразм Ротердамський також опинився ціллю інквізиторських розслідувань. Його твори, такі як «Похвала дурості», стали об'єктом підозр через критику церкви та корумпованих практик. Еразмус був змушений боротися за свою свободу і шукати захисту від посягань інквізиторів.

Прикладів є безліч, але загалом переслідування поетів і письменників справило значний вплив на іспанську літературну традицію. Епоха Інквізиції залишила свій відбиток на творах того часу, роблячи їх обережними і часто зашифрованими у вираженні своїх ідей. Літературні тексти стали не лише сховищем краси та творчості, а й полем боротьби за виживання своїх авторів [36, с. 48-62].

У підсумку, культурні наслідки іспанської інквізиції були доволі суперечливими. З одного боку, вона сприяла формуванню національного ідентичності та єдності, з іншого – обмежувала свободу слова та культурного розвитку в іспанському суспільстві.

Інквізиція була міцно вплетена в політичну систему Іспанії. Вона зміцнювала владу монархії та була інструментом для усунення потенційних загроз, оскільки її дії підтримували одну релігійну доктрину та забезпечували покору громадян цій доктрині. Монархи, з свого боку, виступали як захисники інквізиції, сприяючи її розширенню та впливу. Узгодивши інтереси Церкви з інтересами монархії, Фердинанд та Ізабелла зміцнили своє правління і централізовану владу, зменшивши вплив регіональної знаті та інших потенційно бунтівних політичних фракцій. Це дозволило монархам придушувати інакомислення чи знищувати політичних суперників у своїх володіннях. Страх бути звинуваченим у єресі чи державній зраді створював атмосферу політичного конформізму, оскільки люди прагнули уникнути пильної уваги інквізиції. Монархія, у свою чергу, отримувала вигоду від

політично підкореного населення, яке було менш схильне кидати виклик владі корони.

Інквізиція також сприяла послабленню впливу Ватикану на політичні рішення. Контроль над релігійними питаннями та придушення єретиків забезпечували монархії більший контроль над духовною сферою. У результаті зміцнювалася секулярність держави, що своєю чергою сприяло консолідації політичної влади [58, с. 160].

У міжнародному контексті іспанська інквізиція вплинула на відносини Іспанії з іншими країнами. Наприклад, переслідування євреїв і мусульман, що їх проводила інквізиція, створювала постійну напруженість із тими країнами, де ці групи становили значну частину населення. Це позначалось на дипломатичних відносинах і могло призвести до конфліктів.

Інквізиція була надзвичайно ефективним інструментом іспанської корони проти політичних суперників, оскільки відповідно до указів монархії могла розпочати розслідування проти будь-якої людини, незалежно від її статусу, оскільки її діяльність підкріплялась релігійною тезою про «збереження чистоти віри». Наприклад, у 1591 році король Філіп II наказав генеральному інквізитору розпочати справу проти Антоніо Переса, його колишнього секретаря та міністра. Кірога, який тоді обіймав цю посаду, просто звинуватив Переса у бадіанській єресі, посилаючись на те, що той колись висловив богохульні слова про божий ніс. Жителі Сарагоси відмовилися видавати Переса Філіпу II, у відповідь на що монарх доручив інквізиції заарештувати його і провести суд на місці. Розпочались заворушення, завдяки яким городяни домоглися переведення Антоніо Переса з інквізиційної в'язниці в міську. Проте унаслідок заворушень загинув правитель Сарагоси, і згодом ситуація переросла у відкрите повстання.

Згодом, за наказом Філіпа II, до Сарагоси було направлено війська з Кастилії з метою придушення бунту. Одним з прихильників Переса був верховний суддя Арагона – Хуан де Луна. Його і ще кількох знатних осіб, які підтримали повстання, було страчено. Самому Антоніо Пересу вдалося

втекти за кордон. Бунт був повністю придушений, а потім розпочалися ретельні інквізиційні розслідування, з метою виявити і ліквідувати його учасників і симпатиків, які супроводжувались стратами [27, с. 177].

Таким чином, для іспанської корони інквізиція була не менш вигідною, ніж для самих інквізиторів. Вона використовували її для усунення політичних опонентів та придушення визвольного руху. Так, іспанська корона активно використовувала інквізицію для придушення національних повстань у Нідерландах. Вони просто прирівнювали прихильників незалежності до єретиків. А це означає, що на людей чекала неминуча смерть. Під час бунтів у Нідерландах військові, церква та інквізиція працювали у тісній співпраці. У 1550 році було видано «Кривавий указ», спрямований на переслідування всіх повстанців і визнання їх єретиками. Під заборону також потрапляли рукописні та друковані твори таких авторів, як Йоганн Еколампадій, Мартін Лютер, Мартін Буцер, Ульріх Цвінглі, Іоанн Кальвін. Указ охоплював широкий спектр обмежень, забороняючи такі дії, як приватні бесіди і масові збори у своєму будинку, зневажливе ставлення до образів святих, перехрещенням людей, змова проти церкви і громадського порядку, відкрите або таємне обговорення Священного Писання, розгляд і дискусії щодо суперечливих релігійних питань, захист єретиків або співчуття їм та інші подібні дії. По суті, едикт був спрямований на обмеження практично всіх можливих проявів і дій, які могли бути розцінені як такі, що суперечать встановленому порядку і можуть вважатись єретичними [45, с. 476].

Враховуючи ці аспекти, інквізиція мала значний вплив на політичні, культурні та економічні сфери Іспанії. Монархія надавала підтримку Священній канцелярії, оскільки вона допомагала зміцнити єдину доктрину католицизму та контролювати суспільне життя своїх підданих. Її дії спричинили втрати економічного потенціалу, обмежили розвиток науки та культури та сформували жорстку централізовану політичну структуру країни. Також, через діяльність інквізиції багато видатних поетів, письменників, філософів та науковців втікали з Іспанії, щоб уникнути переслідувань. Це

призводило до втрати талановитих особистостей, які могли би зробити внесок у культурний чи інтелектуальний розвиток країни, що призвело до зниження рівня наукових досягнень, літературного розвитку і культурного багатства Іспанії.

Отже, інквізиція вплинула на всі аспекти життя Іспанії – від релігійних переконань та культурного розвитку до економіки та політики. Її дії часто призводили до негативних наслідків, таких як втрата талановитих індивідуальностей, обмеження свободи віри та висловлювання, а також економічний вплив через конфіскації майна, проте не були позбавлені і позитивних рис. В той же час, інквізиція була важливим політичним інструментом для зміцнення контролю над населенням та підтримки монархії.

3.3. Зміна поглядів у сучасній історичній науці щодо оцінки діяльності іспанської інквізиції

Донедавна детальний розгляд такої суперечливої теми, як інквізиція, часто викликало бурхливу реакцію або несхвалення, або згоди. Багато дослідників інквізиції належали до світського духовенства або релігійних орденів і розглядали трибунал віри з католицького погляду католицького і з тридентським акцентом або, принаймні, з позиції, що передувала Другому Ватиканському собору. Дехто, навпаки, підходив до цієї теми з політичних, соціальних або культурних позицій, керуючись неупередженістю і прагненням до прогресу в галузі прав людини. Цілком закономірно, що видатна праця історика Генрі Чарльза Лі «Історія іспанської інквізиції», особливо її полемічний висновок «Ретроспектива», викликала настільки негативну реакцію з боку історика-єзуїта Бернардіно Льорки. Попередні установки апологетів і критиків перешкоджали розвитку історичного розуміння Священної канцелярії. Ми можемо протиставити цю традиційну історіографію інквізиції позиціям сучасних істориків [15, с. 8].

Оцінка діяльності інквізиції в Іспанії зазнавала суттєвих змін у різні часові періоди та в сучасній історіографії. Ці зміни відображають розвиток підходів та розуміння історичних подій, а також суспільних цінностей. До XIX століття основна увага істориків була спрямована на аналіз того, кого інквізиція переслідувала. Зокрема, вони досліджували релігійні розбіжності та конфлікти, які стали підставою для переслідувань. Цей підхід сприяв виробленню розуміння того, як релігійні переконання впливали на суспільство та політику. До появи професійних істориків у XIX столітті іспанська інквізиція переважно відображалася у творах протестантських учених як архетиповий символ католицької нетерпимості та церковної влади. Для них іспанська інквізиція значною мірою асоціювалася із переслідуванням протестантів і, незрозумілим чином, відьом [48, с. 214].

У середині XVI століття, у час початку переслідувань іспанських протестантів, різні європейські протестантські мислителі почали представляти інквізицію як віддзеркалення істинної, темної і жорстокої сутності іспанського народу. Один із перших, на цю тему почав писати, британець Джон Фокс (1516-1587), який присвятив цілий розділ своєї праці «Книга мучеників» іспанській інквізиції. Ще одним джерелом чорної легенди про інквізицію стала книга «Sanctae Inquisitionis Hispanicae Artes», написана під псевдонімом Реджинальдус Гонзальвус Монтанус, що можливо, було алюзією на німецького астронома Регіомонтана. Авторами цієї праці, ймовірно, були два засланих іспанських протестанти, Касіодоро де Рейна та Антоніо дель Корро. Книга отримала широке визнання, її переклали англійською, французькою, голландською, німецькою та угорською мовами, що сприяло зміцненню негативного образу іспанської інквізиції в Європі. Голландці та англійці, будучи політичними суперниками Іспанії, користувались цим і також посилювали поширення «Чорної легенди» [58, с. 139].

По іронії долі, діяльність інквізиції на території Італії грала на руку її критикам. Спроби Фердинанда перенести іспанську інквізицію в Неаполь

викликали низку повстань. Навіть у 1547 і 1564 роках відбулися антиіспанські повстання, пов'язані з побоюваннями з приводу створення інквізиції. На Сицилії, де було засновано інквізицію, також відбувалися повстання проти діяльності Священної канцелярії в 1511 і 1516 роках. Багато італійських авторів XVI століття з жахом відзначали дії інквізиції, значно перебільшуючи їх масштаб [31, с. 194].

«Чорну легенду» активно поширювали як політичні опоненти Габсбургів, так і ті, хто зіштовхувався із загрозою або уже зазнав переслідувань інквізиції. Серед них були маррани, які емігрували з Піренейського півострова, наприклад, до Голландії, та зберігали спогади про своїх побратимів, які стали жертвами інквізиції. Також до числа активних критиків входили іспанські протестанти-емігранти та іноземні протестанти; жителі неіспанських володінь іспанської корони, таких як Сицилія, Неаполь, Нідерланди, а також Англії в період шлюбу Марії Тюдор і Філіпа II. Вони або обурювалися впровадженням інквізиції за іспанським зразком, або просто побоювалися цього. Крім того, французькі просвітителі, розглядали інквізицію як втілення середньовічної темряви та католицького деспотизму. У своїх різноманітних творах, починаючи від газетних памфлетів і закінчуючи історичними працями, вони довго й наполегливо формували образ іспанської інквізиції як жахливого чудовиська, що загрожує всій Європі [58, с. 143].

Теологи, які висловлювали підтримку інквізиції, створили багато трактатів на її захист. Наприклад, богослов Альфонсо де Кастро написав трактат «Про справедливе покарання єретиків» ("De justa haereticorum punitione"), в якому полемізував з противниками Святої Інквізиції і відстоював право церкви переслідувати і страчувати єретиків. У своїй праці він стверджував, що тільки єретик може сумніватися в цьому праві, а сама єресь, на його думку, є більш тяжким злочином, ніж вбивство або пограбування. Тому, на думку де Кастро, єретики заслуговують на суворіше покарання, ніж злодії і вбивці [2, с. 319].

Незважаючи на велику документацію щодо судових процесів і процедур, а також на бюрократичний характер інквізиції, жодне з цих джерел не отримало належної уваги за межами Іспанії. Іспанські вчені, незгодні з панівною точкою зору, ігнорувалися. Лише у XIX столітті фахові історики, зокрема іспанський науковець Амадор де лос Ріос, успішно оскаржили домінуючий стереотипний погляд на іспанську інквізицію, примусивши зарубіжних науковців визнати результати їх досліджень. Ці вчені отримали міжнародне визнання, поклавши початок етапу переоцінки «чорної легенди» у історіографії.

На початку і середині XX століття історики зосереджувались на вивченні деталей того, як саме працювала інквізиція, які методи переслідувань та покарань використовувалися, і як це вплинуло на культурний та політичний розвиток Іспанії. Вони досі ставили під сумнів твердження про раціональність і «добрі наміри» інквізиції, акцентуючи увагу на жорстокості та порушеннях прав людини. Яскравим прикладом є вище згадана праця Генрі Чарльза Лі «Історія іспанської інквізиції», яку він опублікував у 1906 році. Раніше в 1888 році він написав «Історію інквізиції середньовіччя». Проте саме «Історія інквізиції Іспанії» вважалася водночас новаторською та дуже полемічною історичною працею. Його дослідження критикували як за антикатолицький, так і за антиіспанський ухил. Лі розглядав інквізицію як «теократичний абсолютизм», який послабив Іспанію до такої міри, що в кінцевому результаті підірвав її заморську імперію і, зрештою, сприяв її поразці під час іспано-американської війни 1898 року [13, с. 6-8].

Починаючи з 1920-х років, єврейські вчені продовжили роботу Чарльза Лі. Серед відомих публікацій цього періоду можна відзначити «Історію євреїв у християнській Іспанії» Іцхака Баєра, «Історію марранів» Сесіла Рота, а також роботи Хаїма Бейнарта, опубліковані після Другої світової війни. Зокрема, Бейнарт зробив новаторський внесок, уперше опублікувавши протоколи судових засідань у справах конверсо [49, с. 11].

З кінця XX розпочався період переосмислення погляду на інквізицію. Історики стали більше зосереджуватись на жертвах інквізиції, включаючи тих, хто був засуджений через релігійні та політичні мотиви. Він здобув назву «Історичної ревізії інквізиції». Однією з перших робіт цього періоду, що розширили і глобально оскаржили загальноприйняту точку зору, стала праця Генрі Кеймена «Іспанська інквізиція» видана у 1965 році. Історик стверджував, що інквізиція не була ні настільки суворою, ні настільки авторитетною, як прийнято вважати. Ця знакова наукова праця відіграла значну роль у тому, що в 1970-х роках були проведені дослідження, в яких на основі архівних документів була зроблена спроба дати кількісну оцінку діяльності інквізиції в період з 1480 по 1834 рік. Ці дослідження відзначали початковий сплеск дій спрямованих проти конверсо, підозрюваних у наверненні в іудаїзм, а із середини XVI століття – розпочалось переслідування протестантів. Однак більш важливим результатом, став висновок, що інквізиція насамперед функціонувала як платформа, яку іспанці використовували для ганебного осуду й покарання неугодних їм людей, таких як богохульники, корупціонери, іноземці, а в Арагоні – гомосексуалісти й контрабандисти [48, с. 13].

Двома найбільш значущими і широко цитованими працями переглянутого аналізу історіографії інквізиційного судочинства є «Інквізиція» (1988) Едварда Пітерса та «Іспанська інквізиція: історичний перегляд» (1997) Генрі Камена. Обидві книги присвячені виявленню та виправленню поширених сучасних хибних уявлень про діяльність інквізиції та помилок в її історичній інтерпретації. Робота Камена, опублікована у 1997 році, є оновленим і переробленим виданням, порівняно з початковим варіантом виданим 1965 року. Дослідник відзначає, що інквізиція в Іспанії швидше керувалася політичними, а не релігійними мотивами. Він стверджує, що монархи регулярно захищали своїх найближчих радників, а в Арагоні значні території або не підпорядковувалися інквізиції, або перешкоджали її

діяльності. Робота Генрі Камена була охарактеризована Еріком Рустом з Університету Бейлора як «найкращий приклад історичного перегляду».

Хелен Роулінгс, натхненна працями Камена, виокремлює чотири визначні фази еволюції іспанської інквізиції, кожна з яких відповідала мінливим обставинам. У період з 1480 до 1525 року відбувалося інтенсивне переслідування конверсо, підозрюваних у збереженні іудаїстських традицій. З 1525 по 1630 рік зростали побоювання щодо можливого впливу протестантів на «старих християн». У відносно спокійний період з 1630 по 1725 рік діяльність іспанської інквізиції періодично стосувались лиш португальських «нових християн», зайнятих в комерційному секторі. Нарешті, у період з 1725 по 1824 рік розгорнулася дискусія між традиціоналістами і лібералами щодо подальшої долі цього інституту [50, с. 15-21].

Тим не менш, хоча ревізіоніський підхід зараз домінує в історіографії іспанської інквізиції це не означає, що ідеологія, релігійні переконання, політичні та соціальні уподобання, а також природні настрої перестали впливати на дослідницьку діяльність і не проявляються в історичних результатах. Наприклад, у славнозвісній спільній праці «Історія інквізиції в Іспанії та Америці», випущеній Центром інквізиційних досліджень і Бібліотекою авторів-християн, основним критерієм, що характеризує всю роботу, є «іспанськість» авторів, залучених до участі в проєкті. Звісно, можна висловити жаль з приводу цього застарілого підходу, однак слід зазначити, що це твердження різко контрастує з духом співробітництва, який простежується в самій роботі. Перший випущений том містить праці тридцяти фахівців за темами «Основи історичного знання про Священну канцелярію» та «Етапи її історичного процесу». Це, безсумнівно, значне досягнення, яке слугує орієнтиром для всіх, хто цікавиться вивченням іспанської інквізиції.

Серед інших помітних антологій останніх років виділяється «Іспанська інквізиція XV-XIX століть» Бартоломе Беннассара та його співавторів,

включно з Жан-П'єром Дедьє, чиї дослідження з перших рук повністю реорганізували проблематику Священної канцелярії, оскільки було зроблено великий крок вперед у розумінні організації та діяльності місцевих судів у співпраці з інквізицією [49, с. 16].

Однією з ключових праць, присвячених взаємовідносинам між інквізицією та єврейськими конверсо або новими християнами, є «Витоки інквізиції в Іспанії XV століття» Бенціона Нетаньяху виданій у 1995 і 2002 роках. У книзі автор оскаржує тезу про те, що більшість конверсо насправді таємно сповідували іудаїзм і стали об'єктами переслідувань через свій криптоіудаїзм. Натомість Нетаньягу стверджує, що переслідування мало здебільшого расову основу, викликану заздрістю до фінансового успіху конверсо в іспанському суспільстві. Цю точку зору було багаторазово оскаржено, а більшість сучасних істориків загалом схиляються до релігійних причин, або культурних чинників і лише в обмеженій мірі визнають наявність расової складової [4].

Одним із сучасних критиків іспанської інквізиції є Тобі Грін, який у своїх дослідженнях відзначає, що величезна і безмежна влада, якою були наділені інквізитори, означала, що вони «вважалися вищими за закон» і часом мали свої власні мотиви для арештів і, іноді, навіть страт ймовірних єретиків. Для прикладу, Грін наводить скаргу історика Мануеля Барріоса щодо інквізитора Дієго Родрігеса Лусеро, який у Кордові в 1506 р. спалив чоловіків двох різних жінок, яких були його коханками. Окремі представники ревізіоністського підходу, які не згодні з цим твердженням, часто критикують Гріна. Ці науковці не обов'язково заперечують випадки зловживання владою, але вони класифікують їх як політично вмотивовані, порівнянні зі зловживаннями будь-якого іншого правоохоронного органу того часу [45, с. 302].

Тим не менш, варто відзначити, що завдяки оновленому методологічному підходу до джерел історична література останніх років, присвячена інквізиції, загалом відзначається високою якістю. Помітно

збільшився обсяг письмових матеріалів, а їхній зміст є інноваційним і загалом більш ґрунтовним, порівняно з більш ранніми дослідженнями.

Проте у сучасній історіографії досі залишається декілька спірних питань щодо оцінки діяльності інквізиції. Деякі історики висувають припущення, що мотиви інквізиції можуть бути більш складними, ніж просто боротьба з єретиками. Вони наголошують на політичних аспектах та впливі інквізиції на збереження стабільності та контроль над населенням. Дослідники ведуть дебати про те, наскільки інквізиція була незалежною від церковних і державних владних структур.

Важливим питанням залишаються підходи до вивчення джерел та їх об'єктивність. Окремі науковці, такі як Кеймен, наголошують на тому, що багато з історичних джерел можуть бути спотвореними через призму політичних чи релігійних інтересів того часу. Також актуальним залишається проблема «Чорної легенди» іспанської інквізиції. Серед сучасних істориків зустрічаються ті, які підтримують ідею про те, що образ інквізиції в історіографії систематично спотворюється через призму так званої «Чорної легенди». До числа таких науковців відноситься Едвард Пітерс. Проте існують також дослідники, які захищають традиційну, не таку популярну в наш час інтерпретацію, виражену у свій час Генрі Чарльзом Лі і відкидають існування «Чорної легенди». Серед них варто відзначити Тобі Гріна. Зокрема, існують історики, які визнають частковий вплив «Чорної легенди», одночасно висловлюючи сумніви або заперечення стосовно інших аспектів цієї гіпотези. До цієї категорії можна віднести Генрі Кеймена.

Актуальною темою у сучасній історіографії залишається роль інквізиції у формуванні національної ідентичності. Історики ведуть дискусії щодо того, наскільки інквізиція вплинула на формування іспанської національної ідентичності, зокрема через зміцнення католицизму як домінуючої релігії та враховуючи його вплив на культуру, науку та інтелектуальне життя Іспанії, які були обмежені через переслідування вчених та інтелектуалів.

Загалом, сучасна історіографія вивчення діяльності Священної канцелярії в Іспанії є різноманітною і відображає різні аспекти цього складного історичного явища. Протягом останнього десятиліття численні дослідження суттєво оновили погляди на природу та динаміку розвитку інквізиції. Дискусії та наукові дослідження сприяють глибшому розумінню її впливу на суспільство, релігійну сферу, економіку та культуру Іспанії. Крім того, вони відображають суттєві зміни в уявленнях про цю інституцію протягом різних історичних епох.

Висновки до Розділу ІІІ

Розгляд наслідків діяльності іспанської інквізиції залишає незаперечне враження про складну та багатогранну епоху в історії Іспанії. Інквізиція, сповільнюючи поширення протестантизму та інших «єретичних» вчень, створила атмосферу релігійного конформізму, яка домінувала в суспільстві. Однак, незважаючи на початкові наміри підтримання «чистоти» віровчення, її методи часто призводили до систематичного переслідування і жорстокого поводження з інакомислячими.

Діяльність Інквізиції впливала не тільки на соціальні та релігійні аспекти, а й позначалася на політиці, культурі та економіці, залишаючи за

собою довгострокові наслідки. У своєму прагненні забезпечити політичну стабільність і зміцнити владу церкви і корони, інституція одночасно обмежувала свободу слова та інтелектуальні свободи. На культурному рівні її вплив проявлявся у знищенні цінних рукописів і книжок, що призвело до невідворотних утрат значної частини історичної та культурної спадщини. У сфері економіки дії Інквізиції, включно з конфіскацією майна і скороченням інвестицій, чинили негативний вплив на загальний розвиток країни і призводили лиш до збагачення церкви і іспанської корони.

Сучасні історичні оцінки діяльності іспанської інквізиції коливаються від крайнього обурення до відносного виправдання, залежно від точки зору та методології аналізу. Варто зазначити, що з плином часу погляди на діяльність інквізиції змінювались під впливом нових досліджень та перегляду історичних парадигм. Деякі дослідники виокремлюють позитивні моменти, такі як зміцнення єдності католицької церкви та підтримання соціальної стабільності в іспанському суспільстві. Інші ж наголошують на темних сторонах цього інституту, вказуючи на порушення прав людини, використання тортур і несправедливість судових процесів.

Таким чином, оцінка ролі іспанської інквізиції в історії досі залишається складним і багатогранним питанням, яке потребує подальших досліджень та обговорень в академічній спільноті.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Діяльність інквізиції в середньовічній Іспанії залишається однією з найбільш спірних і темних тем у історії цієї країни. Інквізиція, вперше створена у XIII столітті з метою боротьби з еретиками та єретичними вченнями, швидко перетворилася на інструмент політичного контролю та релігійної уніфікації.

Хоча офіційною метою інквізиції була боротьба з єретиками, з часом вона стала символом репресій та жорстокості. Період інквізиції, особливо під час Реконкісти та після її офіційного заснування в 1492 році в об’єднаній

Іспанії, супроводжувався масовими переслідуваннями євреїв, мусульман і протестантів, що призвело до їхнього вигнання з країни.

Оцінювати Інквізицію слід з урахуванням контексту її часу, коли християнська ідеологія посідала привілейоване становище в суспільстві, будучи державною ідеологією. У той час релігія розглядалася як основа моральності та суспільного порядку. Наголошувалося, що порятунок душі має вищий пріоритет, ніж збереження людського тіла, а моральна честь вважалася цінішою, ніж саме життя.

Заперечення церковного авторитету в ті дні сприймалося не тільки як богохульство, а й як дія, спрямована проти державної влади, що могло загрожувати цілісності держави. Опір церкві трактувався як заколот, здатний підірвати стабільність і порядок.

Порівнюючи із сучасним підходом, де покарання смертю застосовується за певні політичні злочини, можна зрозуміти, що на той час правителі католицьких держав також вбачали у смертній карі засіб підтримання порядку та безпеки у своїх державах.

Перш за все, не можна забувати, що іспанська монархія була релігійною державою, в основі якої лежала католицька віра. Союз церкви і держави призводив до поєднання, а часто й до прямого змішання політичної та релігійної сфер. Католицька монархія будувала свою політичну, соціальну, економічну і культурну програму на основі релігії, а національну єдність – на міцному фундаменті релігійної єдності. Варто відзначити, що середньовічна інквізиція, а ще більшою мірою інквізиція, заснована папами у відповідь на прохання католицьких монархів, – це гібридний інститут на службі вівтаря і трону, контрольований як релігійною державою, так і політичною церквою.

Як було зазначено в установчій буллі іспанської інквізиції під назвою «Exigit sincerae devotionis affectus» і зафіксовано в наступних документах, Священна канцелярія виступала як примусовий засіб захисту католицької віри від єретичної загрози. Цей чіткий статут обмежується ситуаціями, пов'язаними з вірою, і звертається виключно до основоположних статей

католицької віри. Фактично це доволі об'ємний документ, де багато що залежить від інтерпретації терміна «віра» та визначення того, що вважати її порушенням. Поняття віри є мінливим і детально уточнюється церковним суддею в міру визначення догматів і визначення істинного змісту і наслідків євангельського послання.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок про те, що інквізиція являла собою інститут, який активно адаптовувався під мінливі обставини. Варто розрізняти різні періоди інквізиції, як це зробив Жан-П'єр Дедьє. Ми можемо помітити чергування між періодами високої інтенсивності та періодами відносної бездіяльності на основі кількості розглянутих справ. Кінець XV ст. і початок XVI ст. був періодом найбільшої активності інквізиції. Саме на цей час припадає найвищий відсоток проведених інквізиційних трибуналів і страт. Середина шістнадцятого століття була періодом відносного затишшя, і лише з другої половини спостерігається зростання актиності, кульмінацією якої стали 1590-ті роки; після 1620 року спостерігається постійний спад у діяльності Священної канцелярії, який триває протягом усіх наступних століть.

Однією з ключових характеристик інквізиції була її секретність та недостатня прозорість. Інквізиторські органи, проводили слідство і суди в таємниці, а обвинувачені рідко мали можливість ефективно захищати себе. Це створювало ідеальні умови для зловживань і використання інквізиції як інструменту політичної боротьби.

Ґрунтуючись на класифікаціях, які використовували інквізитори, можна поділили злочини, які переслідувала інквізиція в трибуналах Іспанії на десять категорій: (1) євреї, (2) маври, (3) лютерани, (4) ілюмінати («Alumbrados»), (5) доноси, (6) особи підозрювані в бігамії, (7) вимагання і корупція, (8) злочини проти Священної канцелярії, (9) забобонні особи, (10) інше.

Між 1540 і 1700 роками перші чотири категорії вважалися злочинами, що каралися смертною карою, і становили 42% усіх судових справ. Решта 58% належали до категорії дрібних злочинів. Кількість осіб, притягнутих до

відповідальності за кожною категорією злочинів які карались стратою, безпосередньо залежала від політичних і релігійних умов періоду, а також від конкретного трибуналу. Наприклад, з часу анексії Португалії монархією Габсбургів у 1580 році кількість судових процесів над наверненими португальськими євреями була дуже високою в Кастилії, аж до амністії в 1605 році. Також, у період активного переслідування морисків в Арагоні, Валенсії та Гранаді перед їхнім вигнанням, спостерігалося значне збільшення судових процесів. У роки 1540-1559, коли боротьба з протестантською Реформацією була найбільш інтенсивною, лютерани становили 31% від загального числа переслідуваних. Ілюмінати – вірні християни, яких приваблював містицизм, траплялися вкрай рідко – лише 0,03% від загальної кількості і лише в окремих містах, таких як Льєрена, Севілья і Логроньо. Слід також відзначити низьку кількість страт: лише 826 випадків за весь період з 1540 по 1700 роки, що становило лише 1,8% від загальної кількості осіб, притягнутих до суду.

За період з 1560 по 1614 рік відсоток осіб притягнутих до відповідальності за дрібні правопорушення, становив близько 58%. Переважно це були християни старого обряду, які проживали в сільській місцевості. Репресивні заходи, що проводила Священна канцелярія, корелювались з контекстом євангелічної кампанії, спрямованої на утвердження тридентинської моделі католицизму. Поняття «єресь» було розширено таким чином, що охоплювало будь-які висловлювання або заяви, що суперечили католицькій догматиці, а також діяння, засновані на ймовірному помилковому тлумаченні католицької моралі. Наприклад, кожен, хто заявляв, що блуд не вважається гріхом для неодружених, піддавався переслідуванню за порушення вчення Церкви. Те ж саме стосувалося і тих, хто одружувався вдруге, оскільки це сприймалося як порушення нерозривності священного шлюбу.

Проте необхідно відзначити, що інквізиція в історії Іспанії була також важливим чинником формування національної ідентичності. Під час

Реконкісти і пізніше в епоху національної консолідації, інквізиція стала інструментом боротьби проти всього, що сприймалося як загроза католицькому християнству та іспанському державному устрою.

Слід також враховувати глобальний контекст інквізиції та її вплив на розвиток європейського суспільства. Вона була частиною більш широкого руху контрреформації, спрямованого на зміцнення позицій католицизму в умовах розпаду Реформації і стала символом релігійної консервативності, хоча її методи часто ставали суб'єктом критики навіть з боку церковних представників.

У висновку слід відзначити, що діяльність інквізиції в середньовічній Іспанії досі залишається предметом дискусій та полеміки. Історики продовжують обговорювати її роль у формуванні іспанського суспільства та визначенні релігійного ландшафту країни. Важливо враховувати, що розуміння інквізиції не повинно бути виключно чорно-білим, але також має враховувати історичний контекст та складну релігійну і політичну ситуації на території підконтрольній іспанській короні. Іспанська інквізиція залишила за собою тінь сумнівів і суперечностей, що продовжують вивчатися та обговорюватися в сучасному науковому дискурсі.

Цитати

Цитати 8

1 «так звана convivencia завжди була відносинами між нерівними»

2 «ти не з нами — проти нас»

3 «У жодному селі не було ні відьом, ні зачарованих, поки про них не говорили чи не писали.»

4 «Спроба оцінити кількість жертв інквізиції еквівалентна демонстрації однієї з найпотужніших та найефективніших причин зниження населення Іспанії.»

5 «Спалюють тільки багатих»

6 «Ця інквізиція, яку проводять святі отці, спрямована не стільки на те, щоб захистити віру, скільки на те щоб відібрати майно у конверсо. Саме майно визнавалося єретичним»

7 «Муніципалітети Іспанії, де в минулому існувала сильна інквізиційна присутність, сьогодні демонструють нижчі економічні показники і рівень освіти»

8 «Чорної легенди»

Вилучення

Вилучення 90

https://travel-in-time.org/uk/mandrivki-chasom/inkvizitsiya-v-istoriyi-serednovichna-ispanska-svyata		0.6%
https://www.istoriya.in.ua/istoriya-ispansekoyi-inkviziciyi.html	2 джерела	0.18%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3299/%d0%91%d0%be%d0%b6%d0%be%d0%ba%20%d0%92.%2	25 джерел	0.08%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3309/%d0%9c%d0%b8%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8f%d0%b	2 джерела	0.07%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3303/%d0%94%d0%be%d0%b2%d0%b1%d0%b5%d0%bd%d1%8	3 джерела	0.07%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4232/econ_2022_190.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.07%
https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3873/educ_2022_114.pdf?sequence=1		0.06%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3524/Komolov%20Anton_MA%20Thesis.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.06%
https://avareurgente.com/uk/shcho-take-ispanska-inkvizytsiia		0.06%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3535/%d0%a2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d0%b1%d0%be%d0%b	2 джерела	0.04%
https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3731/educ_2022_141.pdf?isAllowed=y&sequence=1	25 джерел	0.04%
http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24100/37-Matrosova.pdf		0.03%
https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/report_pnu_2017.pdf	5 джерел	0.03%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4197/%d0%a8%d0%b5%d1%88%d1%83%d1%80%d1%8f%d0%b	2 джерела	0.03%
https://nauchkor.ru/uploads/documents/5ed3f67e1db9460001554504.pdf	13 джерел	0.03%
https://fbs.khnu.km.ua/fs/5/2-48.pdf	3 джерела	0.03%
https://shron1.chtyvo.org.ua/Zviahina_Oleksandra/Zovnishnia_polityka_Polskoho_korolivstva_u_Tsentralno-Skhidnii_Yevr	2 джерела	0.03%

Вилучення по Бібліотеці акаунту 276

hist_2019_072	ID файлу: 1000092568	Навчальний заклад: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	221 Джерело	0.1%
hist_2019_036	ID файлу: 1000092564	Навчальний заклад: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	4 Джерело	0.07%

hist_2017_088.pdf	ID **файлу**: EF-100000005943	**Навчальний заклад**: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	8 Джерело	0.03%
Студентська робота	ID **файлу**: 6030783	**Навчальний заклад**: National University of Water Management a	43 Джерело	0.03%